

Transitievisie Warmte Hilversum

Concept september 2021

Samenvatting

De verduurzaming van de gebouwde omgeving in Hilversum is het meest gebaat bij een individuele aanpak, die woningeigenaren in staat stelt om op het moment dat hen het beste past de maatregelen te nemen die specifiek voor hun woning en gezinssituatie het beste resultaat opleveren. Uit de Startanalyse van de situatie in Hilversum door het Planbureau voor de Leefomgeving blijkt dat zich voornamelijk geen vanzelfsprekende collectieve warmte alternatieven aandienen voor de Hilversumse wijken en buurten. Als wordt gekeken naar de kosten, lijkt voor bijna de helft van de inwoners een individuele aanpak nu al minimaal gelijkwaardig te zijn aan collectieve bronnen en warmtenetten.

De gemeente kiest er dan ook voor om haar inwoners individueel te faciliteren bij het verduurzamen van hun woning. Hiervoor bestaat steun bij de inwoners, zo blijkt uit de participatie. Wel vraagt dit om een andere aanpak, in samenspraak met het bedrijfsleven (Energiediensten Bedrijf) en de lokale energievoorzieningsorganisaties. Deze aanpak wordt geschetst in deze visie en wordt de komende maanden nader uitgewerkt. De gemeente wijst voornamelijk geen collectieve warmtebronnen aan per wijk of buurt en stelt geen buurtuitvoeringsplannen op.

Tegelijkertijd is duidelijk dat de urgentie om de gestelde klimaatdoelen te verwezenlijken, alleen maar toe neemt. Dit vraagt om meer inzet van alle betrokkenen, ook de gemeente. In het Klimaatakkoord is dit reeds vastgesteld, waarbij met het

Rijk is afgesproken dat de (uitvoerings-)lasten die dit voor de Nederlandse gemeenten met zich mee brengt, nader bepaald zouden worden. Dit is inmiddels gebeurd en deze lasten zijn vastgesteld op ruim € 600 miljoen per jaar. De verwachting is dat dit zoals afgesproken leidt tot meer uitvoeringsbudget vanuit het Rijk. De gemeente Hilversum zal hiermee haar aanpak, die de komende maanden wordt uitgewerkt, intensiveren.

Proces

Het afgelopen anderhalf jaar is er gewerkt aan het opstellen van de Transitievisie Warmte voor Hilversum. Er is begonnen met een verkenning van de opgave van de warmtetransitie voor Hilversum en een eerste participatieronde. Dat heeft geleid tot de uitgangspunten die geformuleerd zijn in het Startdocument voor de uitgangspunten en verdere uitwerking van de Transitievisie Warmte. De uitgangspunten voor de warmtetransitie die hierin zijn geformuleerd, zijn in januari 2021 door de gemeenteraad vastgesteld. Dit Startdocument is de afgelopen maanden verder aangevuld en aangescherpt op basis van een tweede participatieronde en een verdiepende data-analyse naar de Hilversumse situatie. Met deze verdiepingsslag zijn de uitgangspunten getoetst op draagvlak en volledigheid. Dit heeft geresulteerd in de voorliggende Transitievisie Warmte.

Visie

Hilversum kiest voor haar warmtetransitie een individuele benadering. Daarmee maken we niet een Transitievisie Warmte met een tijdlijn en aangewezen buurten en warmte-alternatieven, zoals bedoeld in het Klimaatakkoord. Er dienen zich voor Hilversum, op basis van de huidige beschikbare kennis, geen eenduidige collectieve warmte-alternatieven

aan per buurt. Een buurtuitvoeringsplan sluit niet aan op een individuele benadering. De kanteling van gebiedsgericht vanuit de overheid naar ondersteuning op individueel niveau lijkt te worden bevestigd door de geluiden vanuit de samenleving. Daarom kiezen we voor die koers. Het feit dat er in Hilversum veel vooroorlogse bouw is, met een relatief groot aandeel monumenten, en er weinig uitbreidingslocaties zijn, vraagt om maatwerk. We zetten hoe dan ook in op energie besparen en isoleren. We doen alles wat binnen onze invloedssfeer ligt om de woning- en gebouweigenaren in staat te stellen individueel tot een eigen keuze voor een oplossing te komen. Dit doen wij aan de hand van een aantal uitvoeringslijnen. Tegelijkertijd doen we ervaring op en leren we in de Proeftuin Hilversumse Meent, wat we meenemen in de uitvoering van de warmtetransitie in de rest van Hilversum.

Analyse en participatie

De overstap van het aardgas netwerk naar een andere warmtevoorziening zal niet in één keer gaan, maar stapsgewijs en met verschillende warmtebronnen. De data-analyse wijst uit dat er zich nog geen duidelijk alternatief aandient als vervanger voor aardgas in Hilversum. De kosten van de alternatieve warmteopties liggen erg dicht bij elkaar. De beschikbaarheid van de alternatieve warmtebronnen is nog niet duidelijk. Op dit moment kan er dan ook nog geen voorkeur uitgesproken worden. Door ontwikkelingen in de techniek zullen er de komende jaren mogelijk nog warmtetechnieken bij komen en bestaande technieken verbeteren. Technieken die nu niet aan de afwegingscriteria voldoen, kunnen dat in de toekomst wellicht wel doen. Wel kan op basis van woningtypologie aangegeven worden welke warmtealternatieven en maatregelen het meest

voor de hand liggen. Woning- en gebouweigenaren worden ondersteund bij het maken van deze keuze.

Tijdens de verdiepingsslag in de tweede ronde van het participatietraject is er gekeken naar de opgave van de warmtetransitie voor Hilversum. Wat betekent deze opgave concreet en wat is er nodig is om het te realiseren? Ook is er gesproken over de betrokkenheid en zorgen van de samenleving bij dit thema. Met de input die dit heeft opgeleverd, hebben we bekeken wat er nog aan de uitgangspunten en aanpak ontbreekt. Op hoofdlijnen kunnen we constateren dat de uitgangspunten aansluiten bij de opgehaalde inbreng vanuit het participatietraject. De participatie onderschrijft de keuze om nog geen alternatieven aan te wijzen aan de hand van de huidige technische analyse. Onafhankelijke informatie en individuele ondersteuning is waarschijnlijk de meest benoemde voorwaarde en behoefte die bewoners hebben. Daarmee lijkt de kanteling in de aanpak, van gebiedsgericht vanuit de overheid naar ondersteuning op individueel niveau, te worden bevestigd door de geluiden uit de samenleving.

Van visie naar uitvoering

Aan de hand van de ingezette kanteling en de verdiepingsslag komen we tot gerichte acties. Die worden hier benoemd en werken we na vaststelling van de visie uit. De prioriteit ligt op energie besparen en isoleren. Dat is voor elk warmte-alternatief van belang. Om bewoners daarin goed te ondersteunen, pakt de gemeente, samen met betrokken partijen, de volgende zaken op:

1. Informatievoorziening verbeteren, door het verstevigen van het energieloket en het optimaliseren van de uitvoeringsketen;
2. Routekaarten voor de meest voorkomende woning typologieën in Hilversum ontwikkelen;
3. All-in pakketten, met een aanpak, aanbod en inzicht in kosten, ontwikkelen voor de meest voorkomende woning typologieën;
4. Ondersteunen bewonersinitiatieven, door instrumenten en arrangementen te bieden ter begeleiding bij het opstarten van een plan, initiatief of ambassadeursrol;
5. Aandacht voor monumenten, in het aanbod en de welstandsnota;
6. Voortzetten huidige instrumenten, zoals de Duurzaamheidslening, samenwerking met de energievoorzieningsorganisaties en prestatieafspraken met woningcorporaties;
7. Monitoren en evalueren van de aanpak in relatie tot de opgave, zodat deze tussentijds aangescherpt kan worden.

Het uitwerken van deze aanpak vraagt intensief overleg met marktpartijen (bij voorkeur verenigd in het Energiediensten Bedrijf) en de lokale energievoorzieningsorganisaties. Dit zal de komende maanden plaatsvinden, gericht op concrete uitvoeringsvoorstellen voor de jaren 2022 en verder.

Op het moment dat deze uitvoeringsplannen gereed zijn, is er naar verwachting ook duidelijkheid over het budget dat gemeente Hilversum de komende jaren van het Rijk kan verwachten voor deze enorme opgave. Over de uitvoeringsbudgetten voor gemeenten, provincies en waterschappen is in het Klimaatakkoord

afgesproken dat de omvang hiervan nader bepaald zou worden ('artikel 2-onderzoek'). Uit dit onderzoek door de Raad voor het Openbaar Bestuur is inmiddels gebleken dat de inzet van de Nederlandse gemeenten voor uitvoering van het Klimaatakkoord moet verdubbelen om de afgesproken doelen te behalen (landelijk jaarlijks zo'n € 600 miljoen). De vaststelling van dit bedrag was een afspraak uit het Klimaatakkoord en de volgende stap is het daadwerkelijk beschikbaar komen van uitvoeringsbudget vanuit het Rijk. Hiervoor lijkt de lopende kabinetsformatie afgewacht te moeten worden.

Tegelijkertijd doen we ervaring en lessen op in het kader van het Programma Aardgasvrije Wijken (PAW) in de Proeftuin Hilversumse Meent, waar 624 woningen voor 2029 gefaseerd aardgas vrij worden gemaakt. Op die manier, in combinatie met de uitvoeringslijnen, streven we ernaar onze kennis over de warmtetransitie uit te breiden en onze samenleving zo goed mogelijk te ondersteunen in de verduurzaming. Met het kader dat de visie stelt, kunnen we op lokaal niveau samen met inwoners, ondernemers en relevante stakeholders toe werken naar de gestelde ambities.

Inhoud

Samenvatting	2	4 Hilversum over de weg naar aardgasvrij	26
1 Inleiding	7	4.1 Opbrengst in hoofdlijnen	26
1.1 Het Klimaatakkoord	8	4.2 Conclusies	29
1.2 De Rijksopdracht Warmtetransitie	9	5 Wat gaat Hilversum doen?	31
1.3 Leeswijzer	9	5.1 Uitvoeringslijnen	31
2 Uitgangspunten voor de warmtetransitie	11	5.2 Proeftuin de Hilversumse Meent	34
2.1 Uitgangspunten	11	5.2.1 Oorsprong van het initiatief	34
2.2 Aanpak en kanteling	14	5.2.2 De PAW-aanpak	35
2.2.1 Stapsgewijs leren en doen	15	5.2.3 Leren en ervaringen delen	36
2.2.2 Van gebiedsgericht naar aansluiten op individuele keuzen en momenten	15	5.3 Wat staat er de komende jaren te gebeuren?	36
2.2.3 De aanpak	16	Bijlage I – Startdocument voor de Uitgangspunten en verdere uitwerking van de Transitievisie Warmte	38
2.3 Rol gemeente	16	Bijlage II – Verkenning en Technische analyse	58
2.4 Kosten warmtetransitie	16	Bijlage III – Participatierapport Transitievisie Warmte	66
3 Opgave in beeld: analyse en afweging	18	Bijlage IV – Afwegingskader energie- initiatieven gemeente Hilversum	77
3.1 Analyse van de opgave	18		
3.2 Alternatieve warmtebronnen en potentie	20		
3.3 Afwegingscriteria bronkeuze	22		
3.4 Voorbeeld afweging warmtebron: Kerkelanden	23		
3.4.1 De buurt	24		
3.4.2 Onderzoek naar warmtenet	25		

1 Inleiding

De verduurzaming van de gebouwde omgeving in Hilversum is het meest gebaat bij een individuele aanpak, die woningeigenaren in staat stelt om op het moment dat hen het beste past de maatregelen te nemen die specifiek voor hun woning en gezinssituatie het beste resultaat opleveren. Uit de Startanalyse van de situatie in Hilversum door het Planbureau voor de Leefomgeving (zie paragraaf 3.2) blijkt dat zich vooralsnog geen vanzelfsprekende collectieve warmte alternatieven aandienen voor de Hilversumse wijken en buurten. Als wordt gekeken naar de kosten, lijkt voor bijna de helft van de inwoners een individuele aanpak nu al minimaal gelijkwaardig te zijn aan collectieve bronnen en warmtenetten.

De gemeente kiest er dan ook voor om haar inwoners individueel te faciliteren bij het verduurzamen van hun woning. Hiervoor bestaat steun bij de inwoners, zo blijkt uit de participatie. Wel vraagt dit om een andere aanpak, in samenspraak met het bedrijfsleven (Energiediensten Bedrijf) en de lokale energievoorzieningsorganisaties. Deze aanpak wordt geschetst in deze visie en wordt de komende maanden nader uitgewerkt. De gemeente wijst vooralsnog geen collectieve warmtebronnen aan per wijk of buurt en stelt geen buurtuitvoeringsplannen op.

Tegelijkertijd is duidelijk dat de urgentie om de gestelde klimaatdoelen te verwezenlijken, alleen maar toe neemt. Dit vraagt om meer inzet van alle betrokkenen, ook de gemeente. In het Klimaatakkoord is dit reeds vastgesteld, waarbij met het

Rijk is afgesproken dat de (uitvoerings-)lasten die dit voor de Nederlandse gemeenten met zich mee brengt, nader bepaald zouden worden. Dit is inmiddels gebeurd en deze lasten zijn vastgesteld op ruim € 600 miljoen per jaar. De verwachting is dat dit zoals afgesproken leidt tot meer uitvoeringsbudget vanuit het Rijk. De gemeente Hilversum zal hiermee haar aanpak, die de komende maanden wordt uitgewerkt, intensiveren.

Het afgelopen anderhalf jaar is er gewerkt aan het opstellen van de Transitievisie Warmte voor Hilversum. Tussentijds is – na een verkenning van de opgave van de warmtetransitie voor Hilversum en de eerste participatieronde – [het Startdocument voor de Transitievisie Warmte \(bijlage I\)](#) opgesteld. De uitgangspunten voor de warmtetransitie die hierin zijn geformuleerd, zijn in januari 2021 door de gemeenteraad vastgesteld. Deze vormden de basis voor de tweede participatieronde die het afgelopen half jaar heeft plaatsgevonden. Ook is de verkenning de afgelopen maanden aangevuld met een data-analyse van de Hilversumse situatie. Met deze verdiepingsslag zijn de uitgangspunten getoetst op draagvlak en volledigheid. Dit heeft geresulteerd in de voorliggende Transitievisie Warmte.

In dit eerste hoofdstuk wordt stilgestaan bij het vertrekpunt voor dit visiedocument: het Klimaatakkoord en de rijksopdracht aan gemeenten om een Transitievisie Warmte op te stellen en zo de regierol in de warmtetransitie te nemen.

1.1 Het Klimaatakkoord

In 2019 heeft de gemeente haar handtekening onder het nationale Klimaatakkoord gezet. Naar aanleiding van de afspraken die in 2015 in het Klimaatakkoord van Parijs zijn gemaakt – namelijk

dat de opwarming van de aarde wordt beperkt tot minder dan 2 graden Celsius ten opzichte van het pre-industriële tijdperk – zijn er in Nederland op nationaal niveau afspraken gemaakt om hier aan bij te dragen. Het kabinet stelde het centrale doel om de uitstoot van broeikasgassen in Nederland met 49% terug te dringen ten opzichte van 1990. Het nationale Klimaatakkoord is een samenhangend pakket aan voorstellen waarmee dit CO₂-reductiedoel in 2030 kan worden gerealiseerd. Dit pakket bestaat uit afspraken verdeeld over de sectoren elektriciteit, gebouwde omgeving, industrie, landbouw en landgebruik, en mobiliteit. Als er door achterblijvende inspanningen vertraging in de uitvoering ontstaat, is het aan de betrokken partijen om elkaar hierop aan te spreken. Voor het verduurzamen van de opwekking van elektriciteit heeft de gemeente Hilversum in juli jl. de Regionale Energiestrategie (RES 1.0) vastgesteld.

Om de doelstelling voor 2030 in de gebouwde omgeving te halen, moeten er landelijk ongeveer 1,5 miljoen bestaande woningen worden verduurzaamd. Daarnaast moet de CO₂-uitstoot in de bestaande utiliteitsbouw worden teruggebracht. Om dat te bereiken heeft het Rijk het programma Proeftuinen Aardgasvrije Wijken (PAW) opgezet. Dit is een innovatieprogramma om ervaring op te doen met de aanpak van verleiding en regie via een wijkgerichte benadering.

De gemeenten hebben de regierol toebedeeld gekregen voor het organiseren van deze verleiding tot verduurzaming en het richting geven aan de aanpak. Dit laatste gebeurt in de vorm van het opstellen van een Transitievisie Warmte.

1.2 De Rijksopdracht Warmtetransitie

Alle gemeenten in Nederland moeten van het Rijk uiterlijk 31 december 2021 een Transitievisie Warmte vaststellen. In de Transitievisie Warmte legt de gemeente een realistisch tijdspad vast waarop wijken of buurten van het aardgas af gaan. Het maken van zo'n tijdspad is opgedragen in het Klimaatakkoord. Voor de wijken waarvan de transitie vóór 2030 gepland is, zijn de potentiële alternatieve energie-infrastructuren bekend. Daarbij wordt aangegeven hoeveel woningen en andere gebouwen worden geïsoleerd en/of aardgasvrij worden gemaakt en welk alternatief de laagste maatschappelijke kosten heeft. Nadat in de Transitievisie Warmte de mogelijke alternatieven in beeld zijn gebracht, moet de gemeente volgens het Klimaatakkoord het uitvoeringsplan en de uitvoering op wijkniveau bepalen en besluiten over de alternatieve energie-infrastructuur van een wijk. Het is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de partijen dat dit een reëel en betaalbaar alternatief moet zijn voor eigenaren en bewoners. Dit biedt het kader waarbinnen gebouweigenaren, netbeheerders, warmtebedrijven, gemeenten, aanbieders van verduurzamingspakketten en andere partijen investeringsbeslissingen nemen. De mogelijkheden om het aardgasnet te laten liggen en te benutten voor groen gas of waterstof worden hierbij betrokken. Om de doelstellingen in de Transitievisie Warmte te realiseren, worden woningen en andere gebouwen in samenspraak met bewoners en gebouweigenaren geïsoleerd en aardgasvrij (of aardgasvrij-klaar) gemaakt. In eerste instantie actualiseert de gemeente de Transitievisie Warmte elke 5 jaar. De Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en het Rijk evalueren uiterlijk in 2022 of deze vijfjaarlijkse actualisatietermijn de juiste is. Daarbij wordt aangesloten bij het kennis- en leerprogramma van het PAW.

De voorliggende Transitievisie Warmte Hilversum geeft richting aan de aanpak van de warmtetransitie voor Hilversum voor de komende vijf jaar. We kiezen voor een aanpak van ondersteuning op individueel niveau. Deze individuele benadering wordt toegelicht in paragraaf 2.2. De focus voor deze periode ligt op energie besparen en isoleren. Met het kader dat deze visie stelt, kunnen we op lokaal niveau samen met inwoners, ondernemers en relevante stakeholders toe werken naar de gestelde ambities. Een belangrijk onderdeel daarbij is het vormgeven, samen met stakeholders, van all-in pakketten om woning- en gebouweigenaren te ondersteunen en ontzorgen in hun warmtetransitie.

1.3 Leeswijzer

De Transitievisie Warmte van Hilversum begint in hoofdstuk 2 met een weergave van de uitgangspunten die zijn vastgesteld door de gemeenteraad in januari 2021. Ook worden de Hilversumse benadering van de Transitievisie Warmte, de gemeentelijke rol en de kosten voor de gemeentelijke organisatie worden beschreven. In hoofdstuk 3 wordt de opgave van de warmtetransitie voor Hilversum toegelicht. Er wordt gekeken naar de kenmerken van de gebouwde omgeving in Hilversum, de potentiële alternatieve warmtebronnen en de afwegingscriteria voor de bronkeuze. Aan de hand van de buurt Kerkelanden wordt dit inzicht exemplarisch weergegeven. In hoofdstuk 4 wordt stilgestaan bij het participatietraject dat het afgelopen anderhalf jaar heeft plaatsgevonden. Met de opbrengst, in hoofdlijnen, die dat heeft opgeleverd worden de uitgangspunten getoetst op herkenbaarheid en volledigheid. Tot slot wordt in hoofdstuk 5 ingegaan op de gerichte acties - de uitvoeringslijnen - die uit de analyse en participatie naar voren komen. De ervaringen en

lessen uit de Proeftuin Hilversumse Meent beschrijven we en nemen we mee. We sluiten af met een blik op wat er de komende jaren te gebeuren staat om de warmtetransitie verder vorm te geven.

2 Uitgangspunten voor de warmtetransitie

De gemeente heeft van het Rijk de regierol gekregen in de warmtetransitie. Dat houdt in dat de gemeente de leiding neemt bij het opstellen van een aanpak die richting geeft aan verduurzamen en daartoe aanzet. Ten behoeve van de warmtetransitie zijn er door de gemeenteraad in januari 2021 uitgangspunten vastgesteld. Deze zijn te lezen in het [Startdocument Transitievisie Warmte \(bijlage I\)](#). Bewoners, ondernemers en andere partijen kunnen ze gebruiken als kader bij het realiseren van de warmtetransitie. De uitgangspunten zijn opgesteld in samenwerking met netbeheerder Liander, woningcorporaties Dudok Wonen, Het Gooi en Omstreken en De Alliantie, Waternet, energiecoöperaties HilverZon en Het, en de Green Deal-coaches Kantoren en Media, en zijn weergegeven in paragraaf 2.1. De uitgangspunten zijn geformuleerd in de wij-vorm, omdat het hier gaat om een gemeenschappelijke opgave met voor ieder een rol. De Hilversumse benadering voor de warmtetransitie is omschreven in paragraaf 2.2. De gemeentelijke rol in de opgave wordt toegelicht in paragraaf 2.3. De warmtetransitie brengt ook kosten voor de gemeentelijke organisatie met zich mee, op hoofdlijn te lezen in paragraaf 2.4.

2.1 Uitgangspunten

1 We koersen op 2050 klimaatneutraal en 2040 aardgasvrij; elke vijf jaar stellen we nieuwe concrete doelen voor de komende periode.

Hilversum heeft heldere ambities op de lange termijn. Elke vijf jaar

vertalen we die in doelen op de middellange termijn. Daarmee geven we richting aan lokale prioriteiten en het benutten van kansen.

2 We gaan eerst zoveel mogelijk energie besparen.

Duurzame energie is schaars, en zeker niet gratis of zonder impact op de omgeving. Wat je bespaart, hoeft je niet op te wekken. Daarom willen we eerst de energievraag zoveel mogelijk verlagen. Dit is afhankelijk van het type woning – bijvoorbeeld nieuwbouw of vooroorlogs – de mogelijke maatregelen en de kosten die hiermee gepaard gaan. Als de energiebesparende aanpassingen dusdanig ingrijpend en duur zijn, kan worden bepaald dat label D de enige haalbare en betaalbare keuze voor die woning is. Wanneer deze kosten laag zijn, kan worden geadviseerd om de woning naar energielabel B te brengen.

3 Alle alternatieve warmtebronnen met uitzondering van biomassaverbranding – anders dan bij privé gebruik – zijn denkbaar, zolang deze uiteindelijk klimaatneutraal zijn en bijdragen aan een verbetering van de luchtkwaliteit.

Ook moeten de alternatieven passen bij de langetermijndoelen. Afhankelijk van de beschikbaarheid valt bijvoorbeeld te denken aan geothermie en aquathermie, maar er zijn nog veel andere alternatieven. Bij de kaderstelling van de Regionale Energie Strategie (RES) is besloten dat grootschalige biomassaverbrandingscentrales zijn uitgesloten. Om een verbetering van de luchtkwaliteit te realiseren, wordt in de Transitievisie Warmte aangesloten bij het Schone Lucht Akkoord en de daarin, in hoofdstuk 4, genoemde maatregelen ten aanzien van houtrook.

4 Initiatief van bewoners, ondernemers en organisaties zijn een belangrijk aspect in de prioritering van de buurten.

Initiatiefnemers die midden in de samenleving staan, hebben een cruciale rol. Zij staan dicht bij hun buurtgenoten en hebben vaak creatieve ideeën die goed passen in de omgeving. Buurten met initiatieven, een goed plan en een duidelijke achterban, zijn kansrijk om alvast aan de slag te gaan met het aardgasvrij-klaar maken van de woningen en gebouwen. Initiatiefnemers die een trekkende rol vervullen, krijgen – als zij dat willen – ondersteuning bij het uitwerken en uitvoeren van de plannen voor hun gebied. Tegelijkertijd staan we open voor nieuwe initiatieven uit. Daarnaast gaan we op zoek naar een manier om de buurten waar geen initiatieven opkomen te ondersteunen om aardgasvrij-klaar.

5 Lokaal mede-eigendom van collectieve warmtebronnen zorgt voor draagvlak.

Ook voor warmtebronnen kan mede-eigendom van omwonenden en lokale ondernemers bijdragen aan draagvlak en betrokkenheid. Daarom verkennen we bij het ontwikkelen van collectieve warmtebronnen of lokaal eigendom mogelijk is en welke vorm de meeste meerwaarde biedt. Daarbij kijken we onder meer naar de bereidheid van bewoners om te bij te dragen aan de totale kosten van de bron. Ook onderzoeken we op welke manier de continuïteit van warmtelevering goed kan worden geborgd.

6 We werken met een flexibele gebiedsgerichte aanpak.

Aansluitend bij de landelijke ‘wijk aanpak’ verkennen we kansen

en oplossingen op gebiedsschaal. Dit doen we om kansen van collectieve oplossingen en koppelkansen te benutten, maar ook om te zien wat er nodig is om iedereen aan te haken. We beginnen bij de positieve energie die er al is in de buurt en kijken hoe we die kunnen doortrekken naar andere bewoners en ondernemers in de buurt. Per keer kijken we wat een logische schaal is: bijvoorbeeld per straat, blok, buurt of wijk. Ook kijken we daarbij naar de kansen voor en vanuit de naastliggende gebieden.

7 We maken een integrale afweging samen met de buurt bij het buurtuitvoeringsplan.

Bij het opstellen van een buurtuitvoeringsplan bekijken we samen met de bewoners en gebouweigenaren in een gebied welke oplossing daar past. We maken een brede afweging waarin kosten mee tellen, maar we kijken ook naar klimaatwinst, de impact op de omgeving en het gebouw, comfort, (on)gemak en flexibiliteit voor de gebruikers. We stellen de buurtuitvoeringsplannen pas op als de randvoorwaarden voor de warmtetransitie zijn ingevuld of als er een haalbaar initiatief vanuit de bewoners en/of gebouweigenaren is.

8 De transitie is betaalbaar voor bewoners en ondernemers.

Een inclusieve en daadkrachtige transitie is alleen mogelijk als een betaalbare omschakeling voor iedereen mogelijk is. Landelijk is het uitgangspunt dat de omschakeling (woon)lastenneutraal is. Daarmee wordt bedoeld dat het alternatief niet duurder is dan verwarmen op aardgas op het moment dat er wordt besloten op een andere warmtebron over te gaan. Ook de gemeente zal bij haar initiatieven en instrumenten steeds toetsen of ze

leiden tot betaalbare oplossingen. Daarvoor zijn toegankelijke financieringsoplossingen en transparante terugverdientijden nodig. Voor volledige omschakeling zijn voorlopig ook meestal subsidies nodig. Belangrijk om te signaleren is dat de realisatie daarvan voor een belangrijk deel afhankelijk is van landelijke kostenreductieprogramma's en subsidies.

9 In elk geval tot 2030 gaan we alleen over tot uitvoering als er breed draagvlak is.

Bij het verduurzamen van een woning of gebouw maakt elke eigenaar een eigen afweging. Tegelijkertijd is deze keuze afhankelijk van de collectieve keuze voor een warmtealternatief en de keuze om op een bepaalde datum het gasnet af te sluiten. Het is randvoorwaardelijk dat in de eerste buurten bewoners en gebouweigenaren positief staan tegenover het plan voor verduurzaming. Alleen dan kunnen we daarna verder versnellen. Daarom peilen we hoeveel draagvlak er is. Als dat er niet is, moet er een beter plan komen of is er meer tijd nodig. Na 2030 moeten we overwegen of de gemeente het nodig en wenselijk vindt om meer dwingende instrumenten in te zetten.

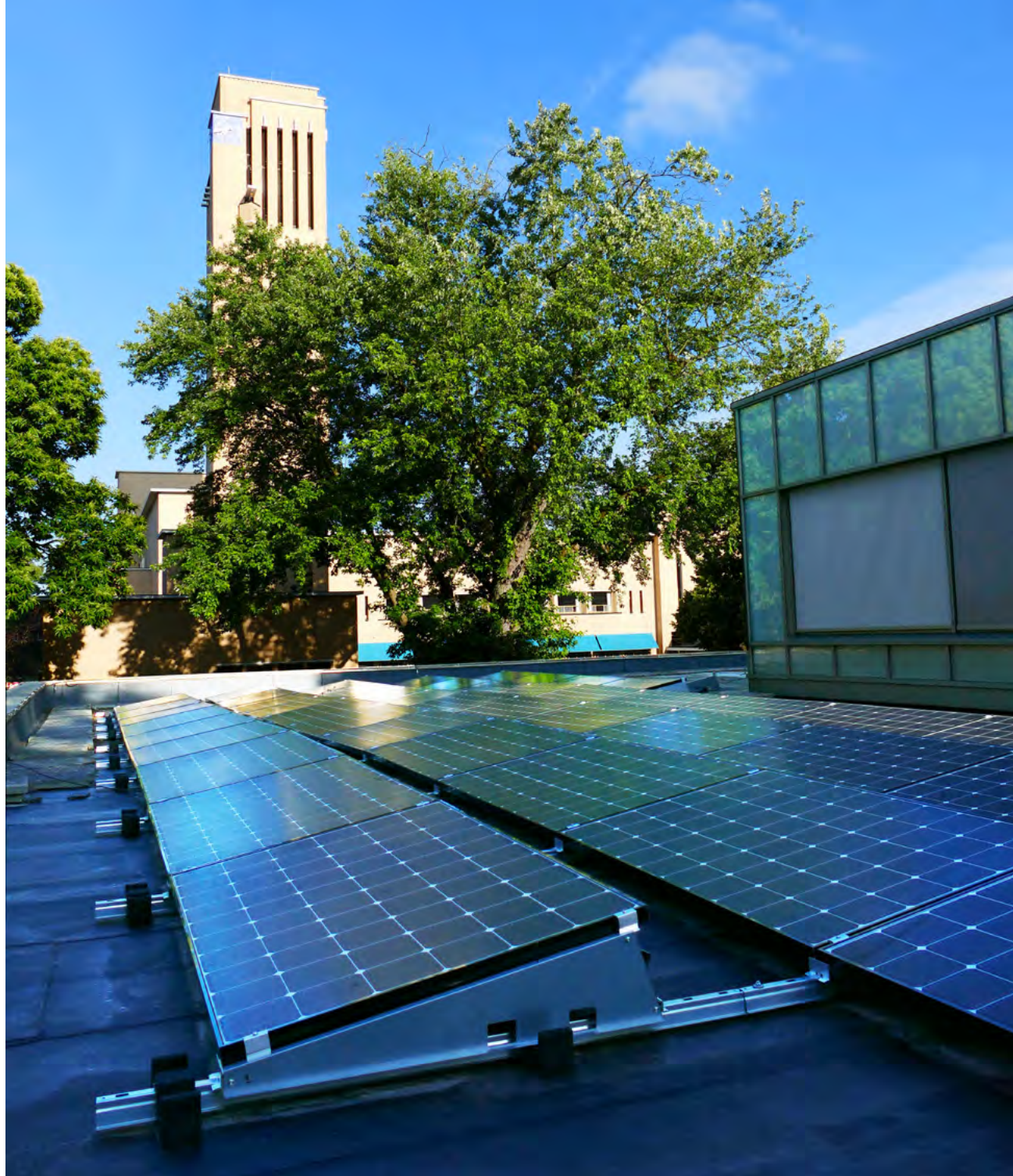
10 Onafhankelijke informatie en ondersteuning zijn voor iedereen beschikbaar.

De gemeente zorgt er voor dat bewoners en gebouweigenaren op professionele en laagdrempelige wijze onafhankelijke, relevante en actuele informatie krijgen aangeboden. Indien gewenst dienen bewoners en gebouweigenaren ondersteuning in het traject te krijgen; van oriëntatie tot aan het daadwerkelijk uitvoeren van maatregelen. De informatie is helder (eenvoudig te begrijpen), laagdrempelig (eenvoudig te vinden) en toegankelijk (ook voor bezoekers die moeite hebben met lezen, visueel gehandicapt

of kleurenblind zijn of een andere beperking hebben). Voor communicatie maken we gebruik van de gemeentepagina in de Gooi en Eembode, informatiepunten in de wijken (folders, posters) en een informatienummer.

2.2 Aanpak en kanteling

Het is de bedoeling, vanuit de rijksopdracht, om na het vaststellen van de Transitievisie Warmte over te gaan op het opstellen van buurtuitvoeringsplannen voor de buurten die in het tijdspad tot 2030 zijn opgenomen. Zoals uit het volgende hoofdstuk 3 blijkt, zijn er volgens de data-analyse voor de komende jaren nog geen eenduidige warmte-alternatieven in beeld voor de verschillende Hilversumse buurten. Het is niet voor alle alternatieve warmtebronnen bekend of en in welke mate ze beschikbaar zijn. Door het ontbreken van data kunnen geen goede kostenvergelijkingen gemaakt worden tussen de warmte-alternatieven. Derhalve spreekt de gemeente in deze Transitievisie Warmte geen voorkeur uit ten aanzien van buurten en warmte-alternatieven. We doen dat alleen als een warmte-alternatief bij voortschrijdend inzicht in een bepaalde buurt overduidelijk is of wanneer dit wordt opgepakt door een initiatief uit de samenleving. Het opstellen van een buurtuitvoeringsplan zien we dan ook niet als doel. Er is nog veel in beweging. Er is niet één collectieve oplossing voor alle situaties voorhanden. Per buurt en per woning is maatwerk nodig. Het feit dat er in Hilversum veel vooroorlogse bouw is – met een relatief groot aandeel monumenten – en er weinig uitbreidingslocaties zijn, versterkt de noodzaak van maatwerk. Tegelijkertijd maken technologische ontwikkelingen individuele oplossingen steeds haalbaarder, waardoor minder vaak collectieve oplossingen noodzakelijk zullen zijn. Bovendien impliceert een gebiedsgerichte aanpak die

is gericht op collectieve oplossingen een forse mate van dwang, die niet past binnen onze samenleving en waartoe de gemeente geen wettelijke instrumenten heeft.

2.2.1 Stapsgewijs leren en doen

We willen leren hoe het proces rondom de uitvoering van de warmtetransitie zo goed mogelijk ingericht kan worden, inclusief het organiseren van bewonersparticipatie. Op deze manier blijven we scherp wij onze gemeentelijke rol, de bijdrage die we kunnen leveren en wat er nodig is voor de warmtetransitie in Hilversum.

In 2018 heeft het Rijk het Programma Aardgasvrije Wijken (PAW) opgezet. Dit programma is bedoeld om in gemeentelijke proeftuinen ervaring op te doen met de wijkgerichte aanpak en de verschillende technieken en werkwijzen die daarbij kunnen worden ingezet. Belangrijke aandachtspunten zijn initiatief, participatie en draagvlak van bewoners. Ook wordt er gekeken hoe de opgave is te koppelen aan andere fysieke en sociale opgaven in de wijk. In oktober 2018 zijn de eerste 27 proeftuinwijken gestart. In oktober 2020 volgden nog eens 19 wijken. In de Hilversumse Meent is eind 2020 ook een PAW-traject gestart (zie paragraaf 5.2).

Met de proeftuinen wil het Rijk in 2028 ongeveer 50.000 woningen, kantoren en winkels loskoppelen van het aardgasnet en verduurzamen. Het is de bedoeling om zo inzicht te verkrijgen in de manier waarop wijken – en daarmee 7 miljoen woningen en 1 miljoen andere gebouwen – voor 2050 aardgasvrij kunnen worden gemaakt. Tegelijkertijd laat het zien dat de warmtetransitie een enorm grote en nieuwe opgave is. Het

vormt een heuse uitdaging voor de samenleving.

De eerste stap op dit moment is energie besparen en isoleren. Maar dat doen we wel op momenten die logisch zijn. Dus bij de verbouwing na de aankoop van een nieuwe woning. Of wanneer er groot onderhoud aan de woning nodig is. Of van buitenaf extra isolatie aanbrengen wanneer de dakpannen worden vervangen. En als mensen wel van het gas af willen? Dan zorgen wij ervoor dat ze weten waar ze terecht kunnen voor informatie en ondersteuning. Zo kan elke inwoner individueel stappen zetten op weg naar een aardgasvrije toekomst.

2.2.2 Van gebiedsgericht naar aansluiten op individuele keuzen en momenten

We verlaten de oude buurtgerichte, collectieve benadering en gaan steeds meer toe naar een individuele, rendabele aanpak. Tenzij een collectieve warmtebron de enige optie blijkt te zijn voor een buurt of cluster. Dan wordt er van bovenaf gebiedsgericht aan de slag gegaan met een plan. Voor alle andere situaties steken we in op individuele oplossingen. We zijn ons namelijk bewust van de hyperindividuele situatie van huishoudens. Elk huishouden heeft een eigen samenstelling, prioriteiten en bestedingsruimte. Bovendien kunnen de kenmerken van de woning verschillen. Dit verschil kan liggen in eigendom: is het een (sociale) huurwoning, koopwoning of woning binnen een VvE? En het type woning kan variëren van een appartement tot een rijtjeswoning, hoekwoning of vrijstaande woning. En dan is er nog het bouwjaar van de woning, waardoor verschillende aanpakken nodig zijn. Renovaties en verbouwingen die hebben plaatsgevonden en de manier waarop een woning in gebruik is, zijn eveneens van invloed op de wijze waarop de woning geïsoleerd en aardgasvrij(klaar) kan worden gemaakt. Al deze

verschillen zorgen ervoor dat elke situatie maatwerk vereist. Voor al deze situaties is al heel veel mogelijk: elk huishouden kan energie besparen, velen kunnen isoleren en sommigen kunnen zelfs al de overstap naar aardgasvrij maken. De gemeente zet in op het stimuleren van inwoners en ondernemers om energie te besparen en te isoleren. Daarvoor neemt de gemeente regie in het samenbrengen van vraag en aanbod. Ook wil de gemeente de markt stimuleren om te komen met een aanbod dat past bij de diversiteit aan woningen, huishoudens en keuzemogelijkheden. Dat betekent in de praktijk dat de gemeente zich er voor inzet dat er diverse arrangementen en pakketten komen vanuit lokale aanbieders (aannemers, installateurs, makelaars, banken, etc.), die bewoners kunnen ontzorgen zodat ze zelf niet naar antwoorden hoeven te zoeken. De gemeente ziet daarbij een belangrijke rol weggelegd voor het Duurzaam Bouwloket en het Energiedienstenbedrijf Gooi en Vechtstreek (EDB).

2.2.3 De aanpak

De keuze voor een individuele aanpak is inhoudelijk verantwoord en goed doordacht. De keuze is gebaseerd op de inhoudelijke constatering dat er zich op dit moment nog geen collectief warmte-alternatief aanbiedt. En we zien dat de individuele oplossingen alsnog rendabeler (zullen) worden ten opzichte van andere alternatieven. Voor de Hilversumse situatie is deze aanpak de beste oplossing. Door aan te sluiten bij de individuele situatie van woning- en gebouweigenaren en hen te stimuleren en te ondersteunen op de voor hen natuurlijke momenten om aan de slag te gaan met verduurzamen, verwachten wij sneller en effectiever toe te kunnen werken naar het behalen van de ambitie om in 2040 aardgasvrij te zijn en in 2050 CO₂-neutraal. Woning- en gebouweigenaren kunnen zo hun eigen plan trekken,

zonder beperkingen en dwang te ervaren die een collectieve benadering nu met zich mee zou brengen. Ze kunnen tempo maken of juist een pauze inlassen, wanneer hun individuele situatie daartoe behoefte heeft.

2.3 Rol gemeente

Als regisseur van de warmtetransitie zet de gemeente zich in voor het wegnemen van drempels, het stimuleren van oplossingen en het verleiden van de samenleving om mee te werken. Bovendien heeft de gemeente de verantwoordelijkheid om ervoor te zorgen dat iedereen mee kan doen aan deze maatschappelijke opgave. De gemeente heeft op dit moment geen wettelijk instrumentarium om dwang uit te oefenen in de warmtetransitie.

In eerste instantie heeft de gemeente invulling gegeven aan deze rol door een data-analyse van de technische opgave voor Hilversum uit te laten voeren. Ook heeft de gemeente een participatietraject georganiseerd om te verkennen waar kansen, behoeften en draagvlak aanwezig is om vervolgstappen in de warmtetransitie te zetten. In hoofdstuk 3 en 4 gaan we verder in op de uitkomsten van de data-analyse en het participatietraject en de conclusies die we hier aan verbinden. Aan de hand van deze uitkomsten is de voorliggende Transitievisie Warmte opgesteld.

2.4 Kosten warmtetransitie

De uitvoering van de warmtetransitie brengt voor de gemeente een hoop kosten met zich mee. Deze bestaan uit proceskosten en begeleidingskosten. Landelijk is er nog veel discussie en onduidelijkheid over de manier van financieren.

Ook de buurtuitvoeringsplannen hebben financiële gevolgen voor de gemeente. Deze kosten verschillen en zijn afhankelijk van de situatie en de rol die de gemeente op zich zal nemen. De Proeftuin in de Hilversumse Meent is voor Hilversum de eerste locatie waar de warmtetransitie in de praktijk wordt gebracht (zie paragraaf 5.2). De gemeente ontvangt hiervoor een financiering vanuit het PAW-programma van het Rijk. Ook is er een toezegging van een financiering van minimaal 35.000 euro per jaar vanuit het programma Energietransitie. Om de opgaven binnen het project op te pakken, is het nodig om verschillende expertises in te huren. Daarnaast rekenen bewoners er op dat het geld van de PAW wordt ingezet om de onrendabele top te financieren. Het is niet mogelijk alle bijkomende proceskosten uit het PAW-budget te bekostigen. Deze drukken daarom op de begroting van het programma Energietransitie.

Kerkelanden is de tweede buurt waar initiatiefnemers zijn gestart met het zoeken naar de beste oplossing voor de warmtetransitie. Aan dit initiatief heeft de gemeente een financiële bijdrage geleverd. De provincie Noord-Holland heeft ook een deel van de kosten gesubsidieerd.

Om toekomstige projecten te begeleiden en de warmtetransitie uit te voeren, is binnen de gemeentelijke organisatie kennis en kunde nodig. Deze specifieke kennis moeten we inhuren. Omdat elke gemeente in het land hiermee bezig is, zijn de specialisten op dit gebied schaars en zullen de kosten stijgen.

In de komende jaren is er tussen de circa 500.000 tot 600.000 euro per jaar gereserveerd voor het programma Energietransitie. Dit programma omvat ook de uitvoering van de Regionale Energiestrategie, waarvoor projecten van ruim 100.000 euro

worden gedraaid. Met het huidige budget en team, kunnen we – naast de uitvoering van de PAW – 1 à 2 projecten in het kader van de Regionale Energiestrategie doen en 1 à 2 projecten in het kader van de Transitievisie Warmte. Het exacte aantal is afhankelijk van de grootte en omvang van het project en de benodigde inhuur van externe adviseurs. De inhuur is waarschijnlijk onvermijdelijk, omdat de kennis nodig is voor kortere perioden en verschillende projecten die elk andere kennis en vaardigheden vereisen.

De kabinetsformatie is bepalend voor onder meer de financiële en juridische mogelijkheden van gemeenten. Op basis van onderzoek dat door de VNG is uitgevoerd, is gebleken dat de gemeentelijke inzet voor de uitvoering van het Klimaatakkoord moet verdubbelen om de afgesproken doelen te behalen (landelijk jaarlijks meer dan €600 miljoen). Daarnaast moet ergeld beschikbaar komen om de onrendabele top – de investeringen die niet terugverdiend worden - van de 1,5 miljoen woningen waarvan de verduurzaming volgens het Klimaatakkoord vóór 2030 gepland staat te financieren. Hoeveel middelen er beschikbaar komen vanuit het Rijk en wanneer dat zal zijn, is nog onbekend. Deze informatie is van grote invloed op de gemeentelijke inzet in de komende jaren voor met name de Regionale Energiestrategie en de Transitievisie Warmte. Daarom doen we actief mee aan de lobby richting Den Haag, samen met de Vereniging Nederlandse Gemeenten en het G40-stedennetwerk.

3 Opgave in beeld: analyse en afweging

Op basis van de Startanalyse van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), data van Liander, Waternet, de interne gemeentelijke organisatie en beschikbare open data is een analyse uitgevoerd. Deze laat zien wat we nu al weten over de opgave van de warmtetransitie voor Hilversum.

Paragraaf 3.1 en 3.2 schetsen de opgave, de mogelijke oplossingsrichtingen en de alternatieven voor de warmtetransitie. Paragraaf 3.3 en 3.4 maken inzichtelijk hoe de gemeente straks gaat afwegen welke bronkeuze voor de transitie in relatie tot de omgeving het meest wenselijk is. Inwoners en vastgoedeigenaren hebben ieder hun rol en verantwoordelijkheid in het verduurzamen van de woningen en gebouwen, maar de gemeente kijkt wel mee vanuit het maatschappelijk belang.

3.1 Analyse van de opgave

Hilversum telt 91.235 inwoners (CBS, januari 2021). Die wonen verspreid over 8 wijken en 34 buurten in 42.863 woningen (BAG, januari 2021). Daarbij is in de gemeente nog 5830 ander vastgoed te vinden, zoals winkels, scholen en kantoren. We moeten al dit vastgoed voorbereiden op de warmtetransitie. Dat gebeurt door energie te besparen, maar ook door het vastgoed voor te bereiden op een alternatieve warmtevoorziening. Dat hangt af van de beschikbare warmtebron die wordt gekozen. Om deze opgave verder in beeld te brengen, is per buurt gekeken naar de volgende categorieën en indicatoren:

Categorieën	Indicatoren
Gebouwen	Percentage woning/niet-woning, energielabel, bouwperiode, type woning, functie niet-woning, monumenten, warmtevraag, isolatie potentieel
Sociale kenmerken	Leeftijdsopbouw, samenstelling huishoudens, waardering ontroerende zaken, inkomen, woningeigendom
Energie bronnen	Beschikbaarheid van: biomassa, restwarmte, geothermie, duurzame elektriciteit, bodemenergie, energie uit oppervlaktewater, dichtheid warmtevraag
Nationale kosten	Variant met laagste nationale kosten, robuustheid en scenario's, huidige en toekomstige kosten, isolatie rendement

Voor de analyse is er onderscheid gemaakt tussen woningen en andere gebouwen. Gebouwen zoals kantoren of scholen hebben een andere energievraag dan woningen. Zo wordt er doorgaans meer elektriciteit en minder warmte verbruikt, waarbij de energievraag vooral overdag hoog is. Deze categorie vraagt dan ook om een andere benadering.

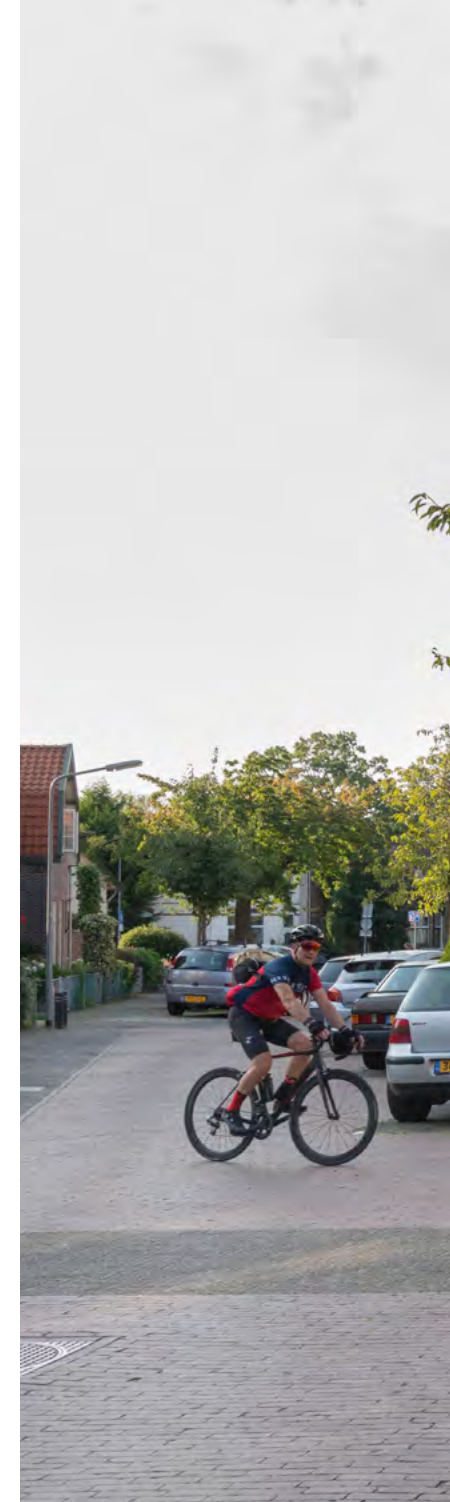
Het bouwjaar is een belangrijke voorspeller van de mogelijkheden van verduurzaming, en dan met name het potentieel om te isoleren. Dit komt omdat veel van de bouw zich schikt naar de bouwkundige normen van die periode en deze in de loop der jaren strenger zijn geworden. Grofweg valt te zeggen dat de

vooorlogse woningen maatwerk vragen en beperkingen hebben qua isolatie, zo is er bijvoorbeeld geen spouw aanwezig en bieden de kozijnen weinig ruimte. De vroeg-naoorlogse bouw (tot 1965) is deels seriematig te verduurzamen, maar vraagt vaak aandacht. Vanaf 1965 is seriematige verduurzaming op basis van de huidige bouwschil en in bewoonde toestand meestal mogelijk. Veel buurten in Hilversum hebben één dominante bouwperiode; voor 67% is dat vooroorlogse bouw. Dat is twee keer zoveel als het landelijk gemiddelde.

67% van alle Hilversumse woningen en gebouwen zijn vooroorlogse bouw

Naast het feit dat deze relatief oude woningen en gebouwen doorgaans een lastige verduurzamingsopgave hebben, zijn veel hiervan aangewezen als monument of beschermd stadsgezicht. Dat brengt een uitdaging bovenop de verduurzamingsopgave, namelijk het in stand houden van de karakteristieke waarde. Dat zal in sommige gevallen leiden tot een complexe aanpak met vergunningsprocedures. Dit maakt de verduurzamingsopgave onder de huidige omstandigheden in enkele gevallen haast onmogelijk.

De daling van de warmtevraag door isolatie is van zeer groot belang voor de totale strategie. In nagenoeg alle buurten is er nog een forse isolatieopgave. PBL schat dat de Hilversumse warmtevraag met 39% daalt als alle woningen en gebouwen

geïsoleerd worden tot het niveau van label B. Belangrijke kanttekening is dat het voor de vooroorlogse gebouwen onzeker is of dat technisch en economisch haalbaar is.

39% daling van de Hilversumse warmtevraag bij label B

3.2 Alternatieve warmtebronnen en potentie

Er zijn verschillende bronnen denkbaar die een rol kunnen spelen in de toekomstige warmtevoorziening: bodemenergie, aardwarmte, warmte uit oppervlaktewater, restwarmte, elektriciteit, waterstof en groen gas. Door ontwikkelingen in de techniek zullen er de komende jaren mogelijk nog warmtetechnieken bij komen en bestaande technieken zullen verbeteren. Technieken die nu niet haalbaar of betaalbaar zijn, worden dat in de toekomst wellicht wel.

Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) heeft van elke Nederlandse gemeente een Startanalyse gemaakt. Deze analyse vormt de basis voor de zoektocht naar technische oplossingen voor Hilversum. In de Startanalyse zijn de belangrijkste kenmerken tot op buurtniveau op een rij gezet. Ook is een eerste richting gegeven voor het zoeken naar een alternatief voor aardgas. Al die gegevens zijn ontsloten via de website van het PBL. Het PBL heeft precies in beeld gebracht hoeveel

woningen een wijk telt, van welke soort en bouwjaar ze zijn en welk energielabel ze hebben. Ook alle andere gebouwen in de wijk zijn bekeken, waardoor vrij precies is te zien wat de warmtevraag is. Daarnaast is gekeken naar mogelijk beschikbare warmtebronnen. Die gegevens per wijk zijn gecombineerd met vijf theoretisch mogelijke oplossingsstrategieën:

1. Elk gebouw een individuele warmtepomp;
2. Elk gebouw aansluiten op een warmtenet dat warmte van 70°C levert. De voeding van het warmtenet komt uit een bron met midden- of hoge temperatuur in combinatie met een hulpketel op groen gas;
3. Elk gebouw aansluiten op een warmtenet dat warmte van 30°C levert. Die temperatuur is te laag voor warm tapwater, zodat er naverwarming nodig is in de woning. Vaak ook voor de verwarming van de ruimte;
4. Elk gebouw wordt verwarmd met groen gas in een HR-ketel, al dan niet in combinatie met een warmtepomp (hybride ketel);
5. Elk gebouw wordt verwarmd met waterstof in een HR-ketel, al dan niet in combinatie met een warmtepomp.

Van al deze strategieën zijn per wijk de kosten berekend. Het PBL maakt daarbij de kanttekening dat waterstof in elk geval tot 2030 niet beschikbaar zal zijn voor ruimteverwarming en daarna waarschijnlijk maar zeer beperkt. Bovendien is groen gas in Hilversum ook zeer schaars, dus hooguit voor een heel beperkte groep gebouwen een oplossing.

De gemeenteraad heeft met het vaststellen van het Startdocument Transitievisie Warmte besloten grootschalige biomassa als alternatieve warmtebron uit te sluiten. Het afgelopen jaar

is – ter aanvulling op de Startanalyse van het PBL – een data-analyse naar de specifieke situatie in Hilversum uitgevoerd. Dit betrof de alternatieve warmtebronnen die op dit moment een optie zouden bieden voor de Hilversumse warmtevoorziening. Het gehele rapport van de data-analyse is op te vragen bij de gemeente, de samenvatting is te vinden in [bijlage II](#).

Op hoofdlijnen heeft de data-analyse van de Hilversumse buurten tot de volgende conclusies geleid:

- Wat warmtebronnen op middentemperatuur en hoge temperatuur betreft, is in Hilversum alleen geothermie mogelijk beschikbaar. Er zijn geen geschikte restwarmtebronnen bekend. Geothermie zou grote potentie kunnen hebben als de bodemlagen geschikt zijn, maar dat is op dit moment nog onbekend.
- Er zijn diverse bronnen in beeld voor lage temperatuurwarmtenetten. Dit gaat om restwarmte uit de datacenters en de rioolwaterzuivering, energie uit oppervlaktewater en bodemenergie. Voor een kwart tot de helft van de stad zou dat een optie kunnen zijn. De haalbaarheid daarvan hangt onder meer nog af van de bereidheid van de eigenaar om de bron te ontsluiten en de economische haalbaarheid van de warmtedistributie.
- Voor alle lage temperatuurbronnen is ook duurzame elektriciteit nodig. Theoretisch is die zeker op te wekken, maar de verdeling van de opgave en de ruimtelijke inpassing zijn complexe vragen. Ook is het cruciaal om door middel van opslag en balanceren van vraag en aanbod de impact op het elektriciteitsnet te beperken.

Naast de beschikbaarheid van bronnen, is er ook gekeken naar de nationale kosten van een mogelijke warmtebron. Dit zijn de totale kosten over de gehele keten: van isolatie, tot infrastructuur en energielasten. Deze kosten zijn nog niet verdeeld over de belanghebbenden, en dus ook nog niet duidelijk voor de eindgebruiker. Landelijk wordt de Startanalyse als leidend gezien in de selectie van warmtealternatieven. Het is mogelijk om hier van af te wijken, maar dit vraagt wel om extra onderbouwing.

Deze kosten-batenanalyse is door het PBL doorerekend voor vijf strategieën: individuele warmtepompen, warmtenet hoge/middentemperatuur, warmtenet lage temperatuur, groen gas en waterstof. Deze kosten zijn door het PBL berekend alsof in alle buurten in Nederland de strategie wordt toegepast. Collectieve opties (warmtenetten) kunnen in de praktijk duurder uitvallen, als omliggende buurten voor een andere strategie kiezen. De laagste nationale kosten (LNK) is een indicator voor alternatieven die economisch de voorkeur krijgen. Het is uiteraard relevant om bij verdere afweging ook de eindgebruikerskosten en andere indicatoren mee te wegen.

Op basis van de laagste nationale kosten krijgen warmtepompen in de meeste buurten (47%) de voorkeur. Opvallend is dat Hilversum minder buurten met groen gas als LNK heeft, terwijl dit in 2020 landelijk is toegenomen (Startanalyse PBL, 2020). Het beperkte beschikbare groen gas is landelijk herverdeeld over buurten waar dit relatief meer kostenbesparing heeft dan in Hilversum. Geothermie kreeg in 2020 in meer buurten de voorkeur wanneer er werd gekeken naar het scenario om te isoleren tot label D, in plaats van label B (Startanalyse PBL, 2020).

In de meeste buurten hebben meerdere alternatieven vergelijkbare kosten. Voor alle drie tot vijf opties per buurt liggen de nationale kosten minder dan 20% uit elkaar. Hierdoor is het niet mogelijk een duidelijke voorkeur uit te spreken. Lage temperatuur (warmtenet of elektrische warmtepomp) ligt wel voor de hand bij nieuwbouw en gebouwen zonder woonfunctie. Als hernieuwbare gas en geothermie niet beschikbaar komen, zal er een voorkeursverschuiving naar elektrische warmtepompen plaatsvinden. In de helft van deze buurten hebben lage temperatuur of middentemperatuurnetten dan echter ook vergelijkbare kosten. Beschikbaarheid van een bron is dan van belang voor de keuze. Voor het overgrote deel van Hilversum verandert het voorkeursalternatief onder verschillende scenario's. Aan de hand van de huidige informatie zijn er nog maar weinig robuuste keuzes te maken. Door onzekerheden in het PBL-model is het niet verstandig om binnen de huidige bandbreedte nu al opties te kiezen of uit te sluiten.

Als uitgangspunt is gesteld dat de transitie voor bewoners woonlastenneutraal is. Uit de analyse blijken de nationale kosten echter overal te stijgen. Omschakeling naar het alternatief met de laagste nationale kosten is nog niet volledig rendabel. Voor de meeste gebouwen leidt isolatie naar label B tot een stijging van de nationale kosten met gemiddeld 20%. Hoewel de warmteoplossing overal nog onzeker is, is het wel mogelijk op korte termijn spijtvrij naar label D te isoleren. Deze stap kan voor eindgebruikers al wel kostenneutraal uitvallen. Door subsidies en besparing op energiebelasting zal het rendement voor isolatie positiever zijn.

3.3 Afwegingscriteria bronkeuze

Wanneer we meer zicht hebben op de beschikbaarheid en eindgebruikerskosten van een potentiële warmtebron zijn we beter in staat om een keuze te maken over deze bron. Maar beschikbaarheid en betaalbaarheid zijn niet de enige factoren die van invloed zijn op deze keuze.

Ruimtelijke inpassing

Rondom de woning of binnen de gemeentelijke grenzen moet voldoende fysieke en juridische ruimte zijn voor het realiseren of gebruiken van een warmtebron. Het moet ruimtelijk inpasbaar zijn. Zo is er ruimte nodig voor het realiseren van een andere warmtevoorziening en de bijbehorende infrastructuur om die warmte te transporteren en op te slaan. Daarnaast kan een bron ook geluidsoverlast met zich meebrengen of andere externe risico's. Daarvoor gelden normen als het gaat om afstand tot bijvoorbeeld gevoelige objecten (lees: woningen). Maar ook meer esthetische overwegingen kunnen een rol spelen als een warmtebron bijvoorbeeld een grote impact heeft op zichtlijnen en of beschermde stadsgezichten. Ruimte is ook in Hilversum schaars en we moeten daarom slim omgaan met de mogelijkheden die er zijn binnen de ruimte die we hebben.

Individueel versus collectief

De stap naar aardgasvrij kan individueel of collectief worden gemaakt. Bij een individuele techniek bepaalt de woning- of gebouweigenaar zelf het moment van de overstap naar de nieuwe warmtevoorziening. De eigenaar kan deze techniek zelfstandig realiseren. Wanneer er voor een collectieve techniek wordt gekozen, ligt dat iets anders. Het is dan nog steeds aan de woning- of gebouweigenaar óf de keuze voor het aansluiten

op deze techniek wordt gemaakt. Het is alleen niet mogelijk om te kiezen voor het moment waarop dat gebeurt. Een collectieve warmtevoorziening vergt een grotere investering, langere voorbereiding en goede organisatie. Doorgaans wordt dit gedaan door de partij die de warmtevoorziening aanlegt en exploiteert. Een collectieve techniek werkt alleen als er in de directe omgeving genoeg afnemers van de warmte zijn – dus genoeg woningen en gebouwen die gebruik gaan maken van deze voorziening. Zij moeten overschakelen op deze warmtevoorziening wanneer deze gereed is, anders is het voor de ontwikkelaar niet haalbaar én niet betaalbaar.

Wanneer het overduidelijk is dat een collectieve techniek de beste oplossing is voor de buurt, zal de gemeente de regierol op zich nemen. Vooralsnog blijft de mogelijkheid bestaan om af te wijken van de keuze voor een collectieve techniek en alsnog voor een individuele oplossing te kiezen. De gemeente zal aansturen op een collectieve techniek als dit conform het toetsingskader de beste oplossing voor de buurt blijkt te zijn. Mocht blijken dat een individuele oplossing het meest geschikt voor een buurt is, dan zal de gemeente een faciliterende rol op zich nemen. Dit houdt in dat de gemeente isolatie zal stimuleren, maar dat de keuze voor een alternatieve warmtebron bij de eigenaar van het pand zelf ligt.

Initiatief

Landelijk is de insteek gekozen voor een buurt-, wijk- of gebiedsgerichte aanpak. Er zijn een aantal redenen waarom een gebiedsaanpak – in tegenstelling tot een gebouwaanpak – voordelen biedt:

- Collectieve oplossingen (zoals warmtenetten) komen tot

stand als gebouweigenaren op één lijn zitten;

- Infrastructuurbesluiten worden op gebiedsniveau genomen (zoals uitfasering gasnet, verzwaring elektriciteitsnet);
- Het is makkelijker om te monitoren dat iedereen meekomt en gebouwen of blokken niet achterblijven;
- Het is een goede schaal om gebouweigenaren actief te laten meedenken.

De gemeente Hilversum gaat voorlopig geen buurten aanwijzen om mee aan de slag te gaan. Er gaan in Hilversum dus geen gebouwen of woningen gedwongen van het aardgas af. Daar is ook nog geen wettelijk instrumentarium voor. Concrete initiatieven tot aardgasvrij moeten uit de samenleving komen. De initiatiefnemer van een onderzoek naar en realisatie van een collectieve warmtebron is verantwoordelijk voor het creëren van draagvlak en het doen van de (voor)investering voor die bron.

3.4 Voorbeeld afweging warmtebron: Kerkelanden

De gemeente heeft veel informatie verzameld over alle factoren die van invloed zijn op de keuze voor alternatieve verwarmingssystemen voor woningen en andere gebouwen in Hilversum. Er is heel veel bekend en door al die gegevens te combineren en te analyseren, ontstaat een goed beeld van de (on)mogelijkheden. Ook wordt zo duidelijk wat er nog niet bekend is en wat we nog moeten onderzoeken. Dit voorbeeld over de buurt Kerkelanden toont hoe dit eruit ziet.

Op basis van de Startanalyse van het PBL komt voor de buurt Kerkelanden strategie 4 (groen gas) als goedkoopste variant

naar voren. Daarbij moeten we de kanttekening maken dat er heel weinig groen gas beschikbaar is in Hilversum en dat grootschalige biomassa als optie wordt uitgesloten. Omdat het groen gas kostentechnisch nog beter in een andere buurt kan worden ingezet, dient voor Kerkelanden strategie 3 zich aan als beste keuze voor 13% van de gebouwen. Strategie 1 is de beste keuze voor de overige 87%. Alle gebouwen voorzien van een individuele warmtepomp (strategie 1) is maar marginaal duurder.

De verdiepende analyse naar de Hilversumse situatie bevestigt dat deze opties elkaar – zowel voor heel Hilversum als voor Kerkelanden – qua kosten maar weinig ontlopen. Dat biedt enerzijds keuzemogelijkheden; anderzijds geeft het weinig richting aan de technische oplossing die de voorkeur verdient. Wel is nu duidelijk dat Kerkelanden door de eenvormigheid van de bebouwing, de sociale structuur en de nabijheid van oppervlaktewater (Hilversums Kanaal) potentieel interessant is al pilotbuurt (net als de Hilversumse Meent).

Voor deze lokale analyse zijn niet alleen de gebouwen onderzocht; er is ook gekeken naar de sociaal-economische kenmerken van de mensen die er wonen en werken, en naar de verdeling tussen koop- en huurwoningen. Ook is er gekeken naar andere opgaven in de buurt, zoals renovatieplannen van de woningcorporaties en werkzaamheden aan de riolering. Die activiteiten kunnen een kans zijn voor het versnellen van de warmtetransitie in de buurt. Daardoor ontstaat nog veel meer inzicht in de vraag welk alternatief voor aardgas het beste voor Kerkelanden is en welk alternatief de laagste kosten heeft.

3.4.1 De buurt

De ontwikkeling van Kerkelanden ging in 1965 van start. Er zijn veel vergelijkbare woningen in rijen of appartementengebouwen, die doorgaans bij de bouw niet goed geïsoleerd zijn. Maar de buurt bevat geen vooroorlogse bouw en geen monumenten. Zo zijn er nog meer technische kenmerken van de woningen en andere gebouwen bekeken. Daarnaast is gekeken naar de opzet van de buurt, de dichtheid van de bebouwing en daarmee de potentie van een collectieve warmtevoorziening met een warmtenet. Die potentie is vrij hoog in Kerkelanden: er zijn relatief veel woningen per vierkante kilometer, die ook nog van een vergelijkbare soort zijn.

In Kerkelanden zijn betrekkelijk veel woningen eigendom van een woningcorporatie. Dat maakt een omschakeling naar een andere manier van verwarmen eenvoudiger. Wat ook helpt, is dat er in de buurt ruimte is om een eventueel warmtenet aan te leggen. Mocht de keuze hierop vallen, dan is het mogelijk de werkzaamheden te combineren met het vervangen van de riolering. Bovendien heeft Kerkelanden twee potentiële warmtebronnen in de buurt: het oppervlaktewater van het Hilversums Kanaal en de rioolwaterzuiveringsinstallatie.

De bewoners van de buurt zijn eveneens belangrijk. Hoe is de samenstelling van de wijk en welk belang hechten de bewoners aan de energietransitie? In Kerkelanden is vorig jaar een initiatiefgroep van bewoners opgericht die willen helpen bij het verduurzamen: Vereniging Kerkelanden Energie Neutraal (VerKEN). Dat geeft extra mogelijkheden voor de energietransitie in de buurt.

3.4.2 Onderzoek naar warmtenet

In 2020 is in Kerkelanden een haalbaarheidsonderzoek uitgevoerd naar de mogelijkheid voor een alternatieve warmtevoorziening. Dit is gebeurd op initiatief van VerKen, samen met energiecoöperatie HET. Met financiële steun van de provincie Noord-Holland en de gemeente hebben deskundigen van netbeheerder Alliander en waterbeheerder Waternet gekeken naar de mogelijkheid om warmte uit oppervlaktewater (TEO - Thermische Energie uit Oppervlaktewater) te gebruiken. Het Hilversums Kanaal eindigt immers in Kerkelanden en zou als bron kunnen dienen. Maar de capaciteit daarvan bleek onvoldoende, waardoor aanvullingen zijn onderzocht met warmte uit afvalwater (TEA) en ook zonnewarmte uit zonnecollectoren. Dit wordt gecombineerd met ondergrondse opslag van warmte in diverse Warmte-Koude-Opslagssystemen (WKO).

De conclusies van het haalbaarheidsonderzoek zijn op hoofdlijnen dat:

- deze aanpak technisch mogelijk is;
- de kosten vergelijkbaar zijn met die van individuele warmtepompen bij alle woningen;
- de kosten nog flink hoger liggen dan verwarmen op aardgas, waardoor nu niet voor deze oplossing wordt gekozen;
- er binnen de buurt draagvlak is voor een collectieve aanpak;
- dat er daardoor zelfs de buurtenergiecoöperatie VerKEN is opgericht;
- dat gezien alle onzekerheden en kosten VerKEN kiest voor eerst het isoleren van woningen (omdat dat in alle gevallen nodig is) en tegelijkertijd meer onderzoek.

Het vervolg is dan ook dat VerKEN zich inzet voor informatieverstrekking en voorlichting aan buurtgenoten, met name over isolatiemogelijkheden van de woningen.

Concluderend kunnen we stellen dat zich nog geen duidelijk alternatief aandient als vervanger voor aardgas. De kosten van de twee opties die nu in beeld zijn – warmte uit oppervlakte- en afvalwater in combinatie met een WKO of individuele warmtepompen – liggen erg dicht bij elkaar. Het is op dit moment nog niet mogelijk om een voorkeur uit te spreken. Zoals eerder aangegeven in hoofdstuk 2, onder uitgangspunt 2, zetten we daarom ook in Kerkelanden voorlopig eerst in op het isoleren van woningen en andere gebouwen. Dat is voor alle toekomstige alternatieve warmteopties noodzakelijk en daarmee valt direct veel energie te besparen. We blijven ondertussen openstaan voor kansrijke initiatieven.

4 Hilversum over de weg naar aardgasvrij

De warmtetransitie raakt ons allemaal. Het gaat over onze woningen, gebouwen, bedrijventerreinen en ruimtelijke omgeving. Het is een uitdaging die we gezamenlijk aan moeten gaan en waar iedereen een bijdrage aan kan leveren, klein of groot. Daarom vindt de gemeente het belangrijk om de Hilversumse samenleving te betrekken bij de warmtetransitie.

Het afgelopen anderhalf jaar zijn er gesprekken gevoerd met woningcorporaties Dudok Wonen, Gooi en Omstreken en De Alliantie, netbeheerder Liander, Waternet, energiecoöperaties HilverZon en Het, de Green Deal-coaches Kantoren en Media, ondernemers, vastgoedeigenaren en bewoners. Ook is er een enquête afgenomen onder 1349 inwoners. Het uitgebreide participatierapport en de resultaten hiervan zijn te lezen in [bijlage III](#). Tijdens deze gesprekken is er gekeken naar de opgave van de warmtetransitie voor Hilversum. Wat betekent deze opgave concreet en wat is er nodig is om het te realiseren? Ook is er gesproken over de betrokkenheid en zorgen van de samenleving bij dit thema. Met de input (paragraaf 4.1) die dit heeft opgeleverd, bekijken we wat er nog aan de uitgangspunten en aanpak ontbreekt. Daarnaast kijken we wat we moeten aanscherpen en wat belangrijke aandachtspunten zijn voor de uitvoeringslijnen (paragraaf 4.2).

4.1 Opbrengst in hoofdlijnen

Het participatietraject geeft inzicht in de thema's binnen de warmtetransitie die de Hilversumse samenleving belangrijk

vindt. Zo ontstaat er een eerste beeld over wat er leeft op dit onderwerp en wat nog verdere verdieping en aandacht behoeft.

Duidelijkheid alternatieve warmtebronnen

Er is veel behoefte aan duidelijkheid over de alternatieve warmtebronnen en de keuzes die de gemeente daarin gaat maken. Voordat bewoners aan de slag gaan met verduurzamen, willen ze graag weten welke techniek voor hun woning geschikt is of gekozen gaat worden. Als daar meer duidelijkheid over komt, kunnen bewoners isolatiemaatregelen nemen op het juiste, kosteneffectieve niveau. Anderzijds constateren we ook dat er bewoners zijn die liever niet zien dat de gemeente nu al keuzes maakt. Zij hebben liever dat er eerst meer zekerheden zijn, zodat ze de juiste keuzes kunnen maken en geen verkeerde investering doen. Over de alternatieve warmtebronnen zelf en de bijbehorende maatregelen voor de woonomgeving zien we nog veel vragen en terughoudendheid.

Rollen en verantwoordelijkheden

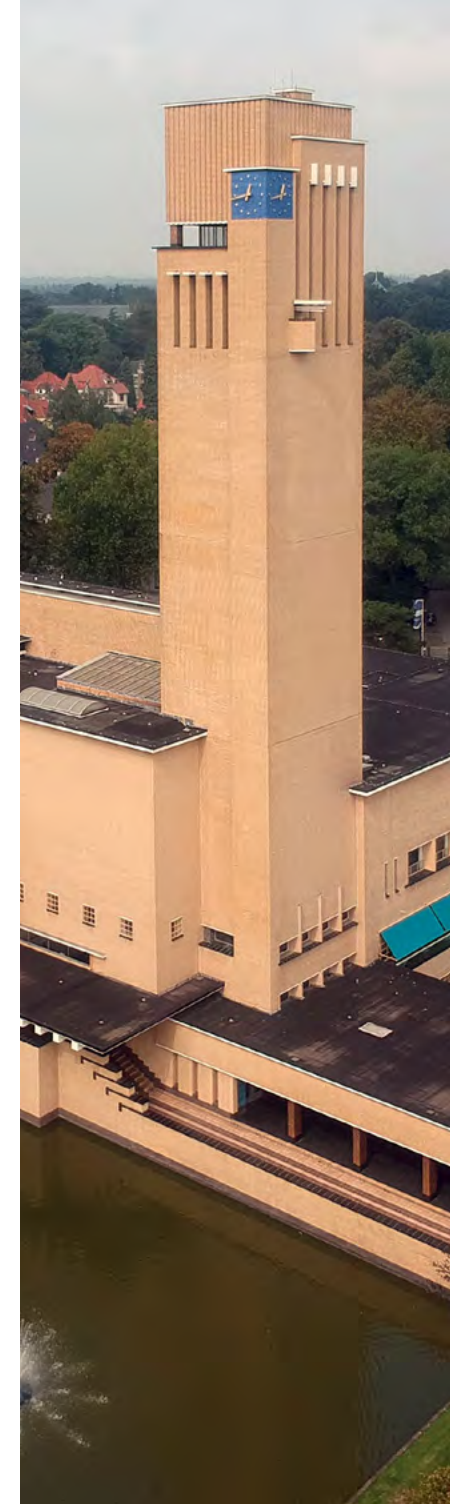
Er zijn verschillen op te merken tussen de gewenste rol die bewoners zien weggelegd voor de gemeente en voor zichzelf. Sommige bewoners vinden dat de gemeente volledig de leiding moet nemen in de warmtetransitie en dat de gemeente – of een andere deskundige partij – de bewoners volledig moet ontzorgen. Een kleine groep vindt zelfs dat de transitie naar aardgasvrij onder dwang een goede aanpak is. Zij vinden dat verduurzaming en de warmtetransitie onvermijdelijk zijn en dat regels en verplichtingen de transitie kunnen versnellen. Anderen zien liever dat de gemeente faciliteert en een voortrekkersrol op zich neemt, maar wel de bal bij de bewoners legt. Volgens deze groep zou de continuïteit van het proces van de warmtetransitie

in de buurt te weinig gewaarborgd zijn als de bewoners alles alleen moeten doen. Ook vinden zij het niet meer dan logisch dat de gemeente bij een transitie als deze hulp biedt. Bewoners die wel mee willen doen, maar nog niet weten hoe of weinig tijd hebben, kunnen zo makkelijker mee komen. Er is ook nog een groep bewoners die het prettig zou vinden als de gemeente in eerste instantie het voorwerk doet, maar dat bewoners in een verder stadium wel kunnen meedenken en -praten. Uiteraard is er ook een kleine groep die wil dat de gemeente niks doet, omdat ze simpelweg (nog) niet van het gas af willen.

Samen aan de slag

Samen, of collectief, aan de slag gaan met burens was een belangrijk onderwerp. Bewoners vroegen zich af of ze er alleen voor stonden in de energietransitie, of dat ze de opgave samen met de buurt kunnen oppakken. Vooral als het gaat om isoleren en het plaatsen van zonnepanelen wordt aangegeven dat bewoners daarin graag met hun burens optrekken. De meest genoemde redenen daarvoor zijn kennisdeling en het profiteren van schaalvoordelen door het vormen van een collectief. Als het gaat om een collectief warmte-alternatief zijn de meningen verdeeld. Velen stellen vragen bij een collectieve warmtevoorziening als het gaat om de continuïteit in de verwarming van hun woning en water. Daarnaast zijn niet alle bewoners voorstander van het uitoefenen van dwang in de planning en keuze voor een warmte-alternatief. Zij willen hier graag zelf grip op hebben en zelf bepalen wanneer welke stappen gezet worden.

Daarnaast geven bewoners aan dat de staat van de woningen te verschillend is. Hierdoor is het volgens hen niet mogelijk om een eenduidige aanpak te ontwikkelen, terwijl zij hier wel de

voorkeur aan geven. Tegelijkertijd is er ook een groep bewoners die liever niet gezamenlijk met de burens aan de slag gaat.

Betaalbaarheid

Het is op te merken dat veel bewoners zich zorgen maken over de kosten van de warmtetransitie. De offertes zijn vaak nog onbetaalbaar. Ze noemen verder meermaals de hoge installatie- en aansluitkosten, de maandlasten die (liever) niet mogen stijgen, een onrendabele top en het thema energiearmoede. Hierdoor vragen bewoners zich af wat het juiste moment is om te verduurzamen en de overstap naar een andere warmtevoorziening te maken. Daar komt de onzekerheid van de gasprijzen bij: wordt de energierekening onbetaalbaar als bewoners niet tijdig overstappen? Die onzekerheden dragen er aan bij dat het draagvlak voor de overstap naar een andere warmtebron nog niet groot is.

Draagvlak warmtetransitie

Als het gaat over aardgasvrij wonen, is er een grote verdeeldheid onder bewoners. Veel bewoners vinden de transitie belangrijk. Meer dan de helft (53%) is dan ook al bezig met isoleren van de woning. Bewoners die hier nog niet mee zijn begonnen, geven aan binnen enkele jaren besparingsmaatregelen te willen nemen. Eén op de vijf bewoners verwacht hun woning niet aardgasvrij(klaar) te maken. De motieven hiervoor lopen uiteen. Sommige bewoners vinden het vanwege hun leeftijd niet lonen om in de woning te investeren. Ook de leeftijd van de woning speelt een rol: voor woningen met een ouder bouwjaar – en vooral monumenten – vormt de verduurzaming een behoorlijke uitdaging. Daarnaast zijn het meekrijgen van de VvE, de betaalbaarheid van de verduurzaming, de welstandseisen,

de geluidsoverlast van de warmtebron en de daadwerkelijke duurzaamheid van de alternatieve warmtebronnen factoren die mensen als drempel zien voor de overstap naar aardgasvrij.

Er zijn ook bewoners die vinden dat Nederland – en ook Hilversum – te veel vooroploopt in de transitie. Vooral omdat sommige landen nu juist een overstap naar aardgas maken. Ook zorgen de vele vragen die leven rondom dit thema – en met name de onzekerheden die er nog zijn – er voor dat bewoners het te vroeg vinden om nu al een keuze te maken of een stap te zetten. Tegelijkertijd wordt ook veel benoemd dat het tempo van de gemeente op dit moment niet hoog genoeg is. Bewoners zouden graag zien dat er meer gebeurt. Ze willen dat de gemeente haar voorbeeldfunctie neemt en vragen zich af waarom nog niet elk gemeentelijk gebouw zonnepanelen heeft.

Informatievoorziening en communicatie

Ondanks dat veel bewoners – in verschillende mate – bekend zijn met het thema aardgasvrij, heerst er nog veel onduidelijkheid. Ze weten niet waar zij terecht kunnen voor informatie en vragen. Ze vragen zich af wat de ambitie van de gemeente is en welke eventuele stimuleringsmaatregelen er zijn. Er is dan ook behoefte aan complete, concretere informatie vanuit betrouwbare partijen. Bewoners hebben nog veel vragen. Wat zijn de kosten? Wat levert het op? Hoe pak ik het (stapsgewijs) aan? Waar kan ik terecht voor informatie en advies? Welke partijen kunnen de uitvoering doen? Bewoners willen weten of ze dit op individueel of collectief niveau moeten aanpakken en wat de mogelijkheden in beide gevallen zijn. Deelnemers die graag hun ervaringen willen delen of hun woning als voorbeeld beschikbaar willen stellen, weten veelal niet waar zij hiervoor terecht kunnen.

Gedurende het participatietraject is veel informatie opgehaald. De belangrijkste een meest voorkomende thema's zijn hierboven benoemd. Er zijn nog veel meer kansen, zorgen, ervaring en ook oplossingen benoemd. Deze zijn te lezen in het participatierapport ([bijlage III](#)).

4.2 Conclusies

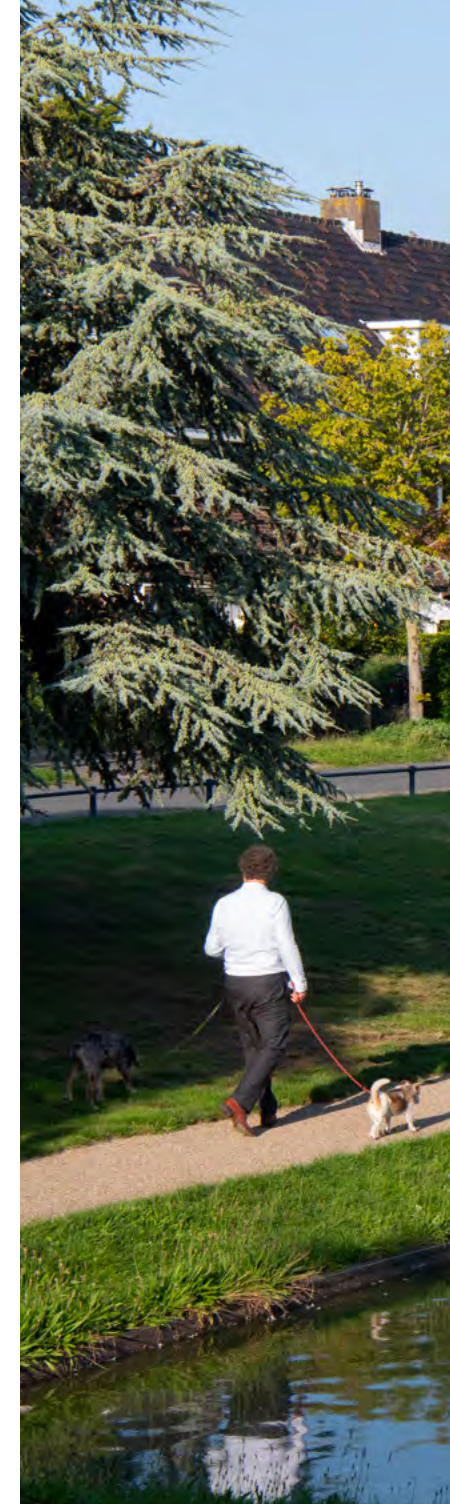
De data-analyse van Hilversum heeft inzicht gegeven in de technische opgave van de warmtetransitie. Het participatietraject had als doel om in beeld te krijgen wat die opgave concreet betekent en hoe de warmtetransitie kan worden gerealiseerd. Met deze verdiepingsslag zijn de uitgangspunten – zoals vastgesteld door de gemeenteraad in januari jl. – getoetst op draagvlak en volledigheid. Na analyse van de opgehaalde informatie concluderen we dat de uitgangspunten geen aanpassing behoeven, maar kunnen we wel enkele aandachtspunten benoemen. Die lichten we hieronder toe.

Uitgangspunten

Op hoofdlijnen kunnen we constateren dat de uitgangspunten aansluiten bij de opgehaalde inbreng vanuit het participatietraject. De ambitie die de gemeente heeft gesteld met betrekking tot klimaatneutraal en aardgasvrij, wordt door sommigen als te ambitieus gezien. Anderen vinden juist dat het tempo omhoog mag. Er zijn weinig sterke voorkeuren of afkeuren geuit ten aanzien van alternatieve warmtebronnen. Lokaal eigendom van collectieve warmtebronnen wordt over het algemeen positief beoordeeld. Daarbij zijn enkele bewoners van mening dat dit centraal georganiseerd en beheerd mag worden, vergelijkbaar met hoe het in de huidige situatie geregeld is. Waar een oplossing om een gebiedsgerichte aanpak vraagt, zien de meeste

bewoners dat als wenselijk. Buurtbetrokkenheid bij planvorming voor dat gebied wordt als belangrijk beschouwd, al wordt er verschillend gedacht over de invulling daarvan. Betaalbaarheid is een veel genoemde voorwaarde, en daarmee ook een zorg, voor de transitie. Al zijn er wel bewoners die vooral de mogelijkheden daarvan zien. De noodzaak van breed draagvlak ten opzichte van een uitvoeringsplan wordt beaamd. Er zijn ook signalen van bewoners die denken dat dwang wenselijk en soms noodzakelijk is om eigenaren in beweging te brengen.

Onafhankelijke informatie en ondersteuning is waarschijnlijk de meest benoemde voorwaarde en behoefte die bewoners hebben. Ze zijn op zoek naar concrete informatie over de kosten, de voordelen en de aanpak van de verduurzaming, maar ook de hulp en ontzorging die ze kunnen krijgen. Daar is grote vraag naar. Het aanbod is er grotendeels ook al, maar de weg daar naar toe wordt nog niet goed gevonden. Daarnaast willen bewoners duidelijkheid over de alternatieve warmtebron. Alhoewel vrijwel de meeste bewoners vinden dat het belang van energiebesparing voor zich spreekt, wordt redelijk vaak aangegeven dat bewoners wachten met het treffen van energiebesparende maatregelen totdat zij – vanuit de gemeente – duidelijkheid krijgen over de alternatieve warmtebron voor hun woning. Voor alle alternatieve warmtebronnen is wel bekend dat energie besparen en isoleren een voorwaarde is. Zoals eerder aangegeven, in hoofdstuk 3, is de keuze voor een alternatieve-warmtebron niet overduidelijk. De gemeente maakt daarom ook geen keuze voor de alternatieve warmtebronnen voor specifieke buurten. Daarom vergt het vanuit de informatievoorziening verduidelijking welke maatregelen eigenaren ongeacht de bronkeuze kunnen treffen en welke maatregelen wél afhankelijk zijn van de warmtebron.

Tevens zijn er opmerkingen over het initiatief vanuit bewoners. Er zijn veel positieve reacties op het collectief oppakken van de warmtetransitie vanuit de samenleving. Maar er worden wel vragen gesteld over de manier waarop bewoners dit gezamenlijk kunnen organiseren. Er is behoefte aan instrumenten en begeleiding voor bewoners om dit goed te kunnen doen. Deze zaken verdienen de aandacht bij het uitwerken van de uitvoeringslijnen.

Kanteling

We wijken af van de gebiedsgerichte aanpak geregisseerd vanuit de gemeente en zetten in op de individuele benadering. In principe zal de gemeente sturen op individuele oplossingen en nog niet overgaan op het opstellen van buurtuitvoeringsplannen. Tenzij overduidelijk is dat een collectieve oplossing voor een buurt noodzakelijk is of er een initiatief daartoe vanuit de buurt zich aandient. De participatie onderschrijft de keuze om nog geen alternatieven aan te wijzen aan de hand van de huidige technische analyse. Daarmee lijkt de kanteling in de aanpak te worden bevestigd door de geluiden uit de samenleving. De gemeente maakt daarom expliciet de keuze om geen buurten aan te wijzen en geen uitspraak te doen over alternatieve warmtebronnen. De keuze om aan de slag te gaan en de manier waarop, ligt volledig bij de woning- en gebouweigenaar. Zij zullen in staat gesteld worden om zo goed mogelijk tot een individuele keuze te komen. De Hilversumse samenleving hoeft dus niet stil te zitten, maar kan, op individueel niveau, aan de slag met de warmtetransitie.

5 Wat gaat Hilversum doen?

Hilversum kiest voor haar warmtetransitie een individuele benadering. Daarmee maken we geen Transitievisie Warmte zoals bedoeld in het Klimaatakkoord, met tijdlijn en aangewezen buurten en warmte-alternatieven. Er dienen zich, op basis van de huidige beschikbare kennis, geen eenduidige collectieve warmte-alternatieven aan per buurt. Een buurtuitvoeringsplan sluit niet aan op deze individuele benadering. De kanteling van gebiedsgericht vanuit de overheid naar ondersteuning op individueel niveau lijkt te worden bevestigd door de geluiden vanuit de samenleving. Daarom kiezen we voor die koers. We gaan werken aan de randvoorwaarden om de woning- en gebouweigenaren in staat te stellen om individueel tot een eigen keuze voor een oplossing te komen. Dit doen wij aan de hand van een aantal uitvoeringslijnen.

5.1 Uitvoeringslijnen

Aan de hand van de ingezette kanteling en de verdiepingsslag komen we tot gerichte acties, die aansluiten op de gemeentelijke rol (zie paragraaf 2.3). Die worden hier benoemd en werken we na vaststelling van de visie uit. De prioriteit ligt op energie besparen en isoleren. Dat is voor elk warmte-alternatief van belang. Om bewoners daarin goed te ondersteunen, pakt de gemeente, samen met betrokken partijen, de volgende zaken op:

1 Informatievoorziening

Er is veel informatie op het gebied van de verduurzaming van

de woning. In onze regio zijn veel partijen die betrouwbare en onafhankelijke informatie, advies, begeleiding en uitvoering kunnen bieden aan bewoners. Toch blijkt dit niet altijd even goed vindbaar voor bewoners. De gemeente vindt het belangrijk dat dit wordt verbeterd en zal zich daar voor inzetten. Dat gebeurt door het verstevigen van het Energiedienstenbedrijf, bij het optimaliseren van de uitvoeringsketen, en het Energieloket, als centrale ingang voor ondersteuning van bewoners die willen verduurzamen.

2 Routekaarten woning typologieën

Gezien er in Hilversum veel buurten zijn waar de woningen hetzelfde bouwjaar hebben, wordt de verduurzamingsopgave makkelijker gemaakt als er routekaarten zijn voor de meest voorkomende woningtypologie in Hilversum. We gaan met het Energiedienstenbedrijf, in samenwerking met de energiecoöperaties en het Energieloket, deze routekaarten ontwikkelen. Dit gebeurt op basis van wat er door de samenwerkende partijen in de praktijk ten uitvoering gebracht kan worden. Een indicatie van kosten wordt daarbij meegenomen. Op basis van deze routekaarten worden woningeigenaren in staat gesteld zelf een keuze te maken die het best bij hun individuele situatie past.

3 All-in pakketten

Jaren '30 woningen, woonhofjes uit de jaren 70, nieuwbouw uit de jaren 90, per type woning zijn er vele verschillende producten voor verduurzaming op de markt. Vaak weten huiseigenaren niet welke oplossing of maatregelen het beste bij hun situatie past. Samen met het Energiedienstenbedrijf en de Hilversumse energiecoöperaties gaat de gemeente Hilversum, in aanvulling

op de routekaarten, daarom all-in pakketten ontwikkelen voor bepaalde type woningen. Dit all-in pakket per type woning geeft een aanpak met een aanbod en inzicht in kosten voor de verduurzaming van de woning.

De eerste pilot met zo een all-in pakket begint dit najaar in het Acaciapark, bouwjaar '95. Het Energiedienstenbedrijf en energiecoöperatie HilverZon gaan voor deze buurt een eerste all-in pakket met o.a. een aanbod voor een warmtepomp ontwikkelen, met een prijsindicatie erbij. Bewoners worden hier binnenkort over geïnformeerd.

4 Ondersteuning initiatieven

Indien bewoners gezamenlijk aan de slag willen gaan met de verduurzaming van de buurt, is het belangrijk dat er instrumenten en arrangementen zijn die hen houvast bieden. Het is voor bewoners en bewonersinitiatieven van belang dat zij informatie en begeleiding krijgen bij het opstarten van een plan, initiatief of ambassadeursrol. Bewoners die enthousiast zijn om een bijdrage te leveren aan de energietransitie in Hilversum moeten daarin goed ondersteund en gefaciliteerd worden. Hier ligt een belangrijke rol voor de gemeente, de energiecoöperaties, het Energieloket en het Energiedienstenbedrijf.

Voor een deel komen technische onderzoeksvragen, juridisch-financiële vraagstukken en organisatorische vraagstukken ook aan bod in de proeftuin de Hilversumse Meent. De ervaringen die we daar, en in het landelijk PAW-netwerk, op doen, nemen we mee voor de rest van Hilversum. We staan open voor actuele vragen die zich buiten de proeftuin in Hilversum aandienen, bijvoorbeeld een onderzoek over de wijze waarop een initiatief georganiseerd

moet worden of een haalbaarheidstoets van dit initiatief. Per situatie bepalen we aan de hand van het Afwegingskader Energie-initiatieven (bijlage IV) onze gemeentelijke rol en mate van ondersteuning.

5 Aandacht voor monumenten

Hilversum heeft meer monumenten dan het landelijke gemiddelde. Dat betekent dat er voor die doelgroep een grote opgave ligt. De gemeente heeft het Energiedienstenbedrijf al gevraagd hier een all-in pakket voor te ontwikkelen. Vraag en aanbod moet sneller op gang gebracht worden. Ook vraagt de gemeente bij het opstellen van de nieuwe welstandsnota aandacht voor de verduurzaming van monumenten. Op die manier gaat de gemeente drempels wegnemen die eigenaren in de weg staan om met de energietransitie mee te komen.

6 Voortzetten huidige instrumenten

Hierbij onderscheiden we instrumenten gericht op bewoners en op partners:

- We zetten de inzet van de Duurzaamheidslening voort. Op die manier kunnen we inwoners tegen een gunstige rente een lening aanbieden om energiebesparende maatregelen voor de woning te financieren.
- Daarnaast zetten we de samenwerking met de energiecoöperaties voort. Zo kunnen de energiecoaches worden ingezet voor advies aan bewoners. Ook is het mogelijk om schaalvoordeel te behalen door middel van collectieve inkoopacties, en kunnen postcoderoosprojecten worden gecoördineerd.
- Met de woningcorporaties maken we prestatieafspraken, met daarin ook afspraken in het kader van de energietransitie.

7 Monitoren en evalueren

Er is rondom dit dossier nog veel in beweging, ook als het gaat om wet- en regelgeving en financiering vanuit het Rijk. De huidige insteek van de warmtetransitie in Hilversum zal ook door deze ontwikkelingen in de toekomst vragen om actualisatie. We benutten daar de vijfjaarlijkse cyclus voor. In de toekomst zou dat kunnen betekenen dat we onze visie en aanpak, op onderdelen, herzien. De aanpak zal voortdurend in relatie tot de opgave worden gemonitord en aangescherpt. Dat biedt de gelegenheid om tussentijds bij te sturen en aanpassingen door te voeren aan de hand van ontwikkelingen, kansen en voortschrijdend inzicht. Dat zal terug te zien zijn in de jaarplannen en monitoring van het programma Energietransitie.

De komende periode gaan we aan de slag met het uitwerken en in de praktijk brengen van deze zeven uitvoeringslijnen. In het kader van deze uitvoeringslijnen maken we afspraken met het Energiedienstenbedrijf, de energiecoöperaties, het Energieloket en andere stakeholders. In het voorjaar van 2022 willen we een eerste terugkoppeling geven van de voortgang. Daarbij zullen we ook aangeven hoe we de vorderingen in de toekomst zullen rapporteren.

Naar verwachting zal dan ook duidelijk zijn welk budget de gemeente Hilversum de komende jaren van het Rijk kan verwachten voor deze opgave. Over de uitvoeringsbudgetten voor gemeenten, provincies en waterschappen is in het Klimaatakkoord afgesproken dat de omvang hiervan nader bepaald zou worden ('artikel 2-onderzoek'). Uit dit onderzoek door de Raad voor het Openbaar Bestuur is inmiddels gebleken dat de inzet van de Nederlandse gemeenten voor uitvoering van

het Klimaatakkoord moet verdubbelen om de afgesproken doelen te behalen (landelijk jaarlijks zo'n € 600 miljoen). De vaststelling van dit bedrag was een afspraak uit het Klimaatakkoord en de volgende stap is het daadwerkelijk beschikbaar komen van uitvoeringsbudget vanuit het Rijk. Hiervoor lijkt de lopende kabinetsformatie afgewacht te moeten worden.

Voordeel van de geschetste aanpak is dat onderdelen ervan relatief eenvoudig opgeschaald kunnen worden indien de middelen hiervoor beschikbaar zijn. De belangrijkste factor lijkt de komende jaren dan ook de snelheid te zijn waarmee de markt in staat is om kosteneffectieve, gestandaardiseerde aanpakken ("all-in pakketten") voor de meest voorkomende Hilversumse woningtypen te ontwikkelen (product-markt combinaties).

5.2 Proeftuin de Hilversumse Meent

Sinds 2017 heeft de Hilversumse Meent het aardgasvrij maken van de wijk op de wijkagenda staan. In dat jaar is het project opgepakt onder de naam Meent Aardgasvrij. Directe aanleiding destijds was het besef dat ook de Hilversumse Meent op termijn moet overgaan op een andere warmtevoorziening en het feit dat het gasnet in de Meent aan vervanging toe is. De destijds actieve bewonersgroep Meentkracht en de wijkvereniging Stichting Hilversumse Meent zagen een kans om het gesprek hierover in de wijk en met de gemeente aan te gaan en concrete stappen te zetten. Sindsdien zijn er diverse verkenningen uitgevoerd naar de mogelijkheden en alternatieven en zijn er ook bewonersbijeenkomsten aan gewijd. Uiteindelijk heeft dit in 2020 geleid tot een aanvraag voor de rijkssubsidie Proeftuinen Aardgasvrije Wijken. In oktober 2020 is deze rijkssubsidie met een looptijd van 2021 tot en met 2028 toegekend.

5.2.1 Oorsprong van het initiatief

De Hilversumse Meent is een typische jaren '70 groene 'bloemkoolwijk'. Er staan ruim 1800 woningen. De 4100 Meentbewoners zijn zeer betrokken bij hun wijk. Veel mensen wonen er al vanaf het begin. Er is een beperkt aantal verhuisbewegingen. Dit betekent ook dat er veel ouderen wonen: een derde is 65 jaar of ouder. De betrokkenheid van de bewoners is terug te zien in de actieve wijkstichting (www.hilversumsemeent.nl), die al 40 jaar bestaat. De Stichting exploiteert het wijkcentrum Kruisdam waar ze tal van activiteiten organiseren. Ook zet de Stichting zich in op thema's als zorg en welzijn, groen en infrastructuur.

In 2014 ontstond het eerste bewonersinitiatief in de wijk op het thema energie besparen. Dat werd met veel enthousiasme ontvangen. Vanuit de bewonersgroep Meentkracht volgden de jaren erna verschillende duurzaamheidsacties. De Stichting Hilversumse Meent zette aardgasvrij in 2017 op de wijkagenda. In diezelfde periode gaf de gemeenteraad – vooruitlopend op de wetgeving – opdracht om alvast een pilot aardgasvrij te starten. Met aardgasvrij op de wijkagenda van de Meent was het een logische stap om de pilot in die buurt op te pakken. Er werd een werkgroep opgericht waarin de wijkstichting, woningcorporaties De Alliantie en Het Gooi en Omstreken, netbeheerder Liander en de gemeente zijn gaan samenwerken met het doel te verkennen wat nodig is om de wijk aardgasvrij te maken.

Onder begeleiding van Smart Energy Cities en met input van bewoners zijn er in 2018 een wijkaanpak en een werkplan (2018-2020) gemaakt. De werkgroep heeft verschillende onderzoeken gedaan en activiteiten in de wijk georganiseerd. Daarmee werd

een solide basis gelegd voor de aanvraag voor het Programma Aardgasvrije Wijken (PAW). Het Rijksprogramma biedt mogelijkheden om de volgende stap in de wijkaanpak te zetten en van onderzoek naar uitvoering over te gaan.

Het gebied waarvoor de PAW-aanvraag is gedaan, betreft het noordelijk deel van de wijk. Hier staan 624 woningen, bestaande uit eengezinswoningen in een rijtje, twee-onder-één-kap-woningen en vrijstaande huizen. Het betreffen zowel huur- als koopwoningen. De huurwoningen zijn grotendeels eigendom van woningcorporaties Het Gooi en Omstreken en De Alliantie.

5.2.2 De PAW-aanpak

Op verzoek van bewoners van de Hilversumse Meent hebben de Stichting Hilversumse Meent, de woningcorporaties de Alliantie en Het Gooi en Omstreken, netbeheerder Alliander en de gemeente Hilversum in het voorjaar van 2020 een gezamenlijke aanvraag bij het PAW ingediend. De voorbereiding van de aanvraag en het opstellen van een plan is in nauwe samenwerking met alle stakeholders voorbereid. De gemeente Hilversum heeft hierin het voortouw genomen. Deze aanvraag is door het Rijk gehonoreerd. Daarmee krijgt de aanpak in de Hilversumse Meent een nadere focus op het noordelijke gedeelte als pilot voor de gehele wijk. Concreet betekent dit dat in de periode 2021-2028 de woningen in het noordelijke deel overgaan op een alternatieve warmtevoorziening (zoals beschreven in de aanvraag) voor aardgas. De voorgestelde warmteoptie in de PAW-aanvraag is gebaseerd op een eerste verkenning in 2018 en 2019 om de warmteopties per wijk in kaart te brengen. Destijds bleek dat een blok-voor-blok-aanpak met een laagtemperatuur bronnet voor de hand ligt. Dit is een gedeelde bodemlus (u-vormige buis

in de grond waarmee warmte uit de bodem wordt gehaald) gecombineerd met individuele warmtepompen. Deze aanpak is opgenomen in de aanvraag voor het Programma Aardgasvrije Wijken. In 2021 heeft een verdiepingsslag plaatsgevonden op de warmteoplossing. Hierbij was een denktank van bewoners betrokken. Op basis van dit onderzoek is voor de betrokken stakeholders van de PAW Noordelijke Meent bevestigd dat deze optie zich op korte termijn leent voor de uitrol in een pilot. Daarbij is vanuit de inwoners tevens de wens geuit om ruimte te houden voor toekomstige ontwikkelingen en in dat licht nu geen onomkeerbare stappen te nemen, zoals het verwijderen van het huidige gasnet.

Betrokkenheid van bewoners staat centraal in de aanpak voor de PAW in de Meent. Het isoleren en aardgasvrij maken gaat over bewoners, over hun woningen en hun woonomgeving. Hun zorgen en ideeën staan daarom centraal. Als onderdeel van de PAW-aanvraag is ook opgenomen dat specifiek voor de Noordelijke Meent wordt toegewerkt naar een door bewoners en betrokken stakeholders gedragen plan van uitvoering - het buurtenergieplan - voor het realiseren van de projectdoelen. Dit plan is volgens planning in 2022 gereed. Het tempo waarin de transitie in de noordelijke Meent wordt gerealiseerd, wordt voor een groot deel bepaald door de mate van betrokkenheid van bewoners, aangezien het om hun woningen en warmtevoorziening gaat (zie ook paragraaf 5.2.3). Het is daarom nadrukkelijk een plan met draagvlak onder de betrokken bewoners. Hierin staan de afspraken die bewoners en partners in het proces met elkaar maken en of hebben gemaakt, bijvoorbeeld over de randvoorwaarden, de aanpak en begeleiding van bewoners, het inzicht in de oplossingen, de kosten en de planning.

Parallel aan het maken van het buurtenergieplan worden en zijn enkele pilots gestart. In deze pilots participeren bewoners en woningcorporaties die hun woning of een deel van hun woningen nu al klaar willen maken voor de toekomst en van het aardgas af willen met de warmteoptie uit de PAW-aanvraag. In nauwe samenwerking met onder andere het Energiedienstenbedrijf Gooi en Vechtstreek (EDB) en het Duurzaam Bouwloket (het huidige energieloket) worden deze pilots uitgevoerd. De resultaten en ervaringen uit deze pilots zijn relevant voor de Meent, maar ook voor Hilversum als geheel en worden meegenomen in het buurtenergieplan.

Als het buurtplan is vastgesteld, start de uitvoering. Dit begint bij de bewoners die de stap naar aardgasvrij graag willen zetten. Bijvoorbeeld omdat er voor hen een logisch moment is (zoals een verbouwing) of omdat men het samen met de burens kan oppakken. We kijken hoe we ervaringen kunnen benutten om ook andere bewoners aan te laten haken. In de uitvoering staat het ontzorgen van bewoners centraal. Dus hoe kan het voor hen zo overzichtelijk en makkelijk mogelijk worden gemaakt? En hoe kan er een aanbieding vanuit de markt komen die aansluit op de behoeften en wensen van inwoners naar een alternatieve warmtevoorziening? Daartoe worden samen met marktpartijen (onder initiatief en begeleiding van het EDB) en bewoners arrangementen ontwikkeld. Een arrangement geeft per type woning de verschillende mogelijkheden weer om woningen aardgasvrij te maken. Het gaat bijvoorbeeld over een concreet aanbod van een haalbare (technische) oplossing die past bij het type woning, over de financieringsoplossingen, een juridisch kader en de bouworganisatie. Een particuliere woningbezitter en de betrokken woningcorporaties kunnen zo de oplossing

kiezen die het beste bij hun (persoonlijke) situatie past. Daarbij is de PAW-subsidie beschikbaar voor het financieren van de onrendabele top.

5.2.3 Leren en ervaringen delen

De bewoners van de noordelijke Meent gaan op basis van het buurtenergieplan hun woningen verduurzamen en op een andere warmtevoorziening over. Samen met het kennis- en leerprogramma van het PAW wordt gekeken hoe we dit het beste kunnen aanvliezen. In de praktijk kijken we stap voor stap wat werkt. Waar nodig, sturen we bij. Het gaat hier niet alleen om techniek en financiën. Maar ook om vele sociaal-maatschappelijke vraagstukken: hoe kunnen we bewoners ontzorgen, waar hebben ze zelf behoefte aan, hoe kunnen we samen met bewoners en partners een gedragen plan opstellen, wat zijn de koppelkansen en hoe kunnen we die kansen daadwerkelijk benutten, wat hebben de verschillende bewoners nodig om daadwerkelijk tot uitvoering over te gaan en hoe gaan we om met de verschillende belangen? Dit is een leerproces, waar ook andere gemeenten mee worstelen. Ervaringen delen we dan ook niet alleen binnen Hilversum en de regio, maar ook met andere gemeenten in Nederland.

5.3 Wat staat er de komende jaren te gebeuren?

We kiezen voor een individuele benadering van de warmtetransitie. We doen geen uitspraak over de technische oplossingen. De data-analyse biedt daarvoor geen rechtmatige onderbouwing. Tegelijkertijd maken technologische ontwikkelingen individuele oplossingen steeds haalbaarder,

waardoor minder vaak collectieve oplossingen noodzakelijk zullen zijn. Bovendien impliceert een gebiedsgerichte aanpak die is gericht op collectieve oplossingen een forse mate van dwang, die niet past binnen onze samenleving en waartoe de gemeente geen wettelijke instrumenten heeft.

Voor de Hilversumse situatie is een individuele aanpak de beste oplossing. We sluiten aan bij de individuele situatie van woningen en gebouweigenaren en stimuleren en ondersteunen hen op de voor hen natuurlijke momenten om aan de slag te gaan met verduurzamen. Met deze aanpak verwachten we voor de gestelde ambitie het noodzakelijke tempo te behalen. Woningen en gebouweigenaren kunnen met deze benadering hun eigen plan trekken, zonder beperkingen en dwang te ervaren die een collectieve benadering nu met zich mee brengt. Zo kunnen zij een maatwerk aanpak (laten) uitwerken die past bij hun individuele situatie. Hierdoor kunnen meer eigenaren gelijktijdig worden bediend in de verduurzaming, dan bij een gebiedsgerichte aanpak.

De participatie wijst uit dat er onder bewoners een grote behoefte aan duidelijkheid is. Ze willen weten wat de plannen van de gemeente zijn, waar ze terecht kunnen voor informatie en ondersteuning en wat het alternatief van aardgas wordt voor hun specifieke woning. Daarom spreekt de gemeente uit dat de keuze voor het warmte-alternatief aan woning- en gebouweigenaren overgelaten wordt. Daarbij worden zij wel ondersteund om deze keuze te kunnen maken. Dit doen wij door gerichte acties op te pakken, middels de uitvoeringslijnen. Op die manier wordt de informatievoorziening versterkt en worden instrumenten en all-in pakketten ontwikkeld waardoor bewoners individueel of

samen aan de slag kunnen gaan met de verduurzaming.

Tegelijkertijd doen we ervaring en lessen op in de Proeftuin Hilversumse Meent, die we meenemen in de uitvoering van de warmtetransitie in de rest van Hilversum. Deelname aan het PAW versterkt onze informatiepositie verder. Samenwerking met toekomstige initiatiefnemers en de regiogemeenten zorgt ervoor dat we onze kennis over de aanpak van de warmtetransitie blijven verrijken.

Aan de hand van monitoring en evaluatie scherpen we de aanpak in relatie tot de opgave aan. De vorm en mate waarin we dat doen hangt onder meer af van ontwikkelingen op rijksniveau. Daarbij denken we met name aan mogelijkheden die het Rijk ons biedt om te sturen, zoals met financiering of juridisch instrumentarium, waaronder dwangmiddelen.

Bijlage I – Startdocument voor de Uitgangspunten en verdere uitwerking van de Transitievisie Warmte

Maart 2021

1 Inleiding

We staan nu aan het begin van het maken van een Transitievisie Warmte. Het startdocument Transitievisie Warmte, dat hier voorligt, geeft een verkenning van de opgave van de warmtetransitie voor Hilversum weer en geeft aan hoe we de komende maanden te werk gaan om te komen tot een visie voor deze warmtetransitie. De uitgangspunten en doelen die de afgelopen maanden zijn opgesteld, gaan we de komende periode bespreken met betrokken partijen, inwoners en ondernemers. Daarmee willen we toetsen of we alles in kaart hebben gebracht om tot een uiteindelijke visie te komen. Datgene wat nog ontbreekt vanuit het oog van de betrokkenen vullen we aan. Zo verbeteren we de kwaliteit van het stuk. Ook moet het participatieproces, en de communicatie daar omheen, ervoor zorgen dat de Hilversumse samenleving op de hoogte is van het doel van de Transitievisie Warmte, de stappen die we gaan zetten en wat zij daar van kunnen verwachten. Tegelijkertijd dient dit startdocument als basis voor participatie met bewoners en ondernemers om te komen tot een fasering van de buurten. Waar landelijk is gekozen om dit op wijkniveau te doen, doen wij dit in Hilversum op buurtniveau. Het gaat namelijk om een aanpak per buurt voor het aardgasvrij-klaar maken van de woningen en gebouwen. Wijken beschouwen wij als een te groot begrip en wij kiezen voor verfijndere aanpak. Voor Hilversum is dat een herkenbare indeling, ook omdat bewoners zich vaak identificeren met hun buurt en niet zozeer met een wijk. Waar het de opdracht is van het Rijk om na het vaststellen van de Transitievisie Warmte over te gaan op het opstellen van buurtuitvoeringsplannen, kiest Hilversum ervoor om dit vooralsnog niet te doen. Er zijn op dit moment nog te veel onzekerheden om de warmtetransitie haalbaar en betaalbaar te maken.

De afgelopen maanden heeft er een verkenning naar de warmtetransitie in Hilversum plaatsgevonden en is er al met een aantal stakeholders gesproken over de uitgangspunten en doelen van de Transitievisie Warmte. In dit startdocument geven we hier een overzicht van. Ook brengen we in beeld binnen welke kaders er in Hilversum gewerkt wordt aan deze visie. Daarnaast geven we weer hoe we de Hilversumse samenleving willen betrekken bij het proces om te komen tot de Transitievisie Warmte.

1.1 Aanleiding

Elke gemeente moet voor het einde van 2021 een Transitievisie Warmte hebben vastgesteld. Dit is afgesproken in het Klimaatakkoord. Maar wat is een Transitievisie Warmte en wat heeft Hilversum hier aan? Nederland heeft afgesproken om uiterlijk in 2050 van het aardgas af te gaan. Hilversum heeft de ambitie om dit in 2040 al te doen. Dat betekent dat we ons daar op voor moeten bereiden. Aan de ene kant moeten we onderzoeken welke alternatieve warmtebronnen voor aardgas beschikbaar zijn en geschikt zijn om alle gebouwen en woningen in Hilversum te verwarmen. In Hilversum vinden wij het belangrijk dat dit betaalbare alternatieven zijn voor alle inwoners en ondernemers. Aan de andere kant moeten alle gebouwen en woningen klaar gemaakt worden voor de overstap naar een andere, duurzame warmtebron. Daarom moeten de gebouwen en woningen goed geïsoleerd worden, zodat er geen warmte verloren gaat en er ook minder warmte nodig is.

De Transitievisie Warmte geeft een eerste richting aan de aanpak van het isoleren en aardgasvrij maken van de gebouwde omgeving. Ook geeft het een indicatie van het aantal woningen en gebouwen die in de periode tot en met 2030 geïsoleerd en eventueel aardgasvrij gemaakt kunnen worden en hoeveel

warmte daar voor nodig is. Daarbij is het belangrijk om te benoemen dat de gemeente zelf niet gaat sturen op aardgasvrij. De mogelijkheden voor alternatieve bronnen en buurtaanpakken worden onderzocht, maar concrete initiatieven tot aardgasvrij worden alleen besproken als deze van onderaf uit de samenleving komen en haalbaar en betaalbaar zijn. Wat gaan we dan concreet doen om ervoor te zorgen dat de woningen en gebouwen voorbereid zijn om over te stappen op een andere warmtebron dan aardgas? Wat kunnen bewoners en ondernemers hier zelf voor doen? Welke alternatieve warmtebronnen voor aardgas zijn er in Hilversum? En is de bestaande infrastructuur geschikt voor alternatieve warmtebronnen? Op al deze vragen moet er een antwoord komen. Sommige vragen kunnen in de eerste Transitievisie Warmte al beantwoord worden, andere vragen hebben misschien nog wat verder onderzoek nodig.

Het doel van deze eerste Transitievisie Warmte is om een tijdspad te schetsen waarop buurten gaan isoleren of van het aardgas af gaan. Ook geeft dit tijdspad aan wat er concreet gedaan wordt en nodig is om die stappen te zetten. Denk daarbij aan het onderzoeken van alternatieve warmtebronnen, het lobbyen bij het Rijk voor de betaalbaarheid van de warmte transitie, de collectieve inkoopacties van de energiecoöperaties en de momenten en manier waarop de bewoners en ondernemers kunnen meedenken en doen aan deze plannen. Dat moet voor bewoners en ondernemers duidelijkheid geven over wat dat voor hen betekent. Als hun buurt al aan de slag gaat met het aardgasvrij-klaar maken van de woningen, dan is het fijn als er bekend is wat er voor nodig is om te komen tot aardgasvrij-klaar en hoeveel tijd daarvoor is. Daarom wordt er een overzicht gegeven van alles wat er gedaan kan worden op weg

naar aardgasvrij-klaar. Daarnaast is het belangrijk dat het voor bewoners en ondernemers duidelijk is wie er verantwoordelijk is voor welke actie. Ook dat wordt toegelicht in de Transitievisie Warmte.

Zo wordt duidelijk wat er de komende jaren verwacht kan worden van de warmtetransitie. Als er nog geen goede alternatieve warmtebron voor een wijk in zicht is, dan kunnen bewoners en ondernemers rustig hun Cv-ketel vervangen. Maar als er wel in beeld is welk alternatief er voor aardgas ingezet kan worden, dan kan er beter even gewacht worden met het vervangen van de Cv-ketel of het installeren van een warmtepomp, dat scheelt ook onnodige kosten!

Wat nu al duidelijk is, is dat het aardgas niet opeens morgen afgesloten wordt. Heel Hilversum gaat zich de komende jaren stapsgewijs voorbereiden op deze warmte transitie, waarbij er continu gekeken wordt naar de keuzes die op dat moment het meest efficiënt en betaalbaar zijn. Het belangrijkste is dat er eerst een oplossing moet komen voor alle afhankelijkheden en onzekerheden van de warmtetransitie, voordat we aan de slag gaan met het loskoppelen van het aardgas.

1.2 Kaders

Het opstellen van een Transitievisie Warmte is een opdracht aan gemeenten vanuit het Rijk. Hieronder is weergegeven hoe dit past binnen de afspraken die er gemaakt zijn op regionaal, provinciaal en landelijk niveau en binnen welke kaders er in Hilversum gewerkt wordt aan het opstellen van deze visie.

Internationale afspraken en landelijk beleid

Internationaal zijn afspraken gemaakt over het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen. Hierbij is het doel de temperatuurstijging wereldwijd te beperken tot nog maximaal 2 graden Celsius ten opzichte van 2009. Nederland heeft deze internationale afspraken vertaald in nationaal klimaatbeleid.

Het kabinet Rutte I (geformeerd in 2010) wil in 2020 de uitstoot van broeikasgassen met 20 procent teruggebracht hebben ten opzichte van 1990, jaarlijks 2 procent minder energie gebruiken dan het voorgaande jaar, en de energievraag voor 18 procent dekken uit duurzame energiebronnen.

Provinciaal beleid

De provincie Noord-Holland voert voornamelijk diverse ruimtelijke- en economische toekomstverkenningen uit om in beeld te krijgen hoe de transitie naar duurzame energie er op de lange termijn uit ziet. Hierbij wordt met name gekeken wat de gevolgen zijn voor de economie, het landschap en de samenleving. Voor de korte termijn wordt er vooral ingezet op energiebesparing. Daarbij biedt de provincie ondersteuning aan gemeenten en woningbouwcorporaties, door kennis en ervaring te bundelen en te delen. Ook biedt zij ondersteuning aan initiatieven van inwoners en bedrijven, onder andere door subsidies.

Regionale samenwerking

In de regio Gooi en Vechtstreek werken overheden, energiecoöperaties, waterschap, water- en elektriciteitsnetbeheerders, huurdersverenigingen en woningcorporaties sinds november 2017 samen aan de regionale energietransitie. Onder het motto 'Samen op pad'

bespreken zij dit regelmatig in het Bestuurlijk Overleg Energie Gooi en Vechtstreek (BOEG). Ook bij het opstellen van de nieuwe Regionale Samenwerkingsagenda 2019-2022 hebben de gemeenteraden allemaal de energietransitie als speerpunt ingebracht. De gemeenten willen aansluiten bij de landelijke CO₂-besparingsdoelstelling.

Daarbij gaat het om:

1. Het versnellen van het verduurzamen van de gebouwde omgeving (o.a. energiebesparing);
2. Transitie naar een aardgasvrije regio met hernieuwbare energie.

Om dit laatste punt te realiseren wordt er bovenregionaal samengewerkt: de regio Gooi en Vechtstreek vormt een deelregio binnen de Regionale Energie Strategie Noord-Holland Zuid (RES NHZ). De regio Gooi en Vechtstreek is hierin bestuurlijk vertegenwoordigd door de Hilversumse portefeuillehouder Klimaat & Energie. In de RES wordt aangegeven wat de mogelijkheden zijn voor het opwekken van zon- en windenergie en hoe de bijbehorende energie infrastructuur op een zorgvuldige manier uitgewerkt wordt, zodat het niet de kwaliteit van de omgeving verstoort.

Hilversum is in het voorjaar van 2020 begonnen met de startanalyse voor de Transitievisie Warmte en stuurt deze het vierde kwartaal van 2021 naar de gemeenteraad. De gemeenten Blaricum, Laren, Wijdmeren, Gooise Meren en Huizen zijn iets later gestart en werken op regionaal niveau met elkaar samen om de Transitievisie Warmte op te stellen, die vervolgens wel op gemeentelijk niveau geschreven en vastgesteld worden. Dit doen de vijf gemeenten onder begeleiding van een projectleider

van de Regio en een extern adviesbureau. Omdat Hilversum voor liep in het opstellen van deze visie, blijft Hilversum dit traject zelfstandig doorlopen. Uiteraard wordt er wel afgestemd met de regiogemeenten over de ontwikkeling van de Transitievisie Warmte.

Hilversums beleid

De visie Klimaatneutraal Hilversum 2050 is opgesteld naar aanleiding van een door de gemeenteraad aangenomen initiatiefvoorstel van PvdA, GroenLinks en ChristenUnie in 2010 om te werken aan het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen en de energievraag. Deze visie is de Hilversumse vertaling van de internationale afspraken en het nationaal klimaatbeleid, en dient als leidraad voor de meerjarige uitvoeringsprogramma's tot 2050. Bij de vaststelling in 2012 van de ambitie om klimaatneutraal te zijn in 2050, zijn drie prioriteiten opgesteld: (1) klimaat en energie, (2) duurzame bedrijfsvoering en (3) duurzaam bedrijfsleven. Daarnaast is burgerparticipatie benoemd als onmisbaar hulpmiddel om succesvol te kunnen zijn.

Het eerste uitvoeringsprogramma 2012-2015 is een tussenstap in de ambitie om als gemeente in 2050 klimaatneutraal te zijn. Het tweede uitvoeringsprogramma Duurzaam Hilversum 2016-2020 bouwt hier op voort en heeft als extra kader van de gemeenteraad meegekregen om toe te werken naar 30 procent CO₂-besparing in 2020. Daarnaast is specifiek prioriteit gegeven aan isoleren, zonne-energie op grote daken en de voorbeeldfunctie van de gemeente. In dit programma is duidelijk gekozen voor samenwerking met de Hilversumse samenleving, onder andere via de Green Deals en de Hilversum100 (voorheen Energieplatform Hilversum). De evaluatie van het lopende

programma en het nieuwe uitvoeringsprogramma 2021-2025 kunnen in het eerste kwartaal van 2021 in de gemeenteraad geagendeerd worden.

Het huidige college heeft als doelstelling toegevoegd dat Hilversum in 2040 aardgasvrij wil zijn. De afgelopen jaren is dit als thema toegevoegd aan de jaarplannen. Er zijn ook concrete projecten voor aardgasvrij in ontwikkeling in de Hilversumse Meent, waarvoor de aanvraag in het kader van het Programma Aardgasvrije Wijken is toegekend, en Kerkelanden. Ook landelijk is specifieke inzet te zien op het thema aardgasvrij, wat naast de klimaatdoelen voortkomt uit het afbouwen van de gaswinning in Groningen. Op het thema isoleren en aardgasvrij heeft de gemeente de 'regierol' gekregen vanuit het landelijk Klimaatakkoord. Dat betekent onder andere dat elke gemeente een Transitievisie Warmte maakt, die elke vijf jaar wordt herzien en waarbij jaarlijks een wijkuitvoeringsprogramma opgesteld wordt.

De gemeente Hilversum geeft invulling aan de regierol door:

1. Kaders te stellen;
2. Uitgangspunten en randvoorwaarden te formuleren;
3. Belanghebbenden, inwoners, bedrijven en stakeholders in alle fasen van de transitie te betrekken;
4. Ervaringen op te doen en te delen bij het aardgasvrij(klaar) maken van de Hilversumse Meent o.b.v. de landelijke toekenning vanuit het Programma Aardgasvrije Wijken.
5. Bij toekomstige gebiedsontwikkeling de mogelijkheden te onderzoeken om bij te dragen aan het aardgasvrij maken en het renoveren van gebouwen. Ook verkennen we de kansen met de omliggende gebieden om de uitgangspunten

van de Transitievisie Warmte te realiseren in het nieuw te ontwikkelen gebied.

1.3 Uitgangspunten

Naast de internationale afspraken, het landelijk, regionaal en lokaal beleid, zijn afgelopen maanden samen met netbeheerders, woningcorporaties, waterschap, waterleidingbedrijf, energiecoöperaties en Green Deal coaches de volgende uitgangspunten benoemd waar bewoners, ondernemers en organisaties zich aan vast kunnen houden. Deze uitgangspunten zijn geformuleerd in de wij-vorm, omdat de gemeente zich goed beseft dat zij de grote opgave van de warmtetransitie niet alleen kan realiseren. Daarom werkt de gemeente hierin nauw samen met de Hilversumse bewoners, ondernemers, organisaties en partners.

1 We koersen op 2050 klimaatneutraal en 2040 aardgasvrij; elke vijf jaar stellen we nieuwe concrete doelen voor de komende periode.

Hilversum heeft heldere ambities op de lange termijn. Elke vijf jaar vertalen we die in doelen op de middellange termijn. Daarmee geven we richting aan lokale prioriteiten en het benutten van kansen.

2 We gaan eerst zoveel mogelijk energie besparen.

Duurzame energie is schaars, en zeker niet gratis of zonder impact op de omgeving. Wat je bespaart hoeft je niet op te wekken. Daarom willen we eerst de energievraag zo ver mogelijk naar beneden brengen. Dit is afhankelijk van het type woning, bijvoorbeeld nieuwbouw of vooroorlogs, de maatregelen die getroffen kunnen worden en de kosten die hiermee gepaard

gaan. Als de aanpassingen aan de woning om energie te besparen dusdanig ingrijpend en duur zijn, kan bepaald worden dat label D de enige haalbare en betaalbare keuze is voor die woning. Wanneer deze kosten laag zijn, kan geadviseerd worden om de woning naar energielabel B te brengen.

3 Alle alternatieve warmtebronnen met uitzondering van biomassaverbranding – anders dan bij privé gebruik - zijn denkbaar, zolang deze uiteindelijk klimaatneutraal zijn en bijdragen aan een verbetering van de luchtkwaliteit.

Ook moeten de alternatieven passen bij de lange termijn doelen. Te denken valt bijvoorbeeld aan geothermie en aquathermie, afhankelijk van de beschikbaarheid, maar er zijn nog veel andere alternatieven. Bij de kaderstelling van de Regionale Energie Strategie (RES) is besloten dat grootschalige biomassaverbranding centrales zijn uitgesloten. Om een verbetering van de luchtkwaliteit te realiseren wordt in de transitievisie warmte aangesloten bij het Schone Lucht Akkoord en de daarin genoemde maatregelen ten aanzien van houtrook (hoofdstuk 4).

4 Initiatief van bewoners, ondernemers en organisaties zijn een belangrijk aspect in de prioritering van de buurten.

Initiatiefnemers die midden in de samenleving staan, hebben een cruciale rol. Zij staan dicht bij hun buurtgenoten en hebben vaak creatieve ideeën die goed passen in de omgeving. Als er in een buurt initiatieven zijn met een goed plan en een duidelijke achterban, dan maakt dat een buurt kansrijk om alvast mee aan de slag te gaan voor het aardgasvrij-klaar maken van de

woningen en gebouwen. Initiatiefnemers worden, als zij dat willen, ondersteund om een trekkende rol te vervullen bij het uitwerken en uitvoeren van de plannen voor hun gebied. Tegelijkertijd sluiten we geen nieuwe initiatieven uit en gaan we op zoek naar een manier om de buurten waar geen initiatieven opkomen te ondersteunen in de stappen naar aardgasvrij-klaar.

5 Lokaal mede-eigendom van collectieve warmtebronnen zorgt voor draagvlak.

Ook voor warmtebronnen kan mede-eigendom van omwonenden en lokale ondernemers bijdragen aan draagvlak en betrokkenheid. Daarom wordt bij het ontwikkelen van collectieve warmtebronnen verkend of lokaal eigendom mogelijk is en welke vorm de meeste meerwaarde biedt. Daarin kijken we onder andere naar de bereidheid van bewoners om te bij te dragen aan de totale kosten van de bron en op welke manier de continuïteit van warmtelevering goed geborgd kan worden.

6 We werken met een flexibele gebiedsgerichte aanpak.

Aansluitend bij de landelijke 'wijkaanpak' (voor Hilversum 'buurtaanpak') verkennen we kansen en oplossingen op gebiedsschaal. We doen dat om kansen van collectieve oplossingen en koppelkansen te benutten, maar ook om te zien wat er nodig is om iedereen aan te haken. We beginnen bij de positieve energie die er al is in de buurt en kijken hoe die kan worden verbreed naar andere bewoners en ondernemers in de buurt. Per keer kijken we wat een logische schaal is: bijvoorbeeld straat, blok, buurt of wijk. Ook kijken we daarbij naar de kansen voor en vanuit de naastliggende gebieden.

7 We maken een integrale afweging samen met de buurt bij het buurtuitvoeringsplan.

Bij het opstellen van een buurtuitvoeringsplan bekijken we samen met de bewoners en gebouweigenaren in een gebied welke oplossing past. We maken een brede afweging waarin kosten, maar ook klimaatwinst, impact op de omgeving en het gebouw en comfort, (on)gemak en flexibiliteit voor de gebruikers meetellen. De buurtuitvoeringsplannen worden pas opgesteld als de randvoorwaarden voor de warmtetransitie zijn ingevuld of als er een haalbaar bottom-up initiatief is.

8 De transitie is betaalbaar voor bewoners en ondernemers.

Een inclusieve en daadkrachtige transitie is alleen mogelijk als een betaalbare omschakeling voor iedereen mogelijk is. Landelijk is het uitgangspunt dat de omschakeling (woon)lastenneutraal is. Daarmee wordt bedoeld dat het alternatief niet duurder is dan verwarmen op aardgas op het moment dat er besloten wordt op een andere warmtebron over te gaan. Ook de gemeente zal bij haar initiatieven en instrumenten steeds toetsen of het leidt tot betaalbare oplossingen. Daarvoor zijn toegankelijke financieringsoplossingen en transparante terugverdientijden nodig. Voor volledige omschakeling zijn voorlopig ook meestal subsidies nodig. Belangrijk om te signaleren is dat de realisatie daarvan voor een belangrijk deel afhankelijk is van landelijke kostenreductieprogramma's en subsidies.

9 In elk geval tot 2030 gaan we alleen over tot uitvoering als er breed draagvlak is.

Bij het verduurzamen van een woning of gebouw maakt elke eigenaar een eigen afweging. Tegelijkertijd is deze keuze

afhankelijk van de collectieve keuze voor een warmtealternatief en de keuze om op een bepaalde datum het gasnet af te sluiten. Het is randvoorwaardelijk dat in de eerste buurten bewoners en gebouweigenaren positief staan tegenover het plan voor verduurzaming. Alleen dan kunnen we daarna verder versnellen. Daarom peilen we hoeveel draagvlak er is en als dat er niet is, moet er een beter plan komen of is er meer tijd nodig. Na 2030 moet overwogen worden of de gemeente het nodig en wenselijk vindt om meer dwingende instrumenten in te zetten.

11 Onafhankelijke informatie en ondersteuning zijn voor iedereen beschikbaar.

De gemeente zorgt er voor dat bewoners en gebouweigenaren op professionele en laagdrempelige wijze onafhankelijke, relevante en actuele informatie wordt aangeboden. Ook dienen bewoners en gebouweigenaren, indien gewenst, ondersteund te kunnen worden in het traject van oriëntatie tot aan het daadwerkelijk uitvoeren van maatregelen. De informatie is helder (eenvoudig te begrijpen), laagdrempelig (eenvoudig te vinden) en toegankelijk (ook voor bezoekers die moeite hebben met lezen, visueel gehandicapt of kleurenblind zijn of een andere beperking hebben). Voor communicatie wordt ook gebruik gemaakt van de gemeentepagina in de Gooi en Eembode, informatiepunten in de wijken (folders, posters) en een informatienummer.

1.4 Doelen

De doelen waar binnen de Transitievisie Warmte aan gewerkt wordt, zijn de afgelopen maanden samen met netbeheerders, woningcorporaties, waterschap, waterleidingbedrijf, energiecoöperaties en Green Deal coaches geformuleerd. Deze moeten focus geven aan de buurtuitvoeringsplannen de

komende jaren. Aan de hand van deze doelen zullen concrete projecten ontwikkeld worden om te komen tot wijken die aardgasvrij-klaar zijn.

1 Aan de hand van de buurtuitvoeringsplannen gaan we extra woningen en gebouwen aardgasvrij-klaar maken, waar mogelijk in aaneengesloten clusters.

De slimste en meest effectieve manier om klimaatimpact te reduceren is isoleren. Zeker als er stilgestaan wordt bij het feit dat duurzame warmte en stroom schaars zijn en dat 80 procent van de Hilversumse woningen en gebouwen nog niet aardgasvrij-klaar is. Hilversum gaat daarom inzetten op de gebiedsgerichte aardgasvrij-klaar aanpak, waar mogelijk in aaneengesloten clusters. Buren nodigen elkaar uit zodat iedereen laagdrempelig betrokken wordt. Daar waar woningcorporaties al een belangrijke slag hebben gemaakt, is het met name van belang dat de verduurzaming van particuliere woningen wordt versneld. Ondernemers spelen in deze buurtaanpak ook een belangrijke rol.

2 Kansen benutten waar Hilversumse inwoners direct baat bij hebben.

In de transitie naar een duurzaam gebouwde omgeving is nog veel innovatie nodig. Vanuit de verkenning van de lokale opgave hebben we een aantal thema's benoemd die voor Hilversum belangrijk zijn en die tot direct resultaat voor de bewoners leiden. De gemeente heeft zeer beperkt middelen om zelf innovatie te stimuleren, maar zal op deze thema's kansen benutten door initiatieven te faciliteren en mee te zoeken naar externe financiering. De thema's zijn:

2a Schaalbare oplossingen voor G-label panden en monumenten.

Hilversumse woningvoorraad heeft circa 40% vooroorlogse woningen en circa 60% naoorlogse woningen. Van deze naoorlogse woningen zijn er ook veel vroeg naoorlogs. Daarnaast heeft de stad bijna 1.000 monumenten. Dat zijn bij uitstek de gebouwen waar veel klimaatwinst te boeken is. Tegelijkertijd is voor deze gebouwen nog het meest onzeker welk isolatieniveau haalbaar is en zijn er waarschijnlijk vaker maatwerkoplossingen nodig. Innovatie gericht op het ontwikkelen van aanpakken voor deze woningen draagt bij aan de specifieke Hilversumse opgave.

2b Werkgelegenheid in de warmtetransitie bevorderen.

De warmtetransitie heeft een groot arbeidsmarktvraagstuk in zich. Het biedt een kans om binnen de gemeente de krachten te

bundelen vanuit de beleidsterreinen energietransitie, economie en sociaal domein. De grootste uitdaging is om voldoende gekwalificeerde mensen inzetbaar te krijgen voor deze opgave. Enerzijds betekent dit dat er actief samengewerkt moet worden met opleiders, (lokale) bedrijven en maatschappelijke organisaties in en rond Hilversum om voorbereid te zijn op de toekomstige vraag. Anderzijds willen we scholieren, studenten, werkzoekenden en werkenden aantrekken tot de energietransitie en hen begeleiden met bij- en omscholing. Er is de afgelopen jaren al flink geïnvesteerd in de transitie die de arbeidsmarkt vraagt en er lopen al verschillende trajecten om mensen uit de bijstand aan het werk te krijgen, werknemers te stimuleren zich te blijven ontwikkelen en opleidingen en bedrijfsleven aan elkaar te verbinden. Dit zal de komende jaren nog verder bevorderd worden.

Figuur 1: aardgasvrij-klaar en aardgasvrij als twee belangrijke mijlpalen in de verduurzaming van gebouwen

1.5 Opgave

De uitdaging van de warmtetransitie wordt voor een groot deel beïnvloed door de technische kenmerken van de woningen en gebouwen en de sociaaleconomische kenmerken van de samenleving. Daarom zijn deze kenmerken in kaart gebracht en is er gekeken naar wat dat betekent voor de warmtetransitie in Hilversum. De warmtetransitie kan alleen succesvol zijn als er technische oplossingen zijn voor het aardgasvrij maken van de woningen en de voorbereiding daar op, en als er draagvlak is vanuit de samenleving. Dit is voor het grootste deel afhankelijk van de betaalbaarheid van de transitie voor alle bewoners en partijen.

Om de doelstelling van een aardgasvrije gemeente in 2040 te bereiken, moeten er, verspreid over 8 wijken en 34 buurten, 42.324 woningen en 5830 ander vastgoed aardgasvrij-klaar gemaakt worden, waarbij 91.207 inwoners voldoende betrokken zijn geweest. Bovendien zal de huidige warmtevraag van 2600 TJ (TeraJoule) dan middels een alternatieve, hernieuwbare bron voorzien moeten worden. Dat is een enorme opgave voor de komende 20 jaar.

Aantal woningen	Aantal niet-woningen
42.676	5.830

Bron: BAG/ABF, 2020

Woningen naar bouwjaar

Bouwjaar	Hilversum	Nederland
< 1906	8,9%	4,8%
1906 – 1930	20,7%	8,9%
1931 – 1944	12,7%	5,0%
1945 – 1959	17,4%	9,0%
1960 – 1970	8,5%	14,9%
1971 – 1980	10,3%	15,7%
1981 – 1990	6,7%	14,3%
1991 – 2000	5,3%	11,6%
2001 – 2010	4,2%	9,4%
> 2010	5,4%	6,5%
Onbekend		

Bron: BAG/ABF, 2020

Woningen naar eigendom

Eigendom	Hilversum	Nederland
Koop	54,2%	57,4%
Sociale huur	30,2%	29,4%
Particuliere huur	15,4%	12,9%
Onbekend	0,2%	0,3%

Bron: BAG/ABF, 2020

Woningen

Een groot deel van de Hilversumse woningvoorraad is vooroorlogs (42%) of vroeg naoorlogs (20%). Daar komt nog bij dat er in Hilversum ongeveer 1.000, voornamelijk gemeentelijke, monumenten zijn. Ten opzichte van het inwoneraantal heeft Hilversum drie keer zoveel gemeentelijke monumenten als landelijk. Deze kenmerken maken de opgave nog net weer lastiger. Woningen uit deze bouwjaren hebben doorgaans een lage energielabel, veelal label G. Dat betekent dat er veel gedaan moet worden aan de woning op het gebied van isoleren en energie besparen. Juist voor deze woningen is dat over het algemeen niet zo makkelijk. Dat komt door de manier waarop deze gebouwd zijn, met doorgaans veel holle ruimten tussen balken, vloeren die gemaakt zijn van hout of steenachtig materiaal en in sommige gevallen een buitengevel zonder spouw. Wat het voor de monumenten extra ingewikkeld maakt, is dat er voor renovaties en verbouwingen aan deze gebouwen soms vergunningen nodig zijn vanwege het behoud en beheer van cultureel erfgoed. Daarom is het voor de Hilversumse opgave in de warmtetransitie van groot belang dat er goede, betaalbare en schaalbare oplossingen komen voor het verduurzamen van G-label panden en monumenten en dat we voor bewoners duidelijk maken welke vergunningen zij hiervoor nodig hebben.

Woningeigendom

Het type woningeigendom zorgt voor belangrijke verschillen tussen buurten. In 26 van de 34 buurten zijn koopwoningen het meest voorkomende eigendom type. In 7 buurten zijn woningcorporaties de belangrijkste woningeigenaar. Deze verschillen zorgen voor een verschillende behoefte in aanpak. Voor de buurten waar woningcorporaties de grootste

woningeigenaar zijn, vormen zij een belangrijk aanspreekpunt en kan worden gekeken of particuliere woningbezitters kunnen aanhaken bij hun aanpak. In buurten waar vooral koopwoningen staan, is het om te beginnen een uitdaging om te onderzoeken op welke manier alle woningbezitters bereikt kunnen worden.

Niet-woningen naar bouwjaar

Bouwjaar	Hilversum	Nederland
< 1945	27,3%	13,1%
1945 – 1965	30,4%	14,1%
1965 – 1985	23,0%	33,5%
1985 – 2005	13,7%	24,4%
> 2005	5,7%	14,9%

Bron: BAG/ABF, 2020

Utiliteitsbouw

Tegelijkertijd moet de utiliteitsbouw (alle gebouwen die geen woonbestemming hebben) ook aan de slag met de voorbereiding op de warmtetransitie. Dit beslaat zo'n 12% van alle gebouwen in Hilversum. Deze zijn over het algemeen iets later gebouwd dan de meeste woningen; het gemiddelde bouwjaar ligt op 1958. In 12 buurten is de utiliteit dominant, zoals het kenmerkende Mediapark. Het grootste aandeel van de utiliteitsbouw (38%) betreft kantoorgebouwen. Dat is een bijna twee keer zo hoog aandeel als landelijk. Daarnaast betreft het winkels, zorgvastgoed, onderwijshuisvesting en gebouwen met een industriële functie. Voor utiliteit is ligt de aanpak in een combinatie van een sectorale aanpak (bijv. afspraken over scholen) en een gebiedsaanpak (bijv. voor Mediapark en Arenapark).

Opgave isoleren

Met een groot aandeel gebouwen met een laag energielabel, valt er in Hilversum enorm veel te winnen op het gebied van energie besparen en isoleren. Door hier op in te zetten, wordt het energiegebruik teruggedrongen en hoeft er dus minder opgewekt te worden. Daarnaast zijn dit maatregelen om in te investeren die direct wat opleveren en die interessant zijn voor de portemonnee. We stimuleren namelijk die maatregelen die een redelijk korte terugverdientijd hebben, zodat het op individueel niveau zinnige investeringen zijn. Bovendien kan deelname aan collectieve inkoopacties, bijvoorbeeld georganiseerd door de Hilversumse energiecoöperaties, ervoor zorgen dat dit nog beter betaalbaar wordt. De mate van isoleren van de woning is echter wel van meerdere factoren afhankelijk. Zo maakt het type woning, bouwjaar en de status van onderhoud uit of er veel of weinig aanpassingen aan de woning gedaan moeten worden om voldoende energie te besparen dat het energielabel verbeterd kan worden. Als de aanpassingen aan de woning om energie te besparen dusdanig ingrijpend en duur zijn, kan bepaald worden dat label D de enige haalbare en betaalbare keuze is voor die woning. Wanneer deze kosten laag zijn, kan geadviseerd worden om de woning naar energielabel B te brengen.

Parallele trajecten

Hilversum werkt tegelijk met het programma Energietransitie en de Transitievisie Warmte aan de Omgevingsvisie, Woonvisie en het Economisch Perspectief 2040. Op hoofdlijnen zijn daar de volgende raakvlakken met de warmtetransitie te onderscheiden:

- Programmaplan Energietransitie 2021-2025: hiermee geven we richting aan de komende vijf jaar, op weg naar een aardgasvrij Hilversum in 2040 en een klimaatneutraal

Hilversum in 2050. De Transitievisie Warmte maakt onderdeel uit van het programma. De routekaart maken we samen met initiatiefnemers uit Hilversum en de regio en we bekijken wat we de komende jaren concreet kunnen doen, ook in relatie tot de Regionale Energiestrategie en het landelijk beleid.

- Woonvisie; raakvlakken zijn de samenwerking met de belangrijkste spelers zoals woningcorporaties. Woningcorporaties hebben landelijk afgesproken (Aedes) hun bestaande voorraad naar energielabel B te brengen. Voor alle nieuwbouw geldt volgens het Bouwbesluit dat dit aardgasvrij is. De raad bespreekt de Woonvisie in het eerste kwartaal van 2021. Hilversum maakt in 2021 nieuwe prestatieafspraken met de woningcorporaties.
- Economisch Perspectief 2040; deze agenda economie en media richt zich op de economische structuur van Hilversum en de betekenis van werkgelegenheid voor de samenleving. Centraal staat het vraagstuk: welk economisch perspectief heeft en wil Hilversum? Welk ruimtebeslag vraagt dat en welke instrumenten en samenwerking heeft de gemeente om hierop te sturen? Het belangrijkste raakvlak is het faciliteren en aanjagen van de toename van de lokale investeringen en werkgelegenheid rondom de energietransitie, denk bijvoorbeeld aan vakmensen in de installatiebranche die isoleren en zonnepanelen leggen. Dit zal geagendeerd worden voor de raad van februari 2021.

Er zijn ook reeds lopende initiatieven op het gebied van de warmtetransitie, zoals de Aardgasvrije Meent, het haalbaarheidsonderzoek in Kerkelanden, verduurzamingsprojecten van de woningcorporaties en andere bottom-up initiatieven van betrokken bewoners en

ondernemers. We zorgen ervoor dat deze een plek krijgen in de Transitievisie Warmte en dat initiatiefnemers deelnemen aan het participatieproces rondom het opstellen van deze visie.

2 Aanpak

De transitie naar aardgasvrije wijken gaat over mensen, hun leefomgeving en hun eigen woning. We kunnen die transitie alleen maar realiseren door het samen met de stad en onze partners op te pakken. Een samenwerking waarin we zorgvuldig en stapsgewijs te werk gaan. De eerste stap is het opstellen van de Transitievisie Warmte.

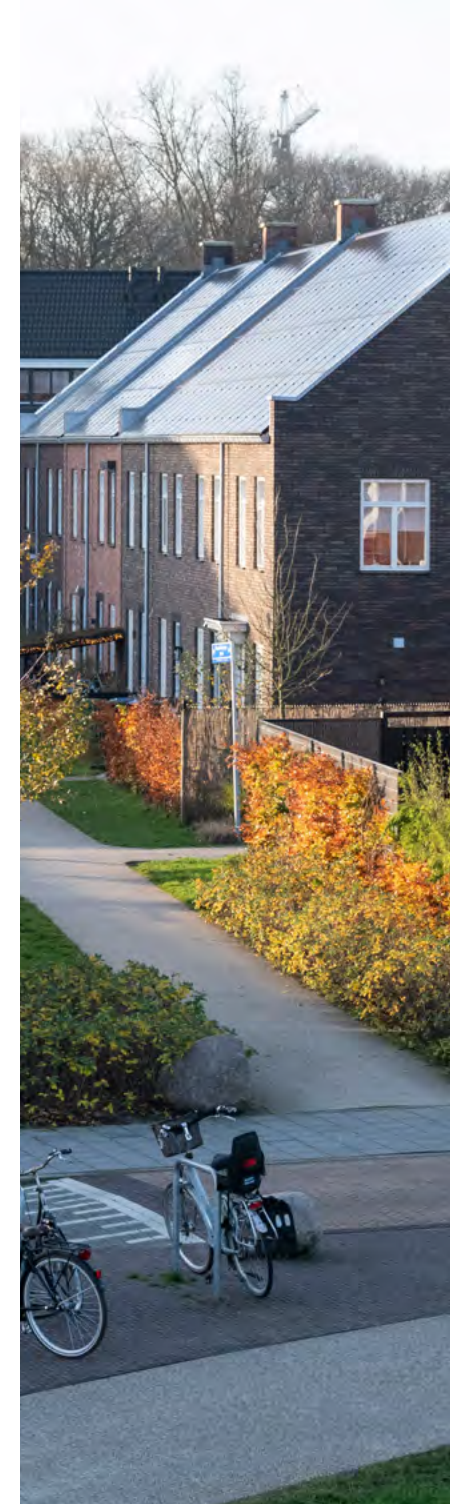
Als gemeente hebben wij vanuit het Rijk en het Klimaatakkoord de regierol gekregen voor het proces rondom de warmtetransitie. Omdat de transitie achter de voordeur komt en de alternatieve energiebronnen vooral lokaal gevonden moeten worden, zijn de gevolgen voor de bewoners en ondernemers ingrijpend. Zij moeten goed begeleid en meegenomen worden in de stappen die er gezet moeten worden naar een aardgasvrij Hilversum in 2040. Maar ook betekent dit dat zij mee kunnen denken en doen aan de warmtetransitie. De gemeente heeft de verantwoordelijkheid om dit proces in goede banen te leiden. Dit begint bij het opstellen van de kaders en doelen van de transitievisie warmte, in samenwerking met alle stakeholders.

Met deze visie geven we richting en focus aan dit proces naar aardgasvrije wijken. Daarna volgen uitwerkingen in de buurtuitvoeringsplannen op weg naar de daadwerkelijke uitvoering. Deze plannen worden in Hilversum pas opgesteld

als de randvoorwaarden voor de warmtetransitie zijn ingevuld of als er kansen liggen en er bottom-up initiatieven zijn vanuit de samenleving. De participatie en communicatie moeten we in dit bredere kader bezien. In het proces van visie naar wijkuitvoeringsplannen en uitvoering wordt het verhaal steeds concreter. Van uitgangspunten, kaders en planningen naar een plan voor een wijk en vervolgens concrete energieprojecten en het daadwerkelijk verduurzamen van woningen. De rollen van bewoners, vastgoedeigenaren, stakeholders en gemeente veranderen continu. Bewoners en vastgoedeigenaren krijgen een steeds actievere rol: van toeschouwer en adviseur naar samenwerkingspartner en initiatiefnemer. De gemeente heeft eerst de regie, maar gaat een steeds meer faciliterende rol vervullen. Daar moet bij de inrichting van het participatieproces rekening mee gehouden worden.

2.1 Participatie

Afgelopen jaar hebben we met een raadsklankbordgroep en met netbeheerders, woningcorporaties, waterschap, waterleidingbedrijf, energiecoöperaties en Green Deal coaches de uitgangspunten, kaders en doelen zoals beschreven in deze notitie besproken. De volgende stap in de participatie is bewoners, vastgoedeigenaren, ondernemers advies te vragen (consulteren) met het doel de kwaliteit van het stuk te verbeteren en binding te krijgen met wat er speelt in de buurten. We willen inzicht krijgen of het afwegingskader compleet is of dat we iets missen dat bewoners juist heel belangrijk vinden. Daarnaast willen we inzicht krijgen hoe bewoners in het vervolg betrokken willen worden, waar er energie is in de buurten om eventueel te starten en inzicht in de zorgen en dilemma's van bewoners. Ook willen we een beeld krijgen van de koppelkansen met andere thema's die spelen bij bewoners en in de buurten. Zo kunnen we het startdocument verder aanvullen tot de definitieve transitievisie warmte.

Nahet vaststellen van de Transitievisie Warmte moet erovergegaan worden tot het opstellen van buurtuitvoeringsplannen. Dit gebeurt in Hilversum alleen als er bottom-up initiatieven zijn, die haalbaar en betaalbaar zijn. Dat wordt gedaan met de stakeholders die daadwerkelijk mee zullen werken aan het project in de buurt en mee bepalen op welke manier en wanneer de buurt van het aardgas af zal gaan.

2.2 Instrumenten voor participatie

Door verschillende middelen in te zetten en verschillende vindplaatsen, krijgen bewoners de mogelijkheid mee te denken. Koplopers, belangenverenigingen en bewonersinitiatieven worden actief uitgenodigd. Er wordt gedacht aan inzet van het burgerpanel, een enquête en enkele online consultatieavonden. Tevens onderzoeken we de mogelijkheid om aan te sluiten bij de (wijk/buurt)bijeenkomsten die in het kader van de omgevingsvisie worden georganiseerd. Voor het benaderen en betrekken van bedrijven en vastgoedeigenaren benutten we de bestaande overlegstructuren en kanalen, zoals o.a. ook onze Green Deal coaches en ondernemersverenigingen. Binnen de gemeentelijke organisatie zorgen we ervoor dat we op andere teams en thema's aanhaken, maar ook dat wij hen zelf actief meenemen in de activiteiten voor het opstellen van de transitievisie warmte. Ondertussen werken we verder aan de actorenanalyse om ervoor te zorgen dat we alle partijen die we nodig hebben voor de opgave van de warmtetransitie in beeld hebben en vanuit hun rol en verantwoordelijkheid actief betrekken.

Deze schets van het participatieproces wordt uitgewerkt in een participatieplan, waarin we ook een doorkijk geven naar het vervolg na het opstellen van de transitievisie warmte. In dat plan wordt ook de communicatie beschreven.

2.3 Route naar een aardgasvrij Hilversum

De komende maanden gaan we in het participatieproces de benodigde stakeholders actief betrekken om het startdocument aan te vullen tot de definitieve Transitievisie Warmte, die uiterlijk eind 2021 vastgesteld moet worden door de gemeenteraad. Daarmee hebben we straks een visie die alle stakeholders houvast geeft in de manier waarop de opgave van de warmtetransitie aangepakt gaat worden. In die visie zal ook, in opdracht van het Rijk, tot en met 2030 een indicatie gegeven worden van de buurten die kansrijk zijn om als eerste aan de slag te gaan met het opstellen van buurtuitvoeringsplannen voor het aardgasvrij-klaar maken van de buurt. We benadrukken dat het gaat om een indicatie van kansrijke buurten. De komende tijd analyseren we de buurten in Hilversum op de technische en sociale kenmerken. Daarbij kijken we onder andere naar de mogelijke alternatieve warmtebronnen die beschikbaar zijn voor die buurt, de staat van de infrastructuur, de financiële draagkracht van de buurt, en de aanwezigheid van bottom-up initiatieven. Bij elkaar geeft dat een indicatie voor de kansrijkheid van een buurt en daarmee een eerste buurtvolgorde. Deze volgorde is niet in beton gegoten. Het opstellen van buurtuitvoeringsplannen voor deze buurten is namelijk afhankelijk van een aantal randvoorwaarden die op dit moment nog niet ingevuld zijn. De warmtetransitie moet namelijk betaalbaar zijn, dat geldt zowel voor het warmtealternatief en de voorbereiding van de gebouwen daar op, als ook voor het proces daaromheen. Woonlastenneutraliteit is daarbij nog een discussiepunt. Ook de technische oplossingen zijn nog niet helemaal duidelijk, hier moet nog veel op ontwikkeld worden. Daarbij gaat het niet alleen om de ontwikkeling van nieuwe technieken, maar ook om de doorontwikkeling van bestaande technieken. Waar zonnepanelen twintig jaar geleden nog niet

rendabel waren, hebben deze nu een korte terugverdientijd. Daarom moeten we in acht nemen dat sommige technieken die nu al beschikbaar zijn maar nog niet gezien worden als rendabel, dat straks wellicht wel zijn. Daarnaast is draagvlak van de buurt noodzakelijk voor het overgaan op concrete uitvoering. Vanwege deze afhankelijkheden en onzekerheden kiest Hilversum ervoor om vooralsnog niet over te gaan op het opstellen van buurtuitvoeringsplannen. Pas als de warmtetransitie haalbaar en betaalbaar is, gaan we zelf actief met de buurten aan de slag. Daarmee is de buurtfasering dus een eerste schets met veel flexibiliteit, die aangepast wordt naar de ontwikkelingen. De visie die we nu opstellen hanteren we voor de periode tot en met 2030 en herzien we over 5 jaar.

Onderhand zitten we niet stil. We gaan allereerst aan de slag met het invullen van de gemeentelijke regierol. De toegekende PAW aanvraag zorgt ervoor dat we met de Meent aan de slag kunnen. Waar mogelijk faciliteren we initiatieven van onderaf uit de samenleving, zoals in Kerkelanden. We blijven werken aan het indicatieve overzicht van Hilversumse buurten en concretiseren waar mogelijk de planning. En we blijven vooral vol inzetten op isolatie van gebouwen bij bewoners, bedrijven en organisaties via onze energiecoöperaties, het regionaal energiedienstenbedrijf, onze Green Deals en het aanbieden van de gemeentelijke duurzaamheidslening.

In de tussentijd is het voor andere buurten, maar ook individuele bewoners en ondernemers niet nodig om te wachten tot er een plan voor hun buurt komt. Zij kunnen alvast aan de slag gaan met kleinere stappen om hun woning of gebouw aardgasvrij-klaar te maken. Het besparen van energie scheelt immers aan opwek van warmte en vooral ook aan kosten!

Beperken van de warmtevraag

Voornamelijk voor de woningen die voor 1995 zijn gebouwd, is het nodig om de warmtevraag te beperken. Dit kan gedaan worden door het treffen van no-regret maatregelen. Dat zijn maatregelen die de moeite waard zijn om in te investeren, omdat ze snel uit te voeren zijn, energie besparen, het wooncomfort verhogen, bewezen technieken zijn en stapsgewijs aangebracht kunnen worden, waardoor ze bijdragen aan het aardgasvrij-klaar maken van de woning. Als er vervolgens ook bewust met de energie omgegaan wordt, kan het uiteindelijk ook kosten besparen op de energierekening!

Een van de belangrijkste stappen daar in is het goed isoleren van de woning. Door goed te isoleren wordt de warmtevraag van de woning beperkt. Er moet echter wel op gelet worden dat de woning ook goed geventileerd blijft, om een gezond binnenklimaat te behouden.

Voorbeelden van no-regret maatregelen zijn:

- Gevelisolatie (binnenmuur, buitenmuur, spouwmuur)
- Dakisolatie
- Vloerisolatie
- Bodemisolatie
- Vervangen ramen, kozijnen, deur
- Groen dak
- Ventilatioorosters
- Centrale en decentrale balansventilatie
- Bewust ventileren met een CO₂-meter

Tijdspad warmtetransitie

Het tijdspad van de Transitievisie Warmte begint met het vaststellen van de visie in 2021 en het opstellen van de eerste buurtuitvoeringsplannen in 2022, zoals aangegeven in de opdracht van het Rijk. Deze gaan daarna over in cyclus van vijf-jaren om de visie te herzien en twee-jaren om nieuwe buurtuitvoeringsplannen op te stellen. Dit tijdspad is een schets. In Hilversum gaan we pas aan de slag met de buurtuitvoeringsplannen als de randvoorwaarden voor de warmtetransitie zijn ingevuld of als er een haalbaar en betaalbaar bottom-up initiatief is. Daarmee zal het hier onder weergegeven tijdspad er waarschijnlijk anders uit komen te zien.

In januari 2021 wordt dit startdocument aangeboden aan de gemeenteraad. Na vaststelling zal in de maanden februari tot en met juli het participatietraject plaatsvinden. Dit zal leiden tot de uiteindelijke Transitievisie Warmte, die in het vierde kwartaal van 2021 aan de gemeenteraad wordt aangeboden ter vaststelling. De Transitievisie Warmte wordt voor 1 januari 2022 ingediend worden bij het Rijk.

Jaar	Omschrijving
2021	Transitievisie Warmte vaststellen
2022	Buurtuitvoeringsplannen opstellen
2024	Buurtuitvoeringsplannen opstellen
2026	Transitievisie Warmte herzien
2028	Buurtuitvoeringsplannen opstellen
2030	Buurtuitvoeringsplannen opstellen
2031	Transitievisie Warmte herzien
2032	Buurtuitvoeringsplannen opstellen
2034	Buurtuitvoeringsplannen opstellen
2036	Transitievisie Warmte herzien
2036	Buurtuitvoeringsplannen opstellen
2038	Buurtuitvoeringsplannen opstellen
2040	Hilversum afkoppelen van aardgas
2050	Hilversum klimaatneutraal

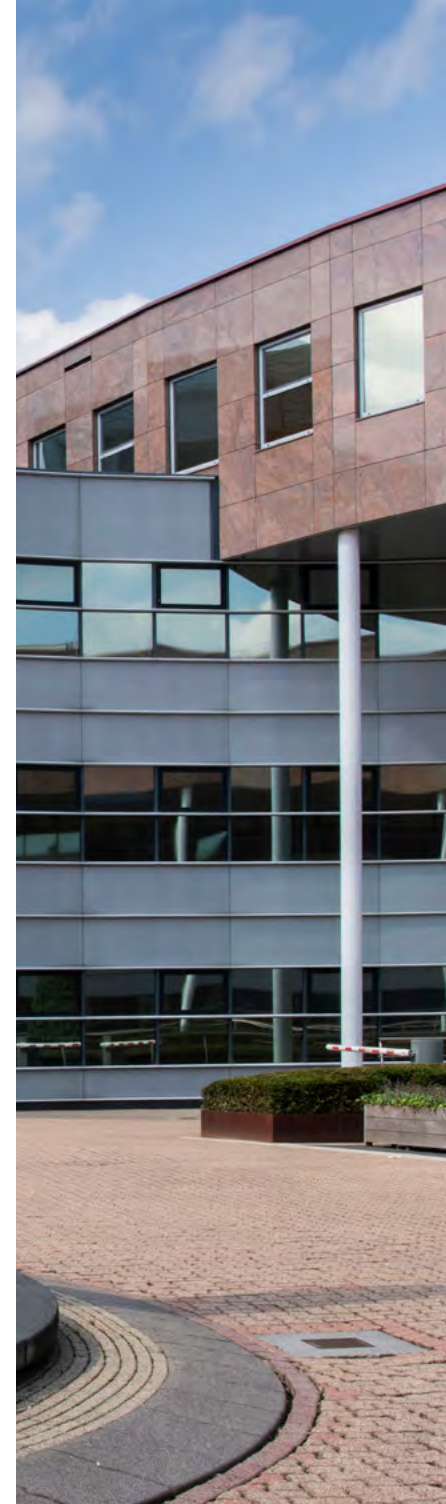

Definities

Begrip	Verklaring
Aardgasvrij-klaar	Een woning die klaar is om van het aardgas afgesloten te worden. Meestal betekent dit dat de woning geïsoleerd is, een warmteafgiftesysteem dat op een lage temperatuur werkt heeft, een ventilatiesysteem heeft, een aangepaste meterkast heeft, ruimte voor een warmtepomp of vergelijkbaar systeem heeft, en er niet meer gekookt wordt op gas.
Aquathermie	Een techniek waarmee warmte wordt onttrokken uit oppervlaktewater, drinkwater of afvalwater. De energie wordt onttrokken met een warmtewisselaar, opgewaardeerd met een warmtepomp en meestal opgeslagen in een warmte-koude opslagsysteem
Buurtuitvoeringsplan	Plan van Aanpak dat voor een betreffende buurt concreet de planning, uitvoering en implicaties beschrijft van het aardgasvrij (-klaar) maken
Energielabel	Een energielabel geeft een indicatie van de energieprestatie van gebouwen. Het hebben van een energielabel is verplicht bij transactiemomenten (verkoop/verhuur). In Nederland hebben ongeveer de helft van de woningen een energielabel. Voor de woningen zonder energielabel vult het PBL een indicatieve label in, op basis van bouwkundige kenmerken en labels van vergelijkbare gebouwen. Woningen met een slechte energieprestatie krijgen label G en woningen met een goede prestatie label A(+)
Energieneutraal	Bij energieneutraliteit (in tegenstelling tot klimaatneutraliteit) wordt ervan uit gegaan dat de productie van duurzame energie gelijk staat aan het totale verbruik.
Fasering	Volgorde waarmee buurten aardgasvrij-klaar en/of aardgasvrij gemaakt worden
Geothermie	Een techniek waarbij de aanwezige aardwarmte in bodemlagen wordt onttrokken. Bij dieptes van meer dan 500m is er sprake van diepe geothermie
Hernieuwbare energie	We spreken van hernieuwbare energie als deze uit niet-fossiele energiebronnen komt die constant worden aangevuld.
Klimaatneutraal	Geeft dat een proces niet bijdraagt aan klimaatverandering. Klimaatcompensatie en CO ₂ -compensatie zijn termen die aangeven dat voor een organisatie, een (productie)proces of een product, de uitstoot van broeikasgassen, zoals CO ₂ of methaan, wordt gecompenseerd. De termen worden door elkaar heen gebruikt.

Begrip	Verklaring
Koppelkansen	Bestaande opgaves van stakeholders die meegenomen kunnen worden in de aanpak, wat winst oplevert. Koppelkansen kunnen ook als aanleiding of versneller fungeren. Het inspelen op de vervanging van infrastructuur, grootschalige renovaties van corporatiewoningen of gebiedsontwikkeling levert bijvoorbeeld kansen op. Ook kan er sprake zijn van sociale koppelkansen, zoals wijkvernieuwing, armoedebestrijding of participatie
Startmotor	Corporatiewoningen worden gezien als startpunt van de transitie, die een versnelling kunnen creëren. De Startmotor is een programma dat als doel heeft t/m 2022 minimaal 100.000 corporatiewoningen aardgasvrij te maken door deze aan te sluiten op warmtenetten

Bijlage II – Verkenning en Technische analyse

Next2Company, 2021

Inleiding

In het voorjaar van 2020 is gestart met de verkenning naar de opgave van de warmtetransitie voor Hilversum. De verkenning is gedurende het jaar en na vaststelling van het Startdocument door de gemeenteraad tot april 2021 verder aangevuld met lokale data. In de analyse is er vanuit een aantal vragen naar de belangrijkste beschikbare data gekeken:

- Wat is de relevantie van een indicator?
- Wat is kenmerkend voor Hilversum vergeleken met het gemiddelde van Nederland?
- Hoe verschillen de resultaten van de eerder uitgevoerde analyse in de Verkenning'?
- Welke overeenkomsten en verschillen zijn er tussen buurten? Wat zijn belangrijke clusters van buurten?
- Welke data mist er nog of waar is verder onderzoek wenselijk?

Deze verkenning en data-analyse zijn uitgevoerd aan de hand van enkele belangrijke databronnen:

- Startanalyse Leidraad Transitievisie Warmte, versie 2019 en 2020, van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL);
- CBS statistieken voor buurten en wijken;
- Warmteatlas van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO);
- Data en kaarten vanuit het nationaal programma Regionale Energiestrategie (RES);
- Lokale data

De analyse wordt aan de hand van de belangrijkste bevindingen en conclusies hier samenvattend weergegeven. Het gehele rapport van de Analyse van de Alternatieven, door Next2Company, kan opgevraagd worden bij de gemeente.

1 Hilversum heeft een complexe opgave met veel vooroorlogs en monumentaal vastgoed

Woningen

- 73% van de opgave in Hilversum betreft woningen. Dat is iets minder dan het landelijk gemiddelde (76%)
- 42% van de woningen is vooroorlogs. Dat is meer dan 2x zoveel als landelijk. Hilversum heeft ook relatief meer vroeg naoorlogse woningen
- 49% van de Hilversumse woningen zijn rijwoningen en 40% appartementen. Relatief is dat wat meer als landelijk
- 51% van de woningen heeft een energielabel E tot G. 20% van de woningen is mogelijk klaar voor de transitie omdat ze een A of B label hebben

Utiliteit

- In 12 buurten is de utiliteit dominant
- Net als landelijk zijn de utiliteitsgebouwen relatief recenter gebouwd: 55% is van na 1975
- Hilversum heeft een relatief bijna 2x zo hoog aandeel kantoren (38% vs. 21%)
- Slechts 8% van de gebouwen heeft een geldig energielabel. De inschatting is dat de meeste gebouwen ongeveer een label E hebben

Monumenten

- In totaal is 2% van de Hilversumse gebouwen een monument. Er zijn in Hilversum 3x zoveel gemeentelijke monumenten als het landelijk gemiddelde

Warmtevraag & potentie isolatie

- PBL schat dat de Hilversumse warmtevraag met 39% daalt als alle gebouwen geïsoleerd worden tot het niveau van label B
- Belangrijke kanttekening is dat voor de vooroorlogse gebouwen het onzeker is of dat technisch en economisch haalbaar is

2 Leren hoe de complexe vooroorlogse bouw kan worden verduurzaamd is van groot belang

Implicaties

- Hilversum heeft een relatief complexe opgave met o.a. veel vooroorlogse bouw en veel monumenten
- In nagenoeg alle buurten is er nog een forse isolatie opgave. Hier valt nog veel werk te doen en veel te winnen
- Gezien het grote aandeel in de opgave van vooroorlogse en vroeg naoorlogse woningen is het verstandig om ook te starten met leren bij deze, ondanks dat ze complexer zijn qua verduurzaming
- Monumentaal vastgoed is een categorie op zich. Hier zijn specifieke oplossingen nodig om de monumentale waarde vast te houden en zijn de procedures ingewikkelder. Gezien de bovengemiddelde aanwezigheid verdient dit ook een duidelijke plek op de agenda

Vervolgonderzoek

- Energievraag utiliteit: met name voor de grootzakelijke aansluitingen (>1000m²) kan de energievraag afwijken van de aannames in de startanalyse (ECW, 2019, p.23). Alleen de gebruikers zelf kunnen deze informatie per pand

vrijgeven. Op basis van de actuele energievraag per buurt kan waarschijnlijk een inschatting worden gemaakt van de afwijking tussen model en realiteit

- Besparingspotentie vooroorlogse en vroeg naoorlogse woningen: deze woningen zijn soms minder geschikt voor de standaard na-isolatie oplossingen en de besparingspotentie kan daarom minder zijn dan wordt aangenomen (RLI, 2018). Het verder in beeld brengen van de bouwkundige kenmerken en praktijkervaring van bijvoorbeeld de corporaties kan helpen om daar grip op te krijgen

3 In 26 buurten zijn koopwoningen dominant; in 7 buurten zijn er juist meer corporatiewoningen

Bevolkingssamenstelling

- Hilversum heeft relatief wat meer hoge & lage inkomens en (werkende) eenpersoonshuishoudens dan gemiddeld. De leeftijdsopbouw is te vergelijken met het gemiddelde van Nederland
- In 50% van de buurten is werkende eenpersoonshuishoudens de belangrijkste doelgroep. Qua inkomensgroepen zijn de middeninkomens het vaakst in de meerderheid (41%)

Woningeigendom

- Hilversum heeft iets meer verhuur dan gemiddeld (45% vs. 42%)
- In 26 buurten zijn de koopwoningen de belangrijkste eigendoms categorie. In 7 buurten zijn corporaties de belangrijkste woningeigenaar.
- In 10 buurten is overige verhuur van meer dan 20% van de

woningen aan de orde. Dit is overigens nergens de dominante eigendomsvorm

- 60% van de huishoudens (in Nederland) heeft gem. €30k of minder spaargeld. Ongeveer 1/3 van hen woont in een koophuis. Juist deze “onderkant” van de koopmarkt zal niet eenvoudig kunnen investeren in hun eigen woning

4 Onderscheid maken tussen eigendomstypes is nodig voor een inclusieve transitie en slimme aanpak

Implicaties

- Neem bij de categorisering van buurten type eigendom (koop, WoCo, overig verhuur) en het woningwaarde segment (laag-middel-hoog) mee in dit stadium
- In overleg met de woningcorporaties kunnen stappen worden gezet in de buurten waar zij een belangrijke speler zijn. Tegelijk is het van belang om ook aan de slag te gaan in de verschillende segmenten van de koopwoningmarkt, die toch meer dan de helft van de opgave betreft
- Voor een inclusieve transitie zijn de particuliere verhuur en de onderkant van de koopmarkt belangrijke aandachtspunten. Juist hier is een proactieve inzet wenselijk om te borgen dat deze groepen niet achterblijven. Daarnaast blijft het doorzetten van de woonlastenneutrale aanpak in het sociale huur segment ook cruciaal
- Om de breedte van de opgave af te dekken en om de kosten en baten gelijk te verdelen is het verstandig om ook te starten in één van de meer welgestelde gebieden

Vervolgonderzoek

- Met de corporaties verkennen hoe hun verduurzamingsplannen er in de nabije toekomst uitzien en hoe daarin de woonlastenneutrale aanpak kan worden doorgezet
- Verkennen op welke wijze de verduurzaming in het segment koopwoningen kan worden versneld. Daarbij is de regionale inzet op een “energiedienstenbedrijf” van belang. En ook de

instrumenten die landelijk als vervolg op het Klimaatakkoord worden ontwikkeld zoals gebouw gebonden financiering zijn relevant

- Bij het uitwerken van plannen per wijk zijn de sociale karakteristieken (leeftijd, inkomen, type huishouden, etc.) van belang. De kenmerken van de doelgroep heeft o.a. invloed op de motivaties, woonperspectieven en financieringsvermogen van de huishoudens

5 Samenvatting potentie warmtebronnen

Warmtebron	Brontemperatuur	Potentie Hilversum
Verbrandbare biomassa	Midden/hoge temperatuur	Lokaal 5-10 procent
Vergistbare biomassa	Midden/hoge temperatuur	Lokaal 2-5 procent
Waterstof	Midden/hoge temperatuur	Tot 2030 niet, daarna beperkt
Restwarmte	Midden/hoge temperatuur	Niet beschikbaar
Geothermie	Midden/hoge temperatuur	Onbekend; als beschikbaar groot
Restwarmte	Lage temperatuur	10-20 procent
Oppervlaktewater	Lage temperatuur	20-30 procent
Bodemenergie	Lage temperatuur	90-100 procent
Elektriciteit	Lage temperatuur	50-100 procent

- Alle lage temperatuur bronnen zijn op te waarderen naar een midden temperatuur (60-70 graden) met een warmtepomp, dat genereert wel extra elektriciteitsvraag.
- Restwarmte lage temperatuur, warmte uit oppervlaktewater en bodemenergie genereren ook een toename van de elektriciteitsvraag.

6 Tot nu toe is vooral de beschikbaarheid van lage temperatuurbronnen relatief zeker

- Qua MT/HT warmtebronnen heeft Hilversum alleen de mogelijke beschikbaarheid van geothermie. Er zijn geen restwarmtebronnen bekend. De lokale potentie van biomassa is beperkt, wel is het natuurlijk denkbaar om dit te “importeren” van elders. Geothermie zou als de bodemlagen geschikt blijken grote potentie kunnen hebben, maar dat is op dit moment nog onbekend
- Er zijn diverse bronnen in beeld voor lage temperatuur warmtenetten. Dit gaat om restwarmte uit de datacenters en de rioolwaterzuivering, energie uit oppervlaktewater (TEO) en bodemenergie. Voor een kwart tot de helft van de stad is dat een optie. Of dat concreet haalbaar is hangt o.a. nog af van de bereidheid van de eigenaar om de bron te ontsluiten en de economische haalbaarheid van de warmtedistributie
- Voor alle lage temperatuurbronnen is ook duurzame elektriciteit nodig. Theoretisch is die zeker op te wekken, maar de verdeling van de opgave en de ruimtelijke inpassing zijn complexe vragen. Ook is het cruciaal om d.m.v. van opslag en balanceren van vraag en aanbod de impact of het elektriciteitsnet te beperken
- In 50% van de buurten, goed voor 72% van de totale warmtevraag, zijn met een warmtevraagdichtheid van >1.000 GJ/Ha kansrijk voor (LT) warmtenetten. 6 buurten liggen in de “twijfelzone” (500-950 GJ/Ha)

7 De beschikbaarheid van geothermie en groengas moet nader onderzocht worden

Implicaties

- Naast de technische beschikbaarheid is de economische haalbaarheid van belang. Daar wordt in het volgende hoofdstuk aandacht aan besteed
- Het is verstandig om zo snel mogelijk de potentie van geothermie in beeld te krijgen. Op basis van de uitkomsten van het SCAN onderzoek kan dit nader worden bekeken
- Daarnaast is het verstandig om de beschikbaarheid en potentie van de warmte uit de rioolwaterzuivering, datacenters en oppervlaktewater nader te verkennen
- Het of, hoe en waar inzetten van biomassa verdient een bredere politieke afweging, waarin o.a. de klimaatimpact en lange termijn perspectieven onderdeel van de afweging zijn
- De opwek van voldoende duurzame elektriciteit is ook van belang voor de warmtetransitie. In de uitwerking van de plannen is het van belang om per buurt ook de kansen voor het benutten van de daken voor opwek en voor opslag en balanceren van de warmtevraag mee te nemen. Daarnaast is het van belang om samen met de regio te kijken naar de kansen voor grootschalige opwek

Vervolgonderzoek

- Beschikbaarheid van de restwarmtebronnen, in het bijzonder de rioolwaterzuivering en datacenters
- Kansen geothermie: op basis van SCAN bepalen hoe kansrijk de Hilversumse ondergrond is en of er partijen zijn die opsporing willen invullen

- Wijze inzet groengas: hierin is met name ook van belang hoe groengas aan een buurt kan worden gekoppeld en of er perspectief is op duurzame beschikbaarheid
- Verdergaande afweging alternatieven per buurt: het verdient de aanbeveling om dit te doen in de context van het samen met de buurt opstellen van buurtenergieplannen

8 Hilversum heeft vijf alternatieven, die allen nog behoorlijke onzekerheden hebben

Warmtebron	Voorlopige conclusie
Warmtepomp	• voor bijna alle wijken een serieuze optie als label B isolatie voldoende is • valt vooral gunstig uit in buitenwijken vs. groen gas als de warmtevraag hoog is
Geothermie	• een onzekere optie qua beschikbaarheid • voor tien buurten de voorkeursvariant • mocht het beschikbaar zijn dan is het voor 16-27 buurten een mogelijk alternatief
LT-net	• LT-netten zijn in 58% van de buurten een optie op basis van kosten • Bronnen zijn bepalend voor uitkomsten per buurt, de beschikbaarheid moet nog worden gevalideerd • Een 70 graden (MT) net is een serieus alternatief voor waar LT lastig is
Groengas	• Mits beschikbaar levert groengas in alle buurten een kostenbesparing op, gemiddeld 19% • Het volume dat naar schatting in 2030 beschikbaar is, is echter beperkt; o.b.v. de huidige verdeling zou dit maar voldoende zijn voor maar 5-12 buurten • Het beschikbare volume kan het beste toegepast worden daar waar het de relatief grootste kostenbesparing oplevert
Waterstof	• Voor 60% van de buurten economisch gezien een optie, maar op basis van beschikbaarheid is toepassing in de gebouwde omgeving voor 2030 niet waarschijnlijk.

De belangrijkste onzekerheden zijn:

- Is geothermie wat betreft ondergrond, business case en draagvlak mogelijk?
- Is isolatie tot label B voldoende voor LT alternatieven en haalbaar voor monumenten?
- Zijn (LT/MT) warmtenetten haalbaar in Hilversum?
- Over welk volume groengas en/of waterstof kan Hilversum aanspraak maken (na 2030)?

9 Er zijn nog weinig robuuste keuzes te maken waardoor er adaptief beleid nodig is

Nationale kosten

- Als uitgangspunt is gesteld dat de transitie woonlastenneutraal is voor bewoners. Uit de analyse blijken de nationale kosten echter overal te stijgen. Omschakeling naar het alternatief met de laagste nationale kosten is nog niet volledig rendabel
- Voor de meeste gebouwen leidt isolatie tot label B, tot een stijging van de nationale kosten met gemiddeld 20%.
- Hoewel de warmteoplossing overal nog onzeker is, kan wel op korte termijn naar label D worden geïsoleerd
- De stap naar label D kan voor eindgebruikers al wel kostenneutraal uitvallen. Door subsidies en besparing op energiebelasting zal het rendement voor isolatie positiever zijn. Dit geldt voor de 21.000 woningen met een E, F of G-label
- Voor buurten met veel utiliteitsgebouwen is de stijging beperkter. Isolatie leidt hier tot een sterkere daling van de warmtevraag. Daarom lijken er kostentechnisch kansen te liggen

Robuustheid alternatieven & impact scenario's

- Alle buurten hebben meerdere alternatieven met vergelijkbare kosten, waardoor er geen duidelijke voorkeur uitgesproken kan worden
- Lage temperatuur (eWP of LT-netten) ligt wel voor de hand bij nieuwere bouw en utiliteit.
- Als hernieuwbaar gas en geothermie niet beschikbaar komen, zal er een verschuiving naar elektrische warmtepompen

plaatsvinden. In de helft van deze buurten hebben LT- of MT-netten dan echter ook vergelijkbare kosten

- Toepassing van groengas of waterstof in buurten met een relatief lage waarde, kan in ieder geval worden uitgesloten (nieuwbouw, utiliteit)
- In 2025 dient het standpunt rondom hernieuwbaar gas bijgesteld te worden o.b.v. de voortschrijdend inzichten
- Voor het overgrote deel van Hilversum verandert het voorkeursalternatief onder verschillende scenario's. Omdat er nog weinig robuuste keuzes zijn te maken is er adaptief beleid nodig

10 Een stapsgewijze aanpak versnelt waar er al robuuste keuzes zijn en reduceert onzekerheden

Adaptief beleid doet het meeste recht aan de onzekerheden die er nog zijn en de keuzeruimte per buurt. Dit betekent:

- Werk in stappen toe naar het eindbeeld
- Begin met de isolatie tot midden-temperatuur (MT+) en waar mogelijk meer, als robuuste eerste stap
- Verklein onzekerheden door gericht de onderzoeksvragen te beantwoorden met partners

Bijlage III – Participatierapport Transitievisie Warmte

1 Inleiding

Voor het opstellen van de Transitievisie Warmte is van maart tot en met juli 2021 een bewonersparticipatietraject uitgevoerd. De warmtetransitie heeft betrekking op de gehele samenleving. Tijdens deze ronde van het participatietraject lag de focus specifiek op bewoners – het gaat immers over hun woning en hun woonomgeving. De gemeente Hilversum kan en wil geen plan maken zonder de inbreng van de bewoners. Voor een goed plan is het essentieel te weten wat zij belangrijk vinden, wat hun zorgen zijn en hoe ze ondersteund en betrokken willen worden. Daarnaast was er ook aandacht voor de inbreng van ondernemers en jongvolwassenen. Om zo vanuit diverse invalshoeken een breed beeld te krijgen bij de belangen, zorgen en behoeften uit de samenleving. In dit verslag staan de opzet en doelen van het participatietraject, de communicatie, een overzicht van de georganiseerde activiteiten en een impressie van de resultaten.

De ketenpartners - netbeheerder Liander, woningcorporaties Dudok Wonen, Het Gooi en Omstreken en De Alliantie, Waterschap Amstel, Gooi en Vecht, energiecoöperaties HilverZon en HET - en de Green Deal-coaches Kantoren en Media zijn geconsulteerd in het kader van de verkenning door Next2Company, gedurende de periode van mei 2020 tot en met maart 2021. Samen met hen zijn onder meer de doelen en uitgangspunten, zoals vastgesteld in het Startdocument, voor de Transitievisie Warmte opgesteld.

2 Doelen en opzet participatie

Met het participatietraject wil de gemeente:

- De kwaliteit van de Transitievisie Warmte (en de buurtuitvoeringsplannen) verbeteren;
- Inzicht krijgen in de belangen, overwegingen, zorgen en kansen en dilemma's die onder de bewoners leven bij het (klaar voor) aardgasvrij maken van hun huizen;
- Inzicht krijgen in hoe zij in het vervolgtraject geïnformeerd, betrokken en ondersteund willen worden bij het (klaar voor) aardgasvrij maken van hun huizen;
- De uitgangspunten voor de Transitievisie Warmte toetsen op herkenbaarheid en volledigheid.

Gezien de doelen was het traject zo ingericht dat we de dialoog aan konden gaan met een diverse en representatieve groep van bewoners (met verschillende achtergronden, kennisniveaus, leefstijlen, ideeën en uit verschillende buurten). Het participatietraject was ingedeeld in twee fasen: 1) de verkenning om een eerste beeld te krijgen van wat er leeft en 2) de verdieping om verder in te gaan op thema's die de verkenning oplevert. De verkenning bestond uit een enquête. De resultaten van de enquête gaf een eerste beeld van de thema's die leven.

De thema's uit de enquête zijn in bijeenkomsten verder uitgediept. Er zijn vier focusgroepen georganiseerd en één brede bewonersbijeenkomst. Voor de focusgroepen zijn bewoners uitgenodigd op basis van steekproeven verdeeld over de verschillende Hilversumse wijken. Ook bewoners die

in de enquête hadden aangegeven mee te willen denken in het vervolgtraject zijn hiervoor uitgenodigd.

Daarnaast is er een bijeenkomst voor ondernemers en een bijeenkomst voor jongeren georganiseerd. In verband met de coronamaatregelen waren deze bijeenkomsten allemaal digitaal. De voorbereiding en begeleiding van de focusgroepen en de openbare bijeenkomst werd verzorgd door een extern bureau, Bureau Buhrs. In totaal hebben ruim 100 mensen deelgenomen aan de verschillende bijeenkomsten.

De data van de verschillende activiteiten waren als volgt:

• 25 maart t/m 11 april	Enquête
• 3 juni	Bijeenkomst met ondernemers
• 15 en 23 juni	Focusgroep bijeenkomsten
• 1 juli	Jongerenbijeenkomst
• 5 juli	Brede bijeenkomst

3 De communicatie

Om bewoners te informeren over het participatieproces zijn verschillende middelen ingezet: persberichten, artikelen raadhuis-aan-huispagina in de Gooi en Eembode, social media kanalen gemeente Hilversum, advertenties op Facebook, e-mails aan bewonersverenigingen, communicatiekanalen van partners zoals HET, HilverZon, Duurzaam Bouwloket en Hilversum100, digitale nieuwsbrief gemeente en de webpagina Hilversum Aardgasvrij.

Daarnaast is het platform www.bouwenaanhilversum.nl ingezet. Via dit platform werd onder meer de enquête onder de aandacht gebracht, de resultaten gedeeld, de bijeenkomsten aangekondigd en verslagen gedeeld. Deelnemers van de focusgroep bijeenkomsten kregen eigen inloggegevens waarmee enkel zij toegang kregen tot het concept verslag van hun eigen bijeenkomst. Hierop konden zij nog reageren en nabranders doorgeven voordat het verslag openbaar werd.

Bouwen aan Hilversum werd ook ingezet om bewoners van Hilversum stellingen voor te leggen over verduurzamen en de energietransitie. Dit gebeurde in de vorm van een drietal polls, waar zij met 'eens' of 'oneens' op konden reageren. Op de polls is er tussen de vierendertig tot vijfenzeestig keer gereageerd met 'eens' of 'oneens', en onder elke poll zijn er tussen de zes en twaalf geschreven reacties achter gelaten.

4 Overzicht activiteiten en impressie resultaten

Enquête

Doel

In de eerste fase van het participatietraject werd een online enquête afgenomen. Deze enquête gaf een eerste beeld van de thema's die leven onder inwoners. Deze vormden de input voor de tweede, verdiepende fase.

Doelgroep

Voor het onderzoek zijn alle 2.174 leden van het Burgerpanel Hilversum uitgenodigd. Hiervan hebben 1.042 leden de vragenlijst ingevuld: dit is een respons van 48 procent. Dat is ruim voldoende om betrouwbare uitspraken te kunnen doen. Ook Hilversummers die geen lid zijn van het Burgerpanel konden meedoen aan het onderzoek. Via een open link is de vragenlijst 307 keer ingevuld. In totaal hebben 1.349 mensen meegedaan aan het onderzoek.

Programma

De vragenlijst kon worden ingevuld van 25 maart tot en met 11 april 2021 en werd door middel van een e-mail met de panelleden gedeeld. Daarnaast werd de openlink onder meer gedeeld op het platform bouwenaanhilversum, website Duurzaam Bouwloket, digitale nieuwsbrieven, Facebookpagina gemeente, advertenties op Facebook, raadhuis aan huispagina in de Gooi- en Eembode, persbericht en e-mails aan bewonersverenigingen en partners zoals de energiecoöperaties en Hilversum100.

Impressie resultaten

Hieronder staat een aantal bevindingen uit de resultaten van de enquête:

Achtergrond woningen

- 77% van de respondenten is particuliere woningeigenaar.

Bekendheid met aardgasvrij wonen

- Het grootste deel van de inwoners is enigszins bekend met de overstap naar aardgasvrij wonen. Een kwart weet er vrij veel over, en 60 procent weet er een beetje van.

- Bijna een derde van de inwoners weet waar ze terecht kunnen om vragen te stellen over het aardgasvrij maken van hun woning. Ruim twee op de drie inwoners weet dit dus niet.

Houding t.a.v. aardgasvrij wonen

- Aan de panelleden is gevraagd een rapportcijfer te geven over hoe zij kijken naar de overstap van aardgas naar een andere duurzame warmtevoorziening. Het gemiddelde rapportcijfer is een 6,0.
- Inwoners die minder positief zijn noemen vooral als argument dat aardgas een schone energiebron is, en dat het voor hen te duur is om hun woning om te bouwen.
- Jongere inwoners zijn positiever dan oudere inwoners over de warmtetransitie.
- 57% van de respondenten maakt zich zorgen over de warmtetransitie. Deze zorgen gaan voornamelijk over de kosten.

Gedrag

- Zes op de tien inwoners (64%) zetten hun verwarming lager om energie te besparen. De helft van de inwoners (53%) zorgt voor extra isolatie van de woning of dubbel/triple glas (51%).
- Een kwart van de inwoners is van plan om binnen enkele jaren meer besparingsmaatregelen toe te passen. Hiertegenover staat ook een kwart die dit niet van plan is. Deze laatste groep vindt dat er al voldoende maatregelen zijn genomen afgelopen jaren, het te duur is of dat men in een huurwoning of appartement woont. Daarnaast willen inwoners graag weten wat voor plannen de gemeente heeft, uit vrees dat de plannen over enkele jaren worden aangepast.

Voorwaarden alternatieve warmtebron

- Betaalbaarheid is genoemd als belangrijkste voorwaarde voor een alternatieve warmtebron, dit geldt voor acht op de tien inwoners (80%).

Betrokkenheid

- Een groot deel van de inwoners wil graag betrokken zijn bij plannen rondom de warmtetransitie. De helft doet dit graag via een online enquête (52%) of wil reageren wanneer er een concreet plan ligt (44%).
- Om de woning aardgasvrij(klaar) te maken is vooral behoefte aan advies (60%) en laagdrempelige informatie (54%). Ook heeft een groot deel (46%) behoefte aan financiering in de vorm van een subsidie of lening.

Focusgroepen

Doel

Bij de focusgroep stond een open dialoog centraal met het doel zorgen en belangen te inventariseren, kansen inzichtelijk te maken en op te halen hoe bewoners betrokken willen worden in het vervolg – zoals bij de buurtuitvoeringsplannen.

Doelgroep

Voor de focusgroepen zijn bewoners uitgenodigd op basis van steekproeven in verschillende wijken in Hilversum. Op deze manier werden mensen verspreid over de stad met verschillende mate van betrokkenheid en verschillende kennisniveaus betrokken bij het traject, resulterend in vier groepen. Daarnaast zijn de Hilversummers uitgenodigd die in de enquête hebben aangegeven mee te willen denken over verduurzamen en aardgasvrij.

Programma

Verdeeld over twee avonden werden via Zoom vier bijeenkomsten georganiseerd. Alle bijeenkomsten werden voorgezeten door een onafhankelijke voorzitter van Bureau Buhrs. Daarbij werd ook Mentimeter ingezet. Bij twee van de vier bijeenkomsten was wethouder Klimaat & Energie aanwezig voor een introductie en volgde een uitgebreid gesprek met en tussen de deelnemers. Bij de derde bijeenkomst werden de gesprekken gevoerd aan de hand van verschillende poll-vragen in Zoom. Bij de vierde groep was een landschapsarchitect aanwezig om meer te vertellen over wat verduurzamen betekent voor de stad. Daarna konden deelnemers vragen stellen en gingen zij met elkaar en de gemeente in gesprek.

Impressie resultaten

Collectiviteit

- Collectiviteit was een belangrijk onderwerp tijdens de bijeenkomsten. Deelnemers vroegen zich bijvoorbeeld af of ze er alleen voorstonden of dat ze de energietransitie ook samen met de buurt kunnen oppakken. Meerdere deelnemers willen samen met hun burens willen optrekken, voor bijvoorbeeld isoleren en het plaatsen van zonnepanelen.
- Voor VVE's is verduurzamen toch een lastige opgave. De mening binnen een VVE kan nog wel eens verschillen. Een deelnemer noemde als reactie daarop dat het goed zou zijn om de bewoners die niet willen verduurzamen te verplichten mee te doen.
- Over het toepassen van dwang op bewoners die niet mee willen doen zijn de meningen verdeeld. Een deelnemer zegt dat dwang een logische stap is, omdat we nu eenmaal in een situatie zitten waarin verduurzaming en warmtetransitie

onvermijdelijk is. Een andere deelnemer ziet liever andere oplossingen, zoals het inzetten op een goede subsidieregeling of korting vanuit de gemeente en het profiteren van schaalvoordelen door het vormen van een collectief.

- Ook andere thema's worden genoemd die in gezamenlijkheid opgepakt kunnen worden, zoals opslaan van energie of water, vergroenen of het delen van de auto worden genoemd.
- Er is een behoefte aan instrumenten en begeleiding voor bewoners om collectief – vanuit de samenleving - aan de slag te gaan met de warmtetransitie.

Informatievoorziening

- Deelnemers zijn op zoek naar concrete informatie: Wat zijn de kosten? Wat levert het op? Hoe pak je het aan? Waar krijg je hulp? Hoe word je ontzorgd? Maar ook: Hoe neem je kleine stapjes?
- Er is behoefte aan duidelijkheid over welke maatregelen eigenaren kunnen treffen ongeacht de bronkeuze, en welke maatregelen afhankelijk zijn van de warmtebron.
- Een suggestie die werd gedaan was een routekaart te publiceren, waarin per stap en/of per bouwjaar wordt aangegeven wat mensen in Hilversum kunnen doen als het gaat om de warmtetransitie. Onafhankelijk advies wordt gewaardeerd. Zoals een energiecoach of het inhuren van een technisch expert.
- Aan de informatie vanuit leveranciers hechten de deelnemers minder waarde, omdat deze volgens vooral gericht is op verkoop en daardoor niet altijd betrouwbaar.
- Informatie moet volgens de deelnemers vaker en via meer kanalen verspreid worden en deze meer gericht zijn op bewustwording. Bewonersbijeenkomsten zouden hierbij

kunnen helpen, tevens voor het uitwisselen van kennis.

- Een deel van de deelnemers was van mening dat er meer ambitie moet komen vanuit bewoners en dat hen daarom meer regels en verplichtingen moeten worden opgelegd. Het aanwijzen van wijken zou hier eventueel bij kunnen helpen.

Alternatieve warmtebronnen

- Er zijn weinig sterke voorkeuren of afkeuren geuit ten aanzien van alternatieve warmtebronnen.
- Lokaal eigendom van collectieve warmtebronnen wordt over het algemeen positief beoordeeld.
- Waar een oplossing om een gebiedsgerichte aanpak vraagt, zien de meeste bewoners dat als wenselijk.
- Overig
- De ambitie die de gemeente heeft gesteld met betrekking tot klimaatneutraal en aardgasvrij wordt door sommigen als te ambitieus gezien en anderen vinden dat het tempo omhoog mag.
- Isolatie van monumentale woningen is een discussiepunt. Daar zijn veel beperkingen, bijvoorbeeld bij glasisolatie.
- Het idee kwam naar voren beter in te spelen op verhuizingen. Bijvoorbeeld door een informatiepakket aan te bieden. Zo ontzorg je de bewoners en het is een vorm van 'zachte dwang' om de juiste maatregelen te treffen.
- Betaalbaarheid is een veel genoemde voorwaarde, en daarmee ook een zorg, voor de transitie – al zijn er wel al bewoners die vooral de mogelijkheden daarvan zien.

Bijeenkomst ondernemers

Doel

Met deze bijeenkomst wilde de gemeente inzichtelijk maken welke kansen en belemmeringen ondernemers zien en ervaren voor het verduurzamen van hun vastgoed binnen de gemeente Hilversum.

Doelgroep

Ongeveer 25 ondernemers waren uitgenodigd via het netwerk van de Green Dealcoach Kantoren en via het netwerk van het team Economie van de gemeente Hilversum. Uiteindelijk waren 6 ondernemers bereid deel te nemen aan deze Zoombijeenkomst. Na een ronde nabellen waren er niet nog meer ondernemers bereid hier tijd in te investeren. Als reden gaven ze aan dat ze op dit moment andere prioriteiten hadden. Desondanks de kleine groep is er een goed gesprek gevoerd en is er een eerste beeld gevormd van de kansen, belemmeringen en de betrokkenheid rondom verduurzaming van hun vastgoed.

Programma

Wederom stond de dialoog bij deze bijeenkomst centraal. Het gesprek werd gevoerd via Zoom. Aanwezig waren vanuit de gemeente de projectleider Transitievisie Warmte en een medewerker technisch vastgoedbeheer. De bijeenkomst werd voorgezeten door de Green Dealcoach Kantoren.

Impressie resultaat

Tijdens het gesprek met de ondernemers deelden zij welke kansen en belemmeringen zij zien en ervaren voor het verduurzamen van hun vastgoed. Verder kwamen de verwachtingen en behoeften wat betreft isoleren en de overstap naar aardgasvrij

aan bod. Belangrijke aandachtspunten zijn de koppelkansen, zoals slimme energiesystemen die aansluiten bij de warmtevraag en – aanbod van een cluster, en flexibiliteit in de planvorming. Ook moet goed na worden gedacht over de rol van de gemeente, welke kan variëren van trekker tot facilitator. Tot slot vonden deelnemers het belangrijk dat er draagvlak komt en mensen worden geactiveerd. De gemeente moet volgens hen haar inwoners, bedrijven en andere stakeholders blijven betrekken om de transitie tot een succes te maken.

Kansen, belemmeringen en oplossingen

- Energie besparen werd allereerst gezien als een belangrijke stap om te verduurzamen.
- Verbinden van de warmtetransitie en de bijbehorende isolatie en besparingsmaatregelen aan andere onderwerpen die leven binnen de samenleving van Hilversum
- Impact maken door het isoleren, besparen en aardgasvrij-klaar maken te koppelen aan andere duurzaamheidsbeleidsdoelstellingen.
- De terugverdientijd en de hoogte van de investeringen zijn belangrijk – deze kunnen zowel een kans als een belemmering vormen.
- Het inzichtelijk maken van de kosten en baten en de juiste momenten om actie te ondernemen. Inwoners verleiden om stappen te zetten in het kader van isoleren en besparingsmaatregelen, dan wel het volledig aardgasvrij-klaar maken.
- Inzichtelijk maken waar mensen terecht kunnen voor informatie en ondersteuning.
- Er is moeite om elkaar te vinden vanwege een versplintering in aanpak en ieder voor zich mentaliteit.

- De gemeente die een voortrekkers rol op haar moet nemen en daarbij het goede voorbeeld moet geven, maar dit op dit moment nog niet altijd volledig doet volgens sommige deelnemers.
- Panden die recent aangekocht zijn, zijn gemakkelijker te verduurzamen (omdat deze bijv. nog niet bewoond zijn en er verbouwingen moeten plaatsvinden), dan panden die al jaren in bezit zijn.
- Monumentale panden zijn moeilijker te verduurzamen vanwege de complexiteit en regelgeving.

Betrokkenheid

De deelnemers gaven aan graag betrokken te blijven bij de vervolgstappen. Verder werd de gemeente aangespoord om in te zetten op een lokale aanpak (buurniveau), een hoge mate van betrokkenheid en flexibiliteit bij de planvorming.

Bijeenkomst jongvolwassenen

Doel

Deelnemers deelden tijdens de digitale bijeenkomst ideeën en de drempels die ze ervaren in het kader van de warmtetransitie. Ze dachten mee met de gemeente over de verwachtingen en behoeften wat betreft de overstap naar aardgasvrij. Ook het vraagstuk hoe de doelgroep jongvolwassenen te betrekken in de transitie naar aardgasvrij stond centraal.

Doelgroep

De bijeenkomst was voor jongvolwassenen van 18 tot en met 35 jaar. De bijeenkomst. Deze werd georganiseerd in samenwerking met JongRES en werd via verschillende kanalen verspreid, waaronder Hilversum100, de social media kanalen

van Hilversum en de kanalen van JongRES. Het bereiken van deze doelgroep was lastig, 5 jongvolwassen Hilversummers hebben meegedaan aan het gesprek. In het vervolg, bijvoorbeeld bij buurtuitvoeringsplannen, moet extra aandacht en tijd genomen worden om deze doelgroep te bereiken.

Programma

Wethouder Klimaat & Energie opende de zoombijeenkomst gevolgd door een introductie van de voorzitter namens JongRES en de projectleider Transitievisie Warmte van de gemeente. Het gesprek met de jongeren werd gevoerd op basis van een aantal stellingen.

Impressie resultaat

- Het waarom van de energietransitie was voor de deelnemers duidelijk.
- Ze wilden een beter beeld van (tussentijdse) doelen van de gemeente. Ze wisten niet goed waar ze als bewoners aan toe zijn.
- Er leefden veel vragen onder de deelnemers. Zoals wie hun kan helpen bij het verduurzamen dan wel aardgasvrij klaar of aardgasvrij maken van de woning. En of deze partijen dan wel betrouwbaar zijn. Ook vroegen ze zich af of er voorbeelden zijn van het aardgasvrij maken voor hun type huis. Maar ook vragen over de technieken en de welstandsnota kwamen aan bod.
- De jongvolwassenen gaven aan het als een uitdaging te zien om burens, huurders van panden, expats, en andere Hilversummers te overtuigen om mee te doen met de warmtetransitie. Daarom is het belangrijk om te focussen op de voordelen die het verduurzamen van een huis met zich

meebrengen, zoals comfort en het terugverdienen van je investering.

- De deelnemers zagen een faciliterende rol weggelegd voor de gemeente.

Brede participatiebijeenkomst

Doel

Na de focusgroepen werd een brede digitale bijeenkomst georganiseerd. Het doel van deze bijeenkomst was bewoners te informeren over de transitieopgave waar Hilversum voor staat. Daarnaast werden een aantal thema's die in de focusgroepen naar voren kwamen getoetst en besproken.

Doelgroep

Bewoners van Hilversum.

Programma

De bijeenkomst was digitaal via zoom. Ook werd Mentimeter gebruikt om bewoners vragen te stellen. Na een videoboodschap van wethouder Klimaat & Energie volgde een introductie door de programmamanager Energietransitie. Daarna werd in drie deelsessies gediscussieerd over drie verschillende onderwerpen binnen de transitievisie. In iedere deelsessie waren medewerkers van de gemeente aanwezig en een expert over het onderwerp.

Impressie resultaten

- Deelsessie Winst voor je woning
- Deelnemers geven aan meer informatie aangereikt te willen krijgen over leningen en subsidies die er zijn en over hoe ze de verduurzaming van hun eigen huis het beste kunnen aanpakken.

- Ook zien deelnemers graag meer voorbeelden en zouden zij graag van elkaar leren en ervaringen uitwisselen.
- Ieder type woning heeft een eigen aanpak nodig.

Deelsessie Verduurzamen oppakken met je burens

- Deelnemers zien vooral belemmeringen in het aanpakken van verduurzaming van woningen binnen een VVE vanwege het verschil in bereidheid. Hoe verdeel je bijvoorbeeld de kosten? Ook daarbij gaven sommige deelnemers aan dat het handiger zou zijn als er meer regelgeving zou worden opgelegd vanuit het rijk.
- Er is een sterke behoefte aan specifiekere informatie over de desbetreffende woningen of panden en waar de deelnemers deze informatie kunnen opdoen.

Deelsessie Koppelen van andere opgave aan de energietransitie

- Elektrisch rijden wordt als koppelkans en dat de infrastructuur hiervoor op orde gebracht moet worden.
- De discussie over koppelkansen ging snel de andere kant op, maar zeker ook een interessante kant.
- De energietransitie moet planmatig worden opgepakt. Dit komt omdat we nog niet veel weten over de langere termijn.
- Onderzoeken moeten daarbij niet worden uitgesteld. Er moet gedurfd worden om bepaalde technieken te kiezen.
- Een aantal deelnemers geeft aan dat deze transitie voor sommige bewoners te ingewikkelde materie is. Een oplossing zou daarom kunnen zijn om de bal niet bij bewoners of een initiatief te leggen, maar bij de gemeente. Wel zou je daarbij op wijkniveau een bepaalde keuze voor kunnen leggen, om te peilen hoe mensen erin staan.
- Veel mensen zijn nu vooral aan het wachten, omdat ze bang

zijn nu een verkeerde keuze te maken en daardoor later meer te moeten betalen.

- Voorlopers zouden een financieel voordeel moeten krijgen.
- Tot slot werd gezegd dat het zou schelen als geregeld wordt dat er één zelfde prijs is voor iedereen, ook als er meerdere aanbieders zijn.

5 Tot slot

Ruim 1300 Hilversummers hebben de enquête ingevuld. Rond de 100 mensen namen deel aan de bijeenkomsten. De resultaten geven voor het opstellen van de Transitievisie Warmte een goed eerste beeld van de belangen, zorgen, kansen en overwegingen van bewoners. In deze fase van de visie was niet het streven om zoveel mogelijk mensen te spreken. Gezien de participatiedoelen wilde de gemeente een gesprek met een vertegenwoordiging van mensen uit verschillende buurten en met verschillende achtergronden. Met de inzet van focusgroepen is dat gelukt. Uit het aantal aanmeldingen voor de bijeenkomsten, de reacties van ondernemers en de reacties van aanwezige bewoners kan geconcludeerd worden dat de urgentie om mee te denken over dit onderwerp mist bij bewoners en ondernemers. Het leeft vooralsnog niet. In de volgende fase richting uitvoering (bij het opstellen van buurtuitvoeringsplannen) is betrokkenheid van bewoners essentieel. Het gaat over hun woning en hun woonomgeving. Er wordt dan intensief ingezet op participatie.

Bijlage IV – Afwegingskader energie-initiatieven gemeente Hilversum

Aanleiding

De energietransitie is een enorme uitdaging. Niet alleen voor de gemeente, maar voor iedereen: alle inwoners en ondernemers hebben ermee te maken, thuis en op het werk. Huizen en andere gebouwen moeten geïsoleerd worden, er moet een alternatief komen voor aardgas, we gaan elektrisch rijden en onze eigen elektriciteit opwekken. De gemeente heeft een belangrijke taak om als regisseur al deze veranderingen in goede banen te leiden en er voor te zorgen dat iedereen mee kan komen in dit proces. Maar het meeste werk moeten we met z'n allen doen: burgers, bedrijven en instellingen. Soms zelfstandig, vaak ook in samenwerking met elkaar. Daar ontstaan allerlei initiatieven voor van burgers en bedrijven. De gemeente wil veel van die initiatieven ondersteunen, zo lang ze bijdragen aan het gezamenlijke doel van de energietransitie.

Om te kunnen bepalen welk initiatief ondersteund moet of kan worden, op welke manier en in welke mate, is een afwegingskader nodig. De Rekenkamer van de raad heeft dat ook aanbevolen op basis van onderzoek en het college van B&W heeft die aanbeveling overgenomen. Een afwegingskader biedt duidelijkheid aan initiatiefnemers om een beeld te krijgen van wat van hen wordt verwacht en wat ze van de gemeente kunnen verwachten. Daarbij is het een houvast voor iedereen binnen de gemeentelijke organisatie die met dergelijke initiatieven te maken heeft.

Wat is een energie-initiatief?

Een initiatief is meer dan een goed idee. Het is een samenwerking om een doel te bereiken dat voor meer mensen of bedrijven interessant is. Een energie-initiatief beoogt een bijdrage te leveren aan de transitie naar duurzame energie: het gaat over besparing op gebruik van energie, opwekking van duurzame energie en/of het gebruik daarvan en/of het mogelijk maken of bevorderen daarvan.

Energie-initiatieven kunnen sterk onderling verschillen in aanpak, persoonlijke invulling, fasering, grootte, inhoud etc. We gaan er echter van uit dat elk initiatief om –uiteindelijk- te kunnen slagen, aan drie aspecten inhoud geeft, in te delen volgens de trits hoofd, hart en handen.

- Hoofd: het zakelijke; de rationele onderbouwing: is het doordacht?; we zien graag een helder plan, inclusief een beeld van de benodigde financiën en mogelijke risico's.
- Hart: het waarom van dit project; de motivatie om er warm voor te lopen en ook anderen er in mee te krijgen; wat is het draagvlak en de maatschappelijke meerwaarde?
- Handen: de uitvoeringkracht in de praktijk; kan de initiatiefnemer het waarmaken?; is er voldoende expertise en capaciteit bij de initiatiefnemer?; Wat is de eventuele benodigde rol van de gemeente in het vervolg van dit initiatief?

We toetsen of een initiatief in voldoende mate doordacht (hoofd), gewild (hart), en uitvoerbaar (handen) is.

Energie-initiatief aanmelden

Het proces om tot een energie-initiatief te komen doorloopt diverse stadia. De gemeente onderscheidt een verschil in ondersteuning bij deze stadia. De belangrijkste stadia die de gemeente ziet zijn:

1. Ideevorming: er is een initiatiefnemer of groepje van initiatiefnemers die een idee hebben voor een alternatieve energieoplossing in Hilversum in het kader van de energietransitie. Bij dit idee is men nog zoekende over de scope, mogelijkheden, haalbaarheid, inpassing, andere stakeholders, etc. Het idee is nog niet zover dat het tot een concreet project is samen te vatten.
2. Energie-initiatief: van idee komen initiatiefnemers tot een concreet projectvoorstel, waarin de volgende zaken op hoofdlijnen zijn uitgewerkt:
 - a. Doel;
 - b. Resultaat;
 - c. Aanpak;
 - d. Organisatie en betrokkenen en rolverdeling;
 - e. Draagvlak;
 - f. Begroting;
 - g. Looptijd;
 - h. Vraag aan de gemeente.

Ad1.

In het stadium van idee kunnen initiatiefnemers een verkennend gesprek aanvragen met een medewerker van het team energietransitie. Doel van dit gesprek is om gezamenlijk te bepalen of:

- het idee haalbaar en realistisch wordt geacht op basis van een globale toets op de criteria die hieronder worden beschreven bij de beoordeling van een energie-initiatief;
- welke vormeisen de gemeente stelt om het tot een energie-initiatief te brengen;
- welke mogelijke rol de gemeente kan vervullen indien het idee tot een energie-initiatief wordt gebracht;

Hierbij hanteert de gemeente het uitgangspunt dat het idee door initiatiefnemers zelf tot een energie-initiatief wordt gebracht. De gemeente zal het idee daarom in principe niet overnemen en/of zelf initiatiefnemer worden.

Ad2.

Op het moment dat initiatiefnemers al dan niet na een verkennend gesprek met de gemeente een idee tot een energie-initiatief weten te brengen, kunnen zij hun initiatief via de gebruikelijk route -zoals bij ruimtelijke initiatieven- aanmelden bij de gemeente via de website. Het initiatief komt dan terecht bij het team energietransitie, dat het ook beoordeelt aan de hand van de hieronder beschreven aspecten en criteria. Daarbij krijgen de initiatiefnemers een interne accounthouder energie-initiatieven toegewezen, die de contacten onderhoudt en zorgt voor de interne coördinatie, nodig om tot een integrale en gewogen toetsing en advies te komen. Deze toetsing en advies wordt voorgelegd aan de verantwoordelijk portefeuillehouder. In het advies wordt een voorstel gedaan of en de wijze waarop het initiatief kan worden ondersteund, welke personele en financiële consequenties dit heeft en welke rol en instrumentarium de gemeente daarvoor wil inzetten. Op basis van het besluit van de portefeuillehouder vindt een vervolgesprek plaats met

de initiatiefnemer(s). Indien dit besluit tot gevolg heeft dat er aanvullende middelen nodig zijn, dan zal daarvoor een college- en raadsvoorstel worden opgesteld.

Aspecten van afweging

Als het gaat om een volwaardig initiatief, of een plan met de mogelijkheid om dat te worden, dan zijn er nog wat aspecten die de gemeente afweegt bij de vraag om ondersteuning. Daarvoor sluiten we aan bij de afwegingskaders die de gemeente al heeft:

1. Het Ruimtelijk Intake Team (RIT) gebruik een afwegingskader om initiatieven met ruimtelijke aspecten te wegen. De uitkomst van deze weging heeft vier mogelijkheden: ja, ja mits, nee tenzij en nee.
2. Vanuit de Omgevingsvisie ontwikkelt de gemeente momenteel een afwegingskader op basis van de Sustainable Development Goals van de Verenigde Naties, ook wel de Global Goals genoemd. Doel van het afwegingskader is het integraal afwegen van keuzes. De Hilversumse identiteit staat centraal: “past dit initiatief bij ons en wie we willen zijn in 2040?”;
3. Daarnaast hanteren de buurtcoördinatoren ook een checklist voor wijkinitiatieven.

Voor de inwoners van Hilversum maakt het niet zoveel uit hoe de gemeente het georganiseerd heeft, als de wijze waarop maar eenduidig en herkenbaar is. Het is daarom belangrijk dat de manier waarop de verschillende afdelingen met initiatieven omgaan veel overeenkomst hebben.

Bij de energietransitie komen daar nog andere overwegingen bij kijken: we kijken niet alleen of een initiatief wel past binnen alle bestaande regels, beleid en uitgangspunten, maar eerder draaien we het om: als het een goed initiatief lijkt dat innovatief is (inhoudelijk, procesmatig en of in de samenwerking) en bijdraagt aan de energietransitie proberen we het mogelijk te maken. Een transitie betekent immers dat we dingen anders moeten gaan doen dan tot nu toe, daar passen nieuwe initiatieven bij. Problemen van vandaag aanpakken met de oplossingen en denken van morgen.

Bovendien is Hilversum niet de enige gemeente die zoekt naar mogelijkheden om de afspraken uit het Klimaatakkoord uit te voeren. Daar waar we van collega's kunnen leren, zullen we dat natuurlijk niet nalaten.

Kort samengevat wordt een initiatief (dat voldoet aan de hoofdhart-handen aspecten) naast het **bestaande beleid** gelegd, wordt het getoetst aan **wet- en regelgeving** en wordt de ondersteuningsvraag afgewogen met de **financiële en personele mogelijkheden** van de gemeente. Ook belangrijk is hoe het initiatief past binnen, of aansluit bij al **bestaande initiatieven en netwerken** binnen Hilversum of daar buiten, zoals de energiecoöperaties, Hilversum100, bedrijvenverenigingen, woningcorporaties, etc., net wat van toepassing en relevant is. Tenslotte is er een afweging te maken over de **rol van de gemeente** bij het betreffende initiatief. Hieronder wordt per criterium kort toegelicht waarop wordt getoetst.

Bestaand beleid

De belangrijkste beleidstoets voor energie-initiatieven is het nationale Klimaatakkoord en de daaruit voortvloeiende Regionale Energie Strategie (RES) en de Transitievisie Warmte. Leidend is daarbij steeds de beperking van uitstoot van CO₂ en andere broeikasgassen. Maar er is natuurlijk veel meer beleid relevant, afhankelijk van het initiatief dat zich aandient. Gaat het bijvoorbeeld over elektrisch rijden, dan is de Mobiliteitsvisie belangrijk, bij verduurzaming van een monumentaal pand is het Monumentenbeleid van belang en misschien ook de Woonvisie. Ten aanzien van bedrijven is al snel het economisch beleid in beeld en zo gauw er ruimtelijke consequenties zijn bij het initiatief komt de Omgevingsvisie en het Omgevingsplan (voorheen Bestemmingsplan) kijken.

Daar waar het initiatief raakt aan aanpalende beleidsvelden zal advies worden gevraagd aan de betreffende beleidsambtenaar en/of team.

Samengevat:

- De toetsing begint met de bijdrage aan de energietransitie doelstelling;
- Vervolgens vindt, op basis van een advies van betrokken beleidsambtenaar of -team, toetsing plaats met aanpalende beleidsvelden en of het daarmee niet in strijd is.

Wet- en regelgeving

Een initiatief moet natuurlijk wel legaal zijn, het moet voldoen aan bestaande wet- en regelgeving. Soms is het in een transitie nodig om de randen daarvan op te zoeken, of zelfs te kijken of er een uitzondering gemaakt kan worden, maar ook dat volgens de regels. En in dit geval binnen het bestuurlijk handelingsperspectief van de gemeente Hilversum. Anders zou een initiatief ook veel te kwetsbaar zijn: er hoeft maar iemand tegen te zijn en de rechter zal het initiatief verbieden.

Samengevat:

- Toetsing aan landelijke, provinciale en lokale wet- en regelgeving.

Financiële en personele mogelijkheden

Er moet veel gebeuren, we willen veel, maar het moet allemaal wel kunnen. En de mogelijkheden zijn beperkt. Als een initiatief zich aandient zal bekeken worden of het past binnen het bestaande jaarplan en de jaarbegroting, het budget. Als dat zo is, dan zijn er mogelijkheden. Past het niet, dan betekent dat óf uitstel (misschien kan het in het plan en begroting voor komend jaar opgenomen worden) óf een voorstel aan college en raad om de begroting aan te passen en het initiatief daarmee toch mogelijk te maken. In sommige gevallen is financiering door derden ook nog een optie: de provincie en het rijk hebben regelingen om bepaalde goede initiatieven te ondersteunen. De

gemeente kan daarbij meestal wel de weg wijzen. Daarbij is wel van belang dat initiatiefnemers zelf in staat zijn om het idee te vertalen in een concreet projectvoorstel/initiatief. De gemeente zal vanuit de eerder aangegeven noodzaak tot prioritering haar inzet geven op concrete initiatieven. Er is altijd bereidheid om van gedachten te wisselen over ideeën die potentiële initiatiefnemers hebben, maar de gemeente is terughoudend om in een fase van ideevorming het initiatief of trekkersrol over te nemen.

Samengevat:

- Toetsing op aansluiting op gemeentelijke prioriteiten en doelstelling;
- Toetsing op eigen draagkracht bij initiatiefnemers voor het initiatief.

Bestaande initiatieven en netwerken

De gemeente vindt het belangrijk dat initiatieven niet helemaal op zichzelf staan, maar relatie hebben met andere initiatieven, organisaties of netwerken binnen Hilversum (of zelfs daar buiten), dan wel van meerwaarde zijn op het verder versterken van dit netwerk. De gemeente stelt zich op het standpunt dat dit bijdraagt aan het verder professionaliseren van dit netwerk en het verbreden van de opgave en betrokkenheid van Hilversumse partijen. Bij energie-initiatieven komen dan al snel de energiecoöperaties, de Hilversum100, Stichting Natuur- en Milieueducatie of dergelijke organisaties in beeld. Voor bedrijven uiteraard ook de bedrijvenverenigingen. De kans van slagen

van een initiatief is mede afhankelijk van de betrokkenheid van dergelijke organisaties.

Daarbij is tevens van belang dat kennis, ervaringen en data in relatie tot het initiatief en bij de realisatie van het initiatief ook worden gedeeld met de Hilversumse samenleving en andere initiatiefnemers. De gemeente zal initiatiefnemers dan ook altijd vragen inzicht te bieden in de wijze waarop zij hieraan invulling denken te geven.

Tot slot hecht de gemeente aan een goede verbinding met en draagvlak in de buurt of wijk van het initiatief vanuit de gedachte dat elk initiatief raakt aan de belangen van inwoners en of betrokken partijen. Voor dit aspect wordt aan de betrokken buurtcoördinator advies gevraagd. Dit is een zwaarwegend advies.

Samengevat:

- Toetsing op verbondenheid, meerwaarde en integratie in het bestaande energietransitie-netwerk;
- Advies van de betrokken buurtcoördinator;
- Toetsing van de bereidheid tot het delen van informatie, ervaring en data van het initiatief.

De rol van de gemeente

De gemeente heeft van de wetgever, maar ook in het Klimaatakkoord de rol gekregen van regisseur in de energietransitie. De gemeente wordt geacht initiatieven te ondersteunen, met elkaar in verband te brengen, richting te

geven en te helpen met advies, middelen of vergunningen. Maar ook om bepaalde zaken of ontwikkelingen juist tegen te houden, niet mogelijk te maken. Soms is betrokkenheid van de gemeente daardoor heel groot en intensief, soms ook helemaal niet. En soms kan de betrokkenheid van de gemeente ook een obstakel zijn. Dat is sterk afhankelijk van het initiatief in kwestie en van de keuze die de gemeente in dat specifieke geval maakt.

Het is moeilijk om bij voorbaat aan te geven welke rol de gemeente zal nemen, zeker in een tijd van transitie. De argumentenfabriek heeft in haar publicatie “strategisch positie kiezen in de energietransitie” (zie ook <https://www.argumentenfabriek.nl/strategisch-positie-kiezen-in-de-energietransitie>) 6 mogelijke rollen voor overheden in de energietransitie beschreven, die ook toepasbaar zijn op Hilversum:

1 Afwachter

De gemeente laat partijen vrij om een bijdrage aan de energietransitie te leveren en laat de uitvoering van transitie-activiteiten over aan partijen. In dit geval beperkt de gemeente zich tot haar publiekrechtelijke rol, wat tot haar taak behoort, zoals vergunningverlening.

2 Verbinder

De gemeente stuurt op resultaat door op eigen initiatief partijen en of initiatiefnemers bij elkaar te brengen, maar laat ze relatief vrij om hun bijdrage te bepalen. Daarbij ondersteunt zij partijen, door hun transitie-activiteiten op elkaar af te stemmen en een zetje te geven.

3 Facilitator

De gemeente laat partijen vrij om een bijdrage te leveren aan een energie initiatief en dwingt geen resultaten af. Daarbij ondersteunt de gemeente initiatiefnemers bij het verder brengen en realiseren van hun energie initiatief.

4 Regisseur

De gemeente stuurt erop dat initiatiefnemer en initiatieven een bijdrage leveren aan de energietransitie en dat ze tot resultaat leiden. Daarbij mengt de gemeente zich in de uitvoering door actief activiteiten af te stemmen en initiatiefnemers en betrokken stakeholders te ondersteunen bij hun bijdrage.

5 Uitvoerder

De gemeente stuurt betrokken partijen aan om resultaten te behalen, waarbij de gemeente zelf een aanzienlijk aandeel neemt in de uitvoering van het energie initiatief.

6 Dwinger

De gemeente stuurt partijen actief in positieve of negatieve richting. In positieve zin betekent dit door middel van de inzet van beschikbaar instrumentarium, zoals normering en handhaving, waarbij de uitvoering wordt overgelaten aan derden. In negatieve zin door het belemmeren dat bepaalde partijen kunnen deelnemen of een bijdrage kunnen leveren, dan wel door niets in de uitvoering te doen en partijen niet te ondersteunen.

Bij initiatieven vanuit de Hilversumse samenleving, zoals hierboven beschreven zal afhankelijk van het initiatief de gemeente vooral een rol pakken tussen 1 en 4. Het moge duidelijk zijn dat richting de rol van regisseur ook de betrokkenheid van de

gemeente groter is. Een voorbeeld daarvan is de wijze waarop de gemeente regie neemt in de Proeftuin Aardgasvrije Wijk noordelijke Meent (PAW).

De rol van uitvoerder is aan de orde als de gemeente zelf initiatiefnemer is bijvoorbeeld in de aanleg van een eigen warmtenet. Dat laatste is op dit moment, en naar verwachting ook in de toekomst, niet aan de orde in Hilversum. De mogelijkheden om dwingend op te treden zijn op dit moment op gemeentelijk niveau zeer beperkt en afhankelijk van wetgeving op termijn vanuit de rijksoverheid.

Om de omslag in energieverbruik mogelijk te maken, zal de rol van de gemeente soms anders zijn dan in het verleden. Of zelfs veranderen gedurende een initiatief. Dat kan en is zelfs soms nodig of wenselijk. Met goede toelichting en communicatie is dat ook geen probleem.

Bij deze rolneming heeft de gemeente ook divers instrumentarium tot haar beschikking. In de eerder genoemde publicatie van de Argumentenfabriek worden deze als volgt samengevat:

1. Juridische instrumenten;
2. Communicatieve instrumenten;
3. Financieel-economische instrumenten;
4. Organisatorische instrumenten.

Dit instrumentarium staat ook de gemeente Hilversum tot haar beschikking en wordt nu al bij initiatieven en projecten in verschillende combinaties ingezet. Daarbij is nog van belang te vermelden dat de rolneming en de inzet van instrumentarium gedurende de looptijd van een initiatief kan veranderen of dat

er behoefte of noodzaak is tot een andere inzet. Dit zal periodiek moeten worden afgewogen om te voorkomen dat rol en inzet niet meer functioneel en doelgericht zijn en daarmee inefficiënt.

Samengevat:

- Toetsen van rolneming door de gemeente bij het initiatief;
- Toetsen van inzet van geëigend gemeentelijke instrumentarium bij het initiatief;
- Toetsen van looptijd/fasering van rolen inzet instrumentarium.

Evaluatie

Deze werkwijze voor toetsing van energie-initiatieven zal periodiek worden geëvalueerd. Dat heeft meerdere doelen:

- Periodiek evalueren met initiatiefnemers, partners en stakeholders of de voorgestelde aanpak en toetsing aansluit op de praktijk;
- Of deze aanpak ook leidt tot een groei in het aantal initiatieven;
- Om te leren van de initiatieven die binnengekomen zijn en onze rol binnen het netwerk;
- Communiceren naar de Hilversumse samenleving over wat er gebeurt aan initiatieven in het kader van de energietransitie.

Hilversum
Mediastad